

1-Мавзу. Маъмурий ҳуқуқнинг предмети ва методи. Маъмурий ҳуқуқ тушунчаси.

Режа.

1. Бошқарувнинг умумий тушинчаси. Давлат бошқаруви.
2. Маъмурий ҳуқуқнинг предмети. Маъмурий ҳуқуқ билан тартибга солинадиган ижтимоий муносабатларнинг хусусиятлари.
3. Маъмурий ҳуқуқ методи.
4. Маъмурий ҳуқуқнинг тизими ва манбалари

Ўзбекистон Республикасининг маъмурий ҳуқуқ фанини ўрганишда Республика Конституциясининг аҳамияти жуда ката эканлигини такидлаш лозим.

“ Маъмурий ҳуқуқ “, раҳбарлик, бошқарув маъноларини англатувчи латинча “administratio “ сўзи билан боғлиқ бўлиб, ҳар қандай давлат, жумладан, Ўзбекистон Республикаси миллий ҳуқуқ тизимининг мустақил тармоғини ташкил қилади.

Маъмурий ҳуқуқнинг предметини давлат бошқарувини ташкил этилиши ва амалга оширилиши жараёнида вужудга келадиган ижтимоий муносабатлар йиғиндиси ташкил этади. Маъмурий ҳуқуқнинг предметини аниқлаш учун “бошқариш” ва “давлат бошқаруви” тушунчалари устида тўхталиш керак бўлади. Бошқариш ягона тизим сифатида икки асосий элемент-субъект (бошқарувчи элемент) билан объект (бошқарилувчи элемент) ўртасидаги муносабатларни англатиб, бунда субъектнинг объект фаолиятини муайян мақсадга йўналтиришга қаратилган таъсири тушинилади.

Бошқариш энг аввало кишилар фаолиятини маълум мақсадга йўналтиришни англатади, яъни ижтимоий характерга эга. Демак, ижтимоий ҳаёт кишиларнинг биргаликдаги фаолиятидир. Унда кишилар турли хил ҳаракатлари билан қатнашадилар. Уларни тартибга солиб туриш албатта зарур бўлади. Ваҳодлангки бошқариш бу ижтимоий ҳаётнинг объектив зарурати,

унинг муҳим шарт-шароитларидан биридир.

Давлат бошқаруви ижтимоий бошқаришнинг бир тури, давлат фаолиятининг муҳим йўналиши бўлиб, қонун чиқариш, судлов ва бошқа фаолиятидан, шунингдек жамоат бирлашмалари ва нодавлат тузилмалар (меҳнат жамоалари, тижорат тузилмалар ва ҳ. к.) нинг бошқарув фаолиятидан фарқ қилади.

Давлат бошқарувининг мавжудлиги билан, одатда, маъмурий ҳуқуқ тармоғини шаклланиши боғлиқ бўлади;

- давлат бошқаруви-ягона давлат ҳокимиятини амалга ошириш бўйича функционал ва ваколатли хусусиятга эга бўлган аниқ фаолият тури;

- давлат бошқаруви - ижро этиш фармойиш бериш характериға эға фаолият. Унинг асосий йўналиши бўлиб ижро этиш, яъни қонунлар ва қонун ости норматив ҳужжатларни ҳаётға татбиқ қилиш ҳисобланади. Бу мақсадларға зарурий ҳуқуқий-мажбурий (ҳокимият) ваколатларидан фойдаланиш (фармойиш фаолияти) орқали эришилади;

- давлат бошқаруви умумий тарзда давлат ҳокимиятининг ижро этувчи фармойиш берувчи органлари ёки давлат бошқариш органлари деб аталувчи белгиланган махсус субъектларнинг имтиёзли ҳуқуқини ташкил этади;

- давлат бошқаруви-ҳўжалик, ижтимоий-маданий ва маъмурий-сиёсий қурилишға кундалик ва бевосита раҳбарлик қилиш жараёнида амалға ошириладиган ижроия фаолият;

- давлат бошқаруви-қонун асосида ва уни ижросини таъминлаш бўйича амалға ошириладиган фаолият бўлиб, қонун чиқариш фаолиятиға нисбатан иккиламчи характерға эға.

- Давлат бошқарувининг асосий белгилари ана шулардан иборат. Демак, давлат бошқаруви деганда, давлат органларининг қонунлар асосида ва уларнинг ижросини таъминлашға қаратилган ва давлатнинг функцияларини амалға оширишдан иборат ижро этиш-фармойиш бериш бўйича фаолияти тушунилади.

Айни вақтда ижроия ҳокимият давлат мулкчилиги ҳукмронлик қилган

даврдаги ўзининг бевосита бошқаришдан иборат бўлган давлат бошқарув функциясидан маълум даражада «воз кечмокда». Хозирги пайтда давлат томонидан тартибга солиш тизимининг шаклланаётганлиги кўзга ташланмокца. Агарда илгари давлат бошқаруви давлат аппаратининг доимий равишда ва бевосита (тўғридан-тўғри) объектлар ҳаётига аралашувидан иборат бўлган бўлса, эндиликда бошқарувнинг асосий мўлжали (йўналиши, ориентир) муайян тизимларнинг мустақиллиги билан боғланган ҳолда белгиланмокда.

Шу билан бирга таъкидлаш лозимки, давлат бошқаруви ва давлат йўли билан тартибга солиш тушунчалари ўртасида мақсад йўналиши бўйича принципиал фарқ йўқ. Ўз моҳиятига кўра тартибга солиш давлат бошқарув фаолиятининг зарурий элементи, унинг функцияларидан бири. Шунга кўра ҳар давлатнинг иқтисодий ва бошқа жараёнлардаги иштирокининг даражаси (кўпроқ ёки камроқ) тўғрисида бориши мумкин, яъни давлат ёки объектни бевосита бошқаради, ёки энг муҳим бошқарув муносабатларининг тартибга солувчи ролида намоён бўлади. Шунга қарамасдан бу барибир шартли, нисбий характерга эга, зеро давлат бошқарганда тартибга солади, тартибга солиш орқали бошқаради.

Бозор муносабатлари шароитида давлат-бошқарув фаолиятининг асосий функциялари бўлиб, қуйидагилар намоён бўлади.

- умумдавлат сиёсатини акс эттирувчи дастурларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;
- ҳўжалик ҳаётининг ҳуқуқий ва ташкилий асосларини белгилаш ва ҳаётга татбиқ қилиш (масалан, тадбиркорликни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш, барча мулк шаклларининг тэнг ҳуқуқлигини таъминлаш, мулк ҳуқуқини муҳофаза қилиш, истеъмолчиларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва ғ.ғ.);
- давлат қарамоғидаги корхоналар ва муассасаларни бошқариш;
- нодавлат секторидаги турли объектларнинг фаолиятини тартибга солиш;
- иқтисодиёт, ижтимоий-маданий ва маъмурий қурилиш иқтисодиётни бошқаришда давлатнинг ролини қисқартириш, давлат тузилмаларининг

хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятига асоссиз аралашувига барҳам бериш, республика даражасидаги ваколатларнинг бир қисмини маҳаллий бошқариш органларига ўтказиш, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг ролини ошириш имкониятларини яратади. Давлат ва хўжалик бошқарув органлари ходимлари сонини оптимал даражагача қисқартиришга, янги давлат хизматини шакллантиришга мувофиқ бўлади.

Ҳуқуқнинг ҳар бир тармоғи ўзининг предмети - ҳуқуқий тартибга солиниши лозим бўлган бир турдаги, ўхшаш ижтимоий муносабатлар доирасига эга бўлади. Маъмурий ҳуқуқ Ўзбекистон Республикаси ҳуқуқ тизимининг муайян, ўзига хос туркум ижтимоий муносабатларни тартибга солишга хизмат қилувчи тармоғи бўлиб ҳисобланади. Бу муносабатларнинг асосий характерли хусусияти шундаки, улар давлат бошқаруви соҳасида, яъни Ўзбекистон Республикаси ҳудудидаги ижроия ҳокимият тизимини ташкил этилиши ва фаолият кўрсатиши билан боғлиқ равишда вужудга келади, ривожланади ва бекор бўлади. Бу ижтимоий муносабатлар бевосита давлат-бошқарув фаолияти билан боғлиқ ва шунинг учун бошқариш муносабатлари деб ҳам юритилади. Шунини айтиб ўтиш лозим бўладики, барча бошқариш муносабатларини ҳам маъмурий ҳуқуқ предмети деб ҳисоблаш нотўғри бўларди. Жумладан, нодавлат тузилмаларнинг фаолият кўрсатиши билан боғлиқ муносабатларда фақат шу тузилма аъзоларининг ҳуқуқий бўлмаган нормаларда ифодаланган эрки ва манфаатлари ўз аксини топади. Бироқ, бу ҳол маъмурий ҳуқуқ нодавлат тузилмаларнинг ташкил бўлиши ва фаолиятига нисбатан тамоман бефарқ эканлигини англатмайди.

Маъмурий ҳуқуқнинг қоидалари амалдаги қонунчиликда назарда тутилган ҳолларда муайян тарзда тартибга солувчи таъсир кўрсатади.

Маъмурий ҳуқуқнинг предмети аниқлашда қуйидагилар ҳисобга олиниши лозим:

- а) давлат-бошқарув фаолиятини ҳар қандай намоён бўлишини ўз ичига оладиган давлат бошқаруви соҳасини;
- б) унда ҳаракат қилувчи ижроия ҳокимият субъекти ёки

Ўзга ижроия органнинг мавжудлигини;

в) бу субъектлар томонидан уларга давлат-бошқарув фаолиятини амалга ошириш учун берилган ваколатларни амалда рўёбга чиқарилишини.

Маъмурий ҳуқуқ томонидан тартибга солинадиган бошқарув муносабатлари турли хил бўлиб, уларни турли асосларга кўра таснифлаш мумкин. Чунончи, уларда иштирок этувчиларнинг хусусиятларига кўра қуйидаги турларга бўлинади:

1. Турли ташкилий-ҳуқуқий даражаларда турган ва бир-бирига бўйсунувчи ижроия ҳокимият субъектлари ўртасидаги муносабатлар;

2. Бир хил ташкилий-ҳуқуқий даражадаги ва бир-бирига бўйсунмайдиган ижроия ҳокимият субъектлари (икки вазирлик, икки вилоят ҳокимлиги ва қ.к.) ўртасидаги муносабатлар;

3. Ижроия ҳокимият субъектлари ва уларнинг ташкилий қарамоғига қирувчи давлат бирлашмалари ва корхоналари ўртасидаги муносабатлар;

4. Ижроия ҳокимият субъектлари ва фуқароларнинг ўзи-ни ўзи бошқариш органлари ўртасидаги муносабатлар

5. Ижроия ҳокимият субъектлари ва нодавлат хўжалик ва ижтимоий-маданий бирлашмалар, корхоналар ва муассасалар ўртасидаги муносабатлар;

6. Ижроия ҳокимият субъектлари ва жамоат бирлашмалари ўртасидаги муносабатлар.

7. Ижроия ҳокимияти органлари ва фуқаролар (Ўзбекистон Республикаси фуқаролари, хорижий давлатларнинг фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар) ўртасидаги муносабатлар.

Юқорида санаб ўтилган барча бошқарув муносабатларида албатта у ёки бу ижро этувчи орган иштирок этади, усиз маъмурий-ҳуқуқий маънодаги бошқарув муносабатлари вужудга келмайди. Бошқарув муносабатларини, шунингдек уларнинг пайдо бўлиш мақсадларига, яъни маъмурий-ҳуқуқий тартибга солинишига қараб ҳам турларга бўлиш мумкин. Бу асосга кўра икки гуруҳ шундай муносабатлар бўлиши мумкин:

а)ички ёки ички ташкилий, тизим ичидаги муносабатлар. Булар бошқариш тузилмаларини шакллантириш, улар ўртасидаги ўзаро алоқалар асосини белгилаб қўйиш ва бошқариш аппарати органлари ходимлари ўртасидаги мажбуриятлар, ҳуқуқлар ва масъулиятларни тақсимлаш билан боғлиқ ва шу каби муносабатларни ташкил этади.

б)ташқи-ижроия ҳокимият тизимиға кирмайдиган (фуқаролар, жамоат бирлашмалари, тижорат тузилмалари ва ҳ.к.) объектларға бевосита таъсир кўрсатиш билан боғлиқ муносабатлар. Аслида давлат корхоналари ва муассасаларини бошқариш бўйича муносабатлар ҳам ушбу гуруҳға киради, зероки улар ижроия ҳокимият субъектлари бўлиб ҳисобланмайди.

Маъмурий ҳуқуқ ўзининг тартибға солиш предмети доирасида энг аввало ижроия ҳокимият субъектларини ташкил қилиниши ва фаолият кўрсатиши, шунингдек тартибға солинадиган бошқарув муносабатларининг бошқа иштирокчилари ҳуқ-атвори учун муайян ҳуқуқий тартиб (режим) яратади. Айнан мана шунда ҳуқуқ ушбу тармоғининг хизмат роли, унинг ҳуқуқий тартибға солиш функцияси асосан намоён бўлади. Шунга мос маъмурий ҳуқуқнинг ижро қилиш, ҳуқуқ ижодкорлик ва ҳуқуқни муҳрфаза қилиш функцияларини ажратиш мумкин.

Шундай қилиб, маъмурий ҳуқуқ-давлат бошқарувини ташкил этишни амалға ошириш билан боғлиқ ҳолда вужудға келадиган ижтимоий муносабатларни тартибға солиш учун мўлжалланган ҳуқуқий нормаларнинг йиғиндисидан иборат ҳуқуқ тармоғидир.

Давлат ва ҳуқуқ назариясига биноан ҳуқуқий тартибға солш методи деганда узок муддат давомидаги инсонлар ўртасидаги муносабатлар натижасида ишлаб чиқарилган кишиларнинг ҳуқ-атвориға юридик таъсир кўрсатиш усуллари йиғиндиси тушинилади. Агарда ҳуқуқий тартибға солш предмети ҳуқуқ нимани тартибға солади, деган саволға жавоб берса, метод-қандай тартибға солади, деган саволға жавоб беради. Маъмуий-ҳуқуқий метод аввал юридик ҳокимият фаолият характериға эға бўлган давлат бошқарувининг хусусиятлари билан белгланади.

Давлат-бошқаув фаолияти моҳиятидан ва маъмурий-ҳуқуқ предметида келиб чиқувчи бошқарув муносабатларини тартибга солишнинг қуйидаги хусусиятларини кўрсатиш мумкин.

Биринчидан, умумий маъмурий-ҳуқуқий тартибга солиш механизмига фармойш бериш характеридаги ҳуқуқий воситалар, яъни мажбурий кўрсатмалар бериш хос.

Иккинчидан, маъмурий-ҳуқуқий тартибга солиш муносабатларини битта иштирокчисининг бир тарафлама хоҳошининг намоён бўлишини тақоза этади. Бу хоҳиш-ирода юридик мажбурий тарзда бўлади ва шунинг учун у ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлади.

Учинчидан, маъмурий ҳуқуқ билан тартибга солинадган бошқарув муносабатларида бошарувчи билан бошқарилувчи ўтасида қуйидагича алоқадорлик ўз ифодасини топади: ёки бошарувчи тарафда бошқарилувчи эга бўлмаган юридик-ҳокимият ваколатлари мавжуд бўлади, ва ёки бошқарувчи тарафда бундай ваколатлар ҳажми бошқарилувчига нисбатан кўпроқ (м: ижроия ҳокимиятнинг турли даражали бўғин органлари). Ушбу хусусият қуйидаги муҳим қоида билан боғлиқ: маъмурий-ҳуқуқий тартибга солиш бир томонлама ҳал қилиш ваколатига эга бўлган расмий давлат органи мавжудлиги туфайли юзага келади: бироқ тартибга солинадиган бошқаруви муносабатлари доирасидаги масалалар, кимнинг ташаббуси билан пайдо бўлишидан қатъий назар қонунлар ва маъмурий-ҳуқуқий нормаларга мос ҳал қилиниши лозим.

Тўртинчидан, маъмурий ҳуқуқ методини тавсифловчи юқорида кўрсатиб ўтилган барча хусусиятлар маъмурий ҳуқуқ воситалари билан мулкӣ характердаги муносабатлар тартибга солинганда ҳам намоён бўлади. Чунки монополияга қарши органлар муайян фаолият соҳасида Янги хўжалик юритувчи субъектларни ташкл қилишда чеклашлар белгилаши, шунингдек баъзи фаолият турларини амалга ошириш ёки муайян маҳсулотлар (товарлар) ишлаб чиқаришни тақиқлаб қўйишлари мумкин.

Бешинчи: маъмурий ҳуқуқий тартибга солишнинг мажбурийлик ва бир томонлама амалга оширилишидан иборат муҳим белгилари, зарурат бўлганда

рухсат берувчи воситалардан фойдаланишни инкор этмайди. Бундай ҳолда татибга солинувчи бошқарув муносабатлар қатнашчиларининг тэнглигига асосланган муносабатлар вужудга келиши мумкин. Аммо рухсат беришдан фойдаланиш ҳам маъмурий-ҳуқуқий нормалар ёрдамида амалга оширилади.

Шундай қилиб, бошқарув муносабатларини маъмурий-ҳуқуқий татибга солиш методининг моҳиятини қуйидагича тавсифлаш мумкин:

а) ҳаракатнинг муайян тартибини белгилаш-маъмурий-ҳуқуқий норма билан назарда тутилган шартларда ва тартибда ҳаракат қилишлик учун кўрсатма бериш:

б) таъсир кўрсатишнинг тегишли юридик воситаларини қўллаш мумкинлиги ҳавфи остида муайян ҳаракатларни тақиқлаш (м: интизомий ёки маъмурий жавобгарлик):

в) маъмурий-ҳуқуқий нормада назарда тутилган зарурий ҳуқ-атвор вариантларидан бирини танлаш имкониятини бериш. Одатда, бу метод мансабдор шахслар ҳуқ-атворини тартибга солишга мўлжалланган бўлиб, бунда мансабдор шахслар бу танлашдан бош тортиш ҳуқуқига эга бўлмайди.

г) ўз хоҳишига кўра ҳаракат қилиш, яъни маъмурий-ҳуқуқий нормада назарда тутилган ҳаракатни муайян шароитларда содир қилиш ёки қилмаслик имконияти бериш.

Мустақил ҳуқуқ тармоғининг предмети ва методи билан бир қаторда учинчи хусусияти унинг яхлитлиги, бир бутунлигидир. Бу хусусият маъмурий ҳуқуқда ҳам анча аниқ кўзга ташланади. Маъмурий ҳуқуқ-ҳуқуқий нормалар ва институтларнинг яхлит тизими. Уларни ҳуқуқий тартибга солиш предмети, мақсадлари, принциплари ва методи бирлаштириб туради. Ҳуқуқий нормалар ва институтлар бўлимлар ва гуруппаларга бўлинган пайтда ҳам бир бири билан мувофиқлашган, ягона тушунчаларга таянган, бир хил атамалардан фойдаланган бўлишлари зарур. Тармоқ ичида турли юридик кучга эга бўлган, умумий ва махсус нормалар даражалари (субординацияси) мавжуд бўлади. Умуман эса, тармоқ тартибга солишнинг ўзига хос маъмурий-ҳуқуқий режими (тартиб)ни ўрнатади.

Маъмурий ҳуқуқ тизими Умумий ва Махсус қисмларга бўлинади. Умумий қисм бошқаришни бутунлай қамраб олувчи нормаларни ўз ичига олади, Махсус қисм эса, ижроия ҳокимият фаолиятининг алоҳида соҳалари доирасида ҳаракат қилувчи нормаларни ўз ичига олади.

Умумий қисм қуйидаги масалаларни тартибга солувчи қоидаларни ўз ичига олади:

- 1)Маъмурий ҳуқуқнинг субъектлари;
- 2)Маъмурий-ҳуқуқий шакллар ва методлар(усуллар);
- 3)Маъмурий жавобгарлик;
- 4)Давлат бошқарувида қонунийликни таъминлаш. Маъмурий ҳуқуқни Махсус қисми йирик соҳадаги муносабатларнинг вужудга келиши ва тугаши тартибини ўрнатади; бошқа тармоқлар доирасида фаолият олиб борадиган турли органлар (масалан, табиатни муҳофаза қилиш инспекциялари) компетенциясининг кўпгина томонларини тартибга солади.

Давлат бошқаруви доирасида маъмурий ҳуқуқнинг предметига кирмайдиган, бошқа ҳуқуқ тармоқлари қоидалари таъсирида бўлган ижтимоий муносабатлар ҳам бўлишлиги сабабли турли ҳуқуқ тармоқлари ўртасидаги муносабатлар вужудга келади.

Маъмурий ҳуқуқ биринчи навбатда конституциявий ҳуқуқ билан яқин алоқада бўлади. Етакчи ҳуқуқ тармоғи ҳисобланадиган конституциявий ҳуқуқ ижроия ҳокимиятни ташкил бўлиши ва фаолиятининг асосий принципларини, унинг субъектларининг давлат механизмида тутган ўрни, давлат ҳокимияти бошқа тармоқлари субъектлари билан ўзаро муносабатларини, инсон ва фуқароларнинг давлат бошқаруви соҳасидаги ҳуқуқлари, эркинликлари ва мажбуриятларини белгилайди. Маъмурий ҳуқуқ учун булар бошланғич, таянч қоидалар бўлиб ҳисобланади.Фуқаролик ва маъмурий ҳуқуқ кўп ҳолларда ташқи кўриниш жиҳатидан ўхшаш мулкый ижтимоий муносабатларни тартибга солади. Маъмурий ва меҳнат ҳуқуқлари ўртасидаги муносабатларда ҳам шундай ҳолат учрайди. Маъмурий ҳуқуқ билан молия ҳуқуқи ва ер ҳуқуқи ўртасида чегарани аниқлаш бир мунча

қийинлик туғдиради. Уларнинг ўзаро муносабатлари механизми хусусияти шундаки, бу тармоқлар предметига кирувчи анчагина муносабатлар маъмурий ҳуқуқ нормалари билан тартибга солинади.

Маъмурий ҳуқуқ фани маъмурий ҳуқуқнинг ҳуқуқ тармоғи сифатида тушунчалар ва билимлар тизими бўлиб, унинг тарихий тараққиёти, давлат бошқаруви институтларининг хусусиятлари, маъмурий ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштириш йўллари каби амалдаги ҳуқуқ нормалари билан тартибга солинмайдиган асаларни ҳам ўз ичига олади.

Маъмурий ҳуқуқ фани мамлакатимизда бозор муносабатларини жорий этиш, демократик фуқаролик жамияти ва ҳуқуқий давлатни шакллантириш билан боғлиқ, бу соҳадаги вазифаларни амалга оширишга хизмат қилади. Маъмурий ҳуқуқ фани (ўқув курси) икки қисмдан иборат.

1. Умумий қисм маъмурий ҳуқуқнинг ҳуқуқ тармоғи ва фан сифатидаги хусусиятларини, маъмурий ҳуқуқнинг субъектлари, маъмурий ҳуқуқий тартибга солиш шакллари ва усуллари, маъмурий жавобгарлик ва давлат бошқарувида қонунийлик ва интизомни таъминлаш тўғрисидаги тушунчаларни ўз ичига олади.

2. Махсус қисм эса турли соҳаларни (иқтисодиёт, ижтимоий маданий тараққиёт, маъмурий-сиёсий қурилиш ва тармоқлараро) ва улар таркибига кирувчи тармоқларни бошқаришни ташкил этиш билан боғлиқ билимларни ўрганади.

Маъмурий ҳуқуқнинг манбалари-бу маъмурий-ҳуқуқий нормаларнинг ташқи намоён бўлиш шаклидир. Булар маъмурий-ҳуқуқий нормаларни ўз ичига олган давлат органларининг ҳужжатларидир.

Маъмурий-ҳуқуқий нормаларни кўп турлилиги маъмурий ҳуқуқ манбаларининг ҳам кўп хиллигини тақозо қилади. Улар ичига қонун чиқарувчи (вакиллик), ижроия ҳокимият органларининг норматив ҳужжатлари ва шунингдек, улар томонидан тасдиқланадиган қоидалар, низомлар, уставлар ва шу кабилар киради.

Маъмурий ҳуқуқнинг манбалари бўлиб қуйидагилар ҳисобланади:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Унинг кўпгина умумий нормалари маъмурий-ҳуқуқий йўналишига эга. Масалан, булар: ижроия ҳокимият органларининг ташкил этилиши ва фаолияти асосларини белгиловчи, фуқароларнинг давлат бошқаруви соҳасидаги ҳуқуқлар ва эркинликларини мустаҳкамловчи ва бошқа конституциявий нормалар.

2. Ўзбекистон Республикасининг қонунлари. Масалан, Ўзбекистон Республикасининг «Вазирлар Маҳкамаси тўғрисида»ги, «Фуқароларнинг мурожаатлари тўғрисида»ги, «Ташқи Иқтисодий фаолият тўғрисида»ги «Умумий ҳарбий мажбурият ва ҳарбий хизмат тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонунларининг кўпгина моддалари маъмурий-ҳуқуқий муносабатларни тартибга солади. Маъмурий ҳуқуқ манбаи сифатида қонунлар ичида кодекслар алоҳида ўрин тутди:

Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисида ги кодекси, Божхона кодекси, Солиқ кодекси, Ер кодекси ва бошқалар.

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг норматив фармонлари Ўзбекистон Республикасининг Президенти давлат бошлиғи сифатида Конституция билан берилган ваколатлар доирасида турли ҳуқуқ тармоқлари, жумладан, маъмурий ҳуқуққа оид актлар чиқаради. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Давлат бюджетига солиқлар ва тўловлар бўйича имтиёзлар беришни тартибга солиш тўғрисида» (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг ахборотномаси, 1999 й, №7), «Коммунал хўжалигидаги иқтисодийислохотларни чуқурлаштиришнинг янги босқичи тўғрисида» (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг ахборотномаси, 2001й, №4), «Илмий тадқиқот фаолиятини ташкил қилишни такомиллаштириш тўғрисида» (2002 йил 20февраль). «Матбуот ва ахборот соҳасида бошқарувни такомиллаштириш тўғрисида» (Халқ сўзи, 2002 йил, 4 июль) каби фармонлари шулар жумласидандир.

4. Ўзбекистон Республикаси ҳукумати (Вазирлар Маҳкамаси)нинг норматив

қарорлари ва фармойишлари. Республика ҳукумати маъмурий-ҳуқуқий нормалар ижодкорлиги соҳасида ҳам фаол иш олиб боради: ижроия ҳокимият органлари (М:

вазирлар, давлат қўмиталари ва ҳ.к.) тўғрисидаги ҳужжатларни тасдиқлайди, маъмурий-ҳуқуқий нормалар мавжуд бўлган қоидалар, низомлар чиқаради.

5.Ўзбекистон Республикаси давлат қўмиталари, вазирликлари, идоралари ва хизматларининг норматив ҳужжатлари. Шунини таъкидлаш лозимки, бу органларнинг актларидаги маъмурий-ҳуқуқий характердаги қоидалар тегишли соҳа доирасида ҳам, Тармоқлараро соҳаларга кам алоқадор бўлиши мумкин (М:молия вазирлиги, Адлия вазирлиги, Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси ва ҳ.к.).

6.Вилоятларда, туманларда (шаҳарларда) ушбу тузилмалар давлат ҳокимият ва бошқарув органлари (вакиллик органлари, ҳокимлар) томонидан чиқариладиган норматив ҳуқуқий ҳужжатлар маъмурий ҳуқуқ манбаи сифатида хизмат қилади. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурийжавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 6-моддасида белгиланишича Халқ депутатлари вилоятлар ва Тошкент шаҳар Кэнгашлари, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимлари жамоат тартибини сақлашга доир масалалар юзасидан, шунин-

гдек табиий офатлар ва эпидемияларга қарши кўраш масалалари бўйича уларни бузганлик учун маъмурий жавобгарликка тортиш назарда тутилган қарорлар қабул қилиш ваколатига эга. Булардан ташқари ушбу органлар бир неча масалалар бўйича (М: ов қилиш ёки балиқ тутиш, ҳайвонларни карантинга кўйиш, ит ва мушук боқиш, ободонлаштириш ва ҳ.к.) бузилиши маъмурий жавобгарликка сабаб бўладиган қоидаларни ҳам белгилаши мумкин.

7.Қорақалпоғистон Республикаси давлат ҳокимияти органларининг норматив актлари.

8.Ваколатли давлат органлари томонидан тасдиқланадиган низомлар, уставлар.

қоидалар ва ҳ.к.

9. Давлат органлари ва жамоат ташкилотларининг қўшма ҳужжатлари, шунингдек, жамоат бирлашмаларининг давлат органлари томонидан тасдиқланган ёки маъқулланган норматив ҳужжатлари.

10. Давлатлараро битимлар, давлат корпорациялари, бирлашмалари, корхоналари ва муассасалари раҳбарларининг норматив ҳужжатлари (ички ташкилий характердаги) ҳам маъмурий ҳуқуқ манбалари бўлиб ҳисобланиши мумкин.

Мавзуга доир назорат саволлари.

1. Давлат бош=аруви нима?
2. Давлат бош=арув органларини санаб беринг.
3. Ижтимоий бош=арув нима?
4. Ижтимоий бош=арувдан давлат бош=арувини фар=лаб беринг.
5. Давлат бош=арув принциплари
6. Маъмурий ҳу=у= усуллари.
7. Маъмурият нима?
8. Маъмурий ҳу=у=ка тушунча беринг.
9. Маъмурий ҳу=уқнинг предмети. Маъмурий ҳу=у=нинг бош=а фанлар билан бо=ли=лиги.

Мавзуга доир тест саволлари.

1. Давлат бош=аруви тамойиллари =андай гуруҳларга бўлинади?
 - А) Ижтимоий сиёсий тамойили.
 - В) +онунийлик тамойили.
 - С) Назорат тамойили
 - Д) Ташкилий тамойили
 - Е) А ҳамда Д жавоблар тўғрисида.
2. Давлат бош=арувининг умумий тамойиллари =айси?
 - А) Оператив бош=ариш.
 - В) +онунийлик.
 - С) Тенглик.

- Д) А,В,С.
- Е) А,В.

3. Давлат бош=аруви =андай характерларга эга?

- А) Ташкилаштурувчи.
- В) Ижро этувчи.
- С) Фармойиш берувчи.
- Д) А.С.
- Е) А,В, С.

4.Давлат бош=аруви тамойиллари 2 гуруцга былинади: ижтмой-сиёсий тамойиллар, ташкилий тамойиллар. Ижтмой-сиёсий томайиллар бу...

- А) Давлат бош=арувида омманинг иштироки тамойили
- В) Оператив бош=арув тамойили
- С) Фу=ароларнинг тенглиги тамойили
- Д) +онунийлик тамойили
- Е) Жавобларнинг барчаси ты\ри.

Мавзу: Маъмурий-хуқуқий нормалар ва маъмурий-хуқуқий муносабатлар

Режа.

1. Маъмурий-хуқуқий нормаларнинг тушунчаси ва хусусиятлари.
- 2.Маъмурий-хуқуқий нормаларнинг турлари.
- 3Маъмурий-хуқуқий муносабатларнинг тушунчаси, асосий хусусиятлари ва турлари.
- 4Маъмурий хуқукда юридик фактлар.

1. Маъмурий-хуқуқий нормаларнинг тушунчаси ва хусусиятлари

Ҳар қандай ҳуқуқ тармоғи юридик нормалардан иборат бўлади, уларнинг уюшган йиғиндисини ташкил этади. Маъмурий ҳуқуқ ҳуқуқнинг бошланғич элементи, бу тармоқ тизими қад кўтарадиган «ғиштчалар» бўлиб маъмурий-ҳуқуқ ҳуқуқий нормалар ҳисобланади.

Маъмурий-ҳуқуқий нормалар давлат томонидан ўрнатилган ёки маъқулланган давлат бошқарувини ташкил этиш ва амалга ошириш жараёнини тартибга солувчи қоидалар бўлиб, улар ижро этилмаган тақдирда давлат мажбурлови ёрдамида амалга оширилади. Маъмурий-ҳуқуқий нормаларда маъмурий ҳуқуқ предметини ташкил этувчи ижтимоий муносабатларнинг хусусиятлари ўз аксини топади.

Маъмурий-ҳуқуқий нормаларда маъмурий ҳуқуқнинг тартибга солувчилик роли бевосита ўз ифодасини топиб, бу қуйидагиларда намоён бўлади:

а) маъмурий-ҳуқуқий нормалар ижроия ҳокимиятнинг бутун тизимини (давлат бошқаруви) ҳам, унинг алоҳида бўғинларини ҳам ташкил этилиши ва фаолият кўрсатишини зарур даражада тартибга солиниши ҳамда улар ўртасида ўзаро тўғри муносабатлар ўрнатилишини таъминлашни мақсад қилиб қўяди;

б) маъмурий-ҳуқуқий нормалар бевосита давлат бошқаруви соҳасида ҳаракат қилувчи ва унинг муайян функциясини бажарувчи барча шахслар ва ташкилотларнинг ҳуқуқий давлат манфаатаарга мос келувчи зарурий ҳуқ-атворини белгилайди. Зарурий ҳуқ-атвор қандай ҳаракатларни содир қилиш мумкин (рухсат берилган), қандайларида ўзини тийиш (тақиқланганлар), қайсиларини содир қилиш лозим (мажбурий кўрсатмалар) лигини тақозо қилади. Худди ана шунда ҳуқ-атворга бошқарувчи таъсир кўрсатиш ўз ифодасини топади;

в) маъмурий-ҳуқуқий нормалар давлат бошқаруви соҳасида ҳаракат қилиб, энг аввало ва асосан, ижроия ҳокимият механизминини конституциявий ролини самарали рўёбга чиқаришни, яъни Ўзбекистан Республикаси қонунларининг талабларини ҳаётга татбиқ қилишни таъминлашга мўлжал-

ланган бўлади;

г) маъмурий-ҳуқуқий нормалар давлат бошқаруви соҳасида зарурий ҳуқ-атвор доираларини белгилаб, давлат бошқарув фаолият жараёнида вужудга келадиган муносабатларда мустаҳкам қонунийлик режими ва давлат интизомини ўрнатиш ва таъминлаш манфаатларига хизмат қилади;

д) маъмурий-ҳуқуқий нормалар бошқа кўпгина ҳуқуқ тармоқларидан фарқли ўлароқ, уларга бўладиган тажовузлардан муҳофаза қиладиган махсус юридик ҳимоя воситаларига эга бўлади. Масалан, бунда суд тартибида бўлмаган ҳолда юзага келадиган маъмурий жавобгарлик назарда тутилади;

е) маъмурий ҳуқуқий нормалар кўп ҳолларда фақатгина уларнинг ҳимоясидагиларнигина эмас, бошқа ижтимоий муносабатларни ҳам тартибга солувчи бўлиб, майдонга чиқиши мумкин. Масалан, уларнинг ёрдамида молия, ер, меҳнат ва бошқа муносабатлар тартибга солинади, айнан улар асосида солиқлар, йиғимлар олиш тартиби белгиланади, солиқ, табиат муҳофазаси, меҳнат қонунчилигига риоя қилиниши устидан давлат назорати амалга оширилади, тадбиркорлик фаолиятининг муҳим ташкилий асослари ўрнатилади;

ж) маъмурий-ҳуқуқий нормалар кўп ҳолларда бевосита ижроия ҳокимиятни амалга ошириш жараёнида ва бевосита унинг субъектлари томонидан чиқарилади.

Маъмурий-ҳуқуқий нормалар бошқарув характеридаги ижтимоий муносабатларни тартибга солувчи сифатида давлат бошқаруви соҳасидаги ҳуқуқни қўллашнинг муҳим юридик шакли бўлиб тавсифланиши мумкин.

Маъмурий-ҳуқуқий нормаларнинг муайян даражалари (иерархия) мавжуд: конституциявий нормалар, қонунларнинг нормалари ва амалдаги қонунчиликка мувофиқ бевосита ижроия ҳокимият субъектларига берилган ҳуқуқ асосида ўрнатилган нормалар. Бу ҳуқуқий нормалар бир хил юридик мазмунга эга бўлгани ҳолда ўзларининг юридик кучига кўра тэнг аҳамиятли эмас.

Ижроия ҳокимият субъектлари томонидан ўрнатиладиган маъмурий-ҳуқуқий нормалар шуларга ўхшаш конституциявий ёки қонунлар нормаларига нисбатан иккиламчи характерга эга, яъни улардан келиб чиқади; конституциявий ва қонунлар билан белгиланган қоидалар ўз юридик аҳамиятига кўра бирламчи характерга эга бўлади. Демак, ижроия ҳокимият субъектларининг маъмурий-ҳуқуқий нормалари қонуности хусусиятига эга қоидалардир. Ижроия ҳокимият субъектлари томонидан ўрнатиладиган нормаларнинг муҳим аҳамияти шундаки, улар қонунлар билан белгиланган умумий қоидаларнинг тўғридаи-тўғри ҳаракат (амал) қилишларини таъминлаш вазифасини бажарадилар.

Маъмурий-ҳуқуқий нормалар биринчи навбатда ижроия-ҳокимият (давлат бошқаруви) субъектларига мўлжалланган юридик мажбурий ҳуқ-автор қоидаларини ўз ичига олган бўлади. Шундай бўлишига қарамасдан, маъмурий-ҳуқуқий нормаларини тартибга солиш таъсир доиралари жуда кэнг. Айнан шунда ижроия ҳокимият вазифалари ва функцияларини амалга ошириш фаолиятининг ўзини кэнг қамровли эканлиги сингари маъмурий-ҳуқуқий нормаларнинг ҳам универсаллик хусусияти намоён бўлади. Маъмурий-ҳуқуқий нормалар қатъий (императив) бўлиб, ваколатли органларнинг уларда белгиланган юридик-мажбурий хоҳиш иродалари бир тарафлама характерга эга бўлади. Маъмурий-ҳуқуқий нормаларнинг тузилмаси анъанавий: улар гипотеза, диспозиция ва санкциялардан иборат таркбий қисмларга эга.

Гипотеза- маъмурий-ҳуқуқ нормаларнинг қўлланишини белгиловчи ҳаётий шарт-шароитлар (ҳолатлар) баён қилинган қисм.

Диспозиция- норма белгилайдиган қоида: ваколат берадиган, мажбурият белгилайдиган яъни мажбур қиладиган, тақиқлайдиган ҳуқ-атвор.

Санкция- норма бузилганда қўлланадиган таъсир чораси (маъмурий ёки интизомий), норма ҳаракатининг мантиқий яқунловчи қисми.

2. Маъмурий-ҳуқуқий нормаларнинг турлари

Маъмурий-ҳуқуқий нормаларни турли асосларга кўра таснифлаш мумкин.

Бу асослар ичида уларнинг моҳияти, мазмуни ва шакли бўйича турларга бўлиш муҳим ҳисобланади.

Мазмунига кўра моддий (ҳукукий муносабатлар субъектларининг ҳуқуқ ва мажбуриятларини белгиловчи) ва про-цессуал (моддий нормаларни амалга ошириш тартибини, яъни муносабатлар субъектларини ҳуқуқ ва мажбуриятларини амалга ошириш тартиби, жараёнини ўрнатувчи) нормалар ажратилади. Жиноят ва фуқаролик ҳуқуқларида кўпдан буён жиноят ва фуқаролик процессуал ҳуқуқлар алоҳида ҳолда фаолият кўрсатиб келаётган бўлса, маъмурий ҳуқуқ доирасида икки кичик тармоқ: моддий маъмурий ҳуқуқ ва процессуал маъмурий ҳуқуқ узвий биргаликда мавжуд бўлиб келмоқда.

Маъмурий-ҳукукий нормалар ўз мақсад вазифалари нуктаи назаридан регулятив (тартибга солувчи) ва муҳофаза қилувчи нормаларга бўлинади. Регулятив нормалар яратувчилик, нормал фаолият қоидаларидан иборат бўлса, муҳофаза этувчи нормалар юридик тартибга солинган муноса-батларни кўриқлашга қаратилган қоидаларни ўз ичига олади. Шунга мувофиқ равишда маъмурий ҳуқуқни ижроия ҳокимиятнинг ижодий яратувчилик фаолияти («фаол бош-қариш») ва кўриқлаш, ҳимоя қилиш («пассив бошқариш») фаолиятини тартибга солувчи нормалардан иборат мажмуа деб фараз қилса бўлади. Субъектлар ҳуқ-атвориға таъсир кўрсатиш методига кўра маъмурий-ҳукукий нормаларни мажбур қилувчи, тақиқловчи (ман қилувчи), ваколат берувчи, рағбатлантирувчи, тавсия қилувчи турларға бўлиш мумкин.

Амал қилиш (худудий, шахсларға кўра) доираси бўйича умуммажбурий характердаги ва аппарат ичидаги нормаларға ажратиш мумкин.

Субъектлар (кимға йўналтирилганлик) бўйича давлат ташкилотлари ва уларнинг ходимлари, нодавлат ташкилотлар, фуқаролар, шунингдек, тўрли субъектлар фаолиятини тартибга солувчи нормалар бўлади.

Маъмурий-ҳукукий нормаларни бошқа асослар (м: диспозицияси)ға кўра ҳам турларға бўлиш мумкин.

3.Маъмурий-ҳукукий муносабатларнинг тушунчаси, асосий хусусиятлари ва турлари

Маъмурий-ҳукукий муносабатлар ҳукукий муносабатларнинг бир тури бўлиб, ижроия ҳокимият фаолияти доираси-да вужудга келадиган, маъмурий ҳуқуқ нормалари билан тартибга солинадиган ижтимоий муносабатлардан иборат.

Маъмурий-ҳукукий муносабатларда ижтимоий муносабатларни маъмурий-ҳукукий тартибга солишнинг барча ху-сусиятлари намоён бўладиган бошқарув алоқалари асосий ролни ўйнайди.

Ҳуқукий муносабатларнинг бир тури сифатида маъмурий-ҳукукий муносабатларга умуман ҳукукий муносабатларга хос барча хусусиятлар кам тааллуқли бўлсада, маъмурий-ҳукукий муносабатларнинг ўзига хос белгилари мавжуд.

Уларнинг асосийлари:

1. Маъмурий-ҳукукий муносабатлар «ҳокимият-бўйсунуш» асосига қурилган ҳокимият муносабатларидир. Бу муносабатларни **ҲОКИМИЯТ** муносабатлари сифатида тавсифлаб, айтиш вақтда қайд **ҚИЛИШ ЛОЗИМКИ**, бу билан маъмурий ҳуқуқнинг ролини **ПОЛИЦИЯ** ҳуқуқи даражасига тенглаштириб юбориш, маъмурий-ҳукукий муносабатларни эса фақат давлат мажбурлашига асосланган муносабатлардан иборат тарзда изоҳлаш тамоман нотўғри бўлади.

Бунда эътибор беришга **ЛОЙИҚ** жиҳат шундаки, **ҲОКИМИЯТ** муносабатини тушунча сифатида сўзсиз маъмурий ҳукукий муносабатларнинг ўзига хос хусусияти деб таърифлаш лозим эмас. Бошқа томондан эса, уларнинг айнан шу белгиси давлат-бошқарув фаолиятининг хусусиятлари билан боғлиқ бўлганлиги учун устувор характерга эга.

2. Ўз моҳиятига кўра бошқарув муносабатлари ҳисобланган маъмурий ҳукукий муносабатларда давлат-ҳокимият кўриниши (ижроия **ҲОКИМИЯТ**) бўлган бошқарувнинг энг муҳим хусусиятлари кўзга ташланади. Бунда асосийси: бошқариш ҳамма вақт биргаликдаги фаолият қатнашчилари иродасини ягона бошқарувчи иродасига бўйсунушини тақозо қилади, бошқариш муносабатларида хоҳиш-иродаларнинг бир-бирига бўйсунушлиги мавжуд бўлади. Бинобарин, бир томонда - бошқариш субъектининг обрў-

эътибори, хукмрон (устун) хоҳиш-иродаси, **ИККИНЧИ** томондан эса бошқарув муносабатлари бошқа иштирокчиларининг унга бўйсунган хоҳишлари, маъмурий ҳуқуқ билан тартибга солинадиган турли хилдаги бошқарув алоқаларидаги тарафларнинг ўзаро боғлиқлиги шу тарзда намоён бўлади. Бу муносабатларнинг **ҲОКИМИЯТ** характери ҳам ана шундан келиб чиқади.

3. Маъмурий-ҳуқуқий муносабатларда ҳамма вақт давлат бошқарув фаолиятига хос барча асосий хусусиятлар, шунингдек, бу турдаги давлат фаолиятини амалга ошириш жараёнида вужудга келадиган манфаатлар ифодаланган бўлади. Ижроия ҳокимиятта ва уни амалга оширишга нима хос бўлса, бу ҳуқуқий муносабатларда турли шаклларда бўлса ҳам, ўзининг бевосита аксини топади. Шунинг учун ҳам маъмурий-ҳуқуқий муносабатларда у ёки бу шаклда, у ёки бу ҳажмда оммавий-ҳуқуқий, яъни давлат манфаати мужассам бўлади. Маъмурий-ҳуқуқий муносабатлар тўғридан тўғри давлатнинг бошқарув мақсадлари ва манфаатлари билан боғланган бўлади.

Шундай қилиб, маъмурий-ҳуқуқий муносабатларнинг белгиловчи хусусияти шундаки, улар аксарият ҳолда давлат ва жамият ҳаётининг махсус соҳаси - давлат бошқаруви соҳасида вужудга келади.

4. Давлат бошқаруви давлат фаолиятининг махсус турдаги субъектлар фаолият кўрсатадиган соҳасидир. Уларни умумий тарзда давлат бошқаруви органлари ёки ижроия ҳокимият органлари деб аташади. Бу маъмурий-ҳуқуқий муносабатларда давлат бошқарувининг ўзи, яъни шу турдаги давлат фаолияти субъектларининг компетенцияси бевосита ифодаланади.

Ушбу хусусият маъмурий-ҳуқуқий тартибга солишни асосий объекти бўлган бошқарув фаолияти, шунингдек у билан боғлиқ бўлган ИЖТИМОЙ муносабатлар бевосита давлат эрки ва манфаатларини ифода ЭТИШЛИГИ билан белгиланади. Буларни фақатгина, биринчидан, давлат номидан ҳаракат қилувчи ва иккинчидан, давлат-ҳокимият характеридаги тегишли ваколатларга эга бўлган субъектгина ифода ЭТИШИ мумкин. Шунинг учун ҳам ҳамма вақт маъмурий-ҳуқуқий муносабатларда бир тараф ижроия **ҲОКИМИЯТ** (давлат

бошқаруви)нинг расмий ва ваколатли субъектидан иборат бўлади. Бошқача айтганда, маъмурий-ҳуқуқий муносабатларда амалда турли тарафлар иштирок этиши мумкин бўлсада, буларда бир тараф сифатида оммавий ҳОКИМИЯТ манфаатини ифода этувчи тегишли ижроия орган (мансабдор шахс) бўлмаса, бу муносабатлар вужудга келмайди. Давлат бошқарув фаолиятининг ҳОКИМИЯТ (мажбурий) характери ҳам айнан шунинг натижасидир.

5. Маъмурий-ҳуқуқий муносабатлар ўз моҳиятига кўра ташкилий муносабатлардир, яъни улар билан ижроия ҳОКИМИЯТНИ ҳуқуқни ижросини ташкил этишга йўналтирилган функцияларини амалга ошириш ўртасида тўғридан тўғри боғлиқлик мавжуд бўлади. Давлат бошқарув механизмининг реал амал қилишини таъминлаш учун бевосита зарур бўлган ташкилий, кадрлар, моддий ва бошқа жиҳатдаги таъминлов ҳам шу муносабатлар доирасида ҳал қилинади.

6. Маъмурий-ҳуқуқий муносабатлар ҳар қандай тараф ташаббуси билан вужудга келиши мумкин. Иккинчи тарафнинг хоҳиши ёки розилиги ҳамма вақт ҳам буларни юзага келиши учун шарт эмас. Улар иккинчи тараф хоҳишига қарши ҳам пайдо бўлиши мумкин. Бу белги уларни фуқаролик ҳуқуқий муносабатлардан айниқса фарқ қилдириб туради.

7. Маъмурий-ҳуқуқий муносабатлар тарафлари ўртасида низолар ҳам бўлиши мумкин. Масалан, фуқаро ижроия орган (мансабдор шахслар) нинг ўзига нисбатан ҳаракатининг қонунийлиги билан рози бўлмаслиги мумкин.

Бу норозилик-ҳуқуқий муносабатни вужудга келишига таъсир кўрсатмаса-да, бари бир муайян юридик оқибатларни келтириб чиқаради: фуқаро ушбу ҳаракат устида баҳслашиши (шикоят қилиши) мумкин. Шу тарзда маъмурий-ҳуқуқий низо келиб чиқади.

Бу низоларни ҳал қилинишининг маҳсул процессуал тартиби-маъмурий, судсиз (яъни судга мурожаат қилмасдан) ҳал қилиш тартиби белгиланган. Бу тартиб ушбу низолар давлат бошқаруви доирасидан чиқмасдан ҳал қилинади ва давлат бошқарув фаолиятининг бир кўриниши (белгиси, атрибути) бўлиб ҳисобланади. Бу тартибнинг моҳияти ваколатли ҳОКИМИЯТ органи (мансабдор

шахс) томонидан низо предмети бўлган қарорнинг қонунийлиги тўғрисидаги низо бўйича юридик ҳокимият (мажбурий) характерга эга қарор қабул қилинишидир. Маъмурий-ҳуқуқий низоларнинг ҳал қилишнинг батафсил тартиби Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси ва Фуқароларнинг муносабатлари тўғрисидаги қонун билан белгилаб қўйилган.

Айни вақтда таъкидлаш лозимки, Ўзбекистон Республикасининг амалдаги қонунчилиги маъмурий-ҳуқуқий низоларни фақат суд йўли билан ёки муқобил тарзда ҳал этилиши мумкинлигини ҳам назарда тутди. Бунда маъмурий-ҳуқуқий низоларни суд йўли билан ҳал қилиш доираси кэнгайиб бораётганлиги кўзга ташланади.

8. Агарда фуқаролик ҳуқуқий муносабатларда тарафларнинг ўзаро (бирининг иккинчиси олдида) жавобгарлиги хос бўлса, маъмурий-ҳуқуқий муносабатларда бир тараф иккинчи тараф олдида эмас, балки давлат олдида жавобгар бўлади (давлатнинг ваколатли органи, мансабдор шахс). Чунки бунда гап ижроия ҳокимият соҳасидаги оммавий-ҳуқуқий анфаатлар бузилаётганлиги хусусида боради.

Маъмурий (бошқарув) ҳуқуқий муносабатлар хилма-хил фаолият мақсадларига кўра бу муносабатлар регулятив (тартибга солувчи) ёки муҳофаза қилувчи (бунинг кўп тарқалган тури қонун бузишлик билан боғлиқ).

Ҳуқуқий муносабатлар қатнашчиларининг таркибига кўра улар аппарат ичидаги ва аппарат ташқарисидаги муносабатларга бўлинади. Шунингдек, маъмурий-ҳуқуқий муносабатларни қуйидаги икки гуруҳга бўлиш мумкин:

а) бошқарув таъсирининг асосий моҳияти («субъект-объект») ни ифода этувчи муносабатлар. Буларда давлат бошқарув фаолиятининг мажбурийлик (ҳокимлик, ҳукмронлик) табиати аниқ намоён бўлади. Бу - ҳокимият муносабатининг асли ўзидир.

б) у ёки бу объектга бевосита бошқарув таъсир доирасида бўлмаса-да, бироқ, у билал узвий боғлиқ ҳолда вужудга келадиган муносабатлар.

Баъзида қайд қилинган маъмурий-ҳуқуқий муносабатларни асосий ва асосий бўлмаган бошқарув алоқалари, деб ҳам юритилади. Биринчиси тўғридан тўғри бошқаришнинг моҳиятини ифодаласа, иккинчиси бу моҳиятни бевосита ифодаламаса-да, у билан боғлиқ бўлади. Биринчи тур муносабатларга «буйруқ-ижро» шаклидаги муносабатлар киритилади. Бу ижроия ҳокимият механизми юқори ва қуйи бўғинлари ўртасидаги муносабатлардан иборат. Иккинчи гуруҳ муносабатларни тавсифлаганда шунга эътибор бериш лозимки, бу муносабатлар давлат бошқаруви соҳасида вужудга келса-да, субъектнинг бошқарилувчи объектга бевосита бошқариш таъсирини англатмайди. Давлат бошқаруви соҳасида бўлиб, бир-бирига бўйсунитиш тарзида боғлиқ бўлмаган тарафлар ўртасидаги муносабатлар ана шундай муносабатлар тоифасига киради («субъект-субъект» муносабатлари). Масалан, икки вазирлик биргаликда қўшма ҳужжат қабул қилиш ёки умумий масалани ҳал қилиш юзасидан ўзаро муносабатларга кириши мумкин. Булар ижроия ҳокимиятни амалга ошириш учун нормал шароит яратишда зарур бўлиб ҳисобланади. Буларни горизонтал муносабатлар деб аташади.

Маъмурий-ҳуқуқий муносабатларни уларда қатнашчиларнинг ўзаро алоқаларининг юридик характериға қараб турларға бўлиш диққатға сазовордир. Бу муносабаглар маълум даражада олдин қайд қилинганларни ҳам ўз ичига олган ҳолда вертикал (тик чизик бўйича) ва горизонтал (текис чизик бўйича) ҳуқуқий муносабатлар деб юритилади.

Вертикал муносабатларда маъмурий ҳуқуқий тартибға солишға хос белгилар аниқроқ ўз мужассамини топади ва уларда давлат-бошқарув фаолияти учун тааллуқли бўлган субъект ва объект ўртасидаги субординацион (бўйсунитиш) алоқалар намоён бўлади.

Шуни таъкидлаш лозимки, давлат бошқаруви соҳасида-ги тарафларнинг ўзаро муносабатларидаги бир-бирига бўйсунитиш ҳақида сўз юритганда биринчи навбатда ташкилий бўйсунитиш назарда тутилади. Зеро, айнан шундай муносабат бошқарув тизимидаги қуйи ва юқори бўғинлар ўртасидаги (м: ижроия орган ва унинг қарамоғида бўлган корхоналар, муассасалар ўртасида) алоқаларда

кўринади.

Кўпгина вертика характердаги маъмурий ҳуқуқий муносабатлар уларнинг бир - бирига бўйсўнмайдиган қатнашчилари ўртасида ҳам вужудга келиши мумкин. Лекин бу ҳолларда ҳам тарафларининг бири ўз компетенцияси (ваколати) характерига кўра ўзига ташкилий жиҳатдан бўйсунмайдиган иккинчи тараф учун ҳам ижро этилиши мажбурий бўлган ҳуқуқий ҳужжатлар чиқариши мумкин. Қоида тариқасида, бу хилдаги бошқарув алоқалари тармоқлараро давлат бошқарув тизимларига хос бўлади (м: атроф табиий муҳитни муҳофаза қилиш соҳасида ва ҳуқуқий.к.). Бунда ўзаро бўйсунилишнинг махсус кўриниши - мувофиқлаштириш тури намоён бўлади.

Давлат бошқаруви соҳасида ижроия ҳокимият субъектлари томонидан кэнг миқёсда контрол-назорат фаолияти амалга оширилади (м: маъмурий назорат). Бинобарин, бўйсунилишнинг яна бир тури-контрол ёки назорат остида бўлишлик ҳам мавжуд,

Шундай қилиб, бир хил бўлмаган вертикал маъмурий ҳуқуқий муносабатларнинг умумий хусусиятлари - бу улар доирасида тўғрида) тўғри бошқарув таъсирини амалга оширилиши ва бир тараф юридик хоҳиш-иродасининг устунлигидир.

Маъмурий ҳуқуқий муносабатлар тузилмаси тўғрисидаги масала ҳам муҳимдир. Бу муносабатларнинг элементлари бўлиб бошқаларникига ўхшаш субъектлар (қатнашчилар), объект (нимага қаратилганлиги) ва мазмун (субъектларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари) ҳисобланади.

Маъмурий-ҳуқуқий муносабатларнинг субъектлари бўлиб, давлат бошқаруви соҳасида ҳуқуқлар ва мажбуриятларга эга, уларни амалга оширишга лаёқатли бўлган тарафлар (қатнашчилар) ҳисобланади. Бу субъектларнинг маъмурий ҳуқуқий муносабатларга кириши учун уларда маъмурий ҳуқуқ лаёқати мавжуд бўлишлиги талаб қилинади.

Маъмурий- ҳуқуқий муносабатлар субъектларининг турлари:

- А)** фуқаролар (жисмоний шахслар);
- Б)** давлат органлари;
- В)** бошқариш соҳасида ваколатга эга бўлган мансабдор шахслар;

Г) бирлашмалар, корхоналар, муассасалар ва бошқа хўжалик юритувчи субъектлар;

Д) нодавлат нотижорат ташкилотлар. Шунингдек қилиш лозимки, маъмурий-ҳуқуқий муносабатларнинг субъектлари доираси бошқа ҳар қандай ҳуқуқий муносабатлар доирасидан анча кенг.

Маъмурий-ҳуқуқий муносабатлар субъектлари барча турларининг ҳуқуқлари ва мажбуриятлари Республика Конституцияси ва қонунлари билан белгиланган тартибда маъмурий ва суд йўли билан муҳофаза қилинади.

Маъмурий ҳуқуқий муносабатларнинг объекти бўлиб, кишиларнинг иродавий ҳуқ-атвори, қилмишлари ҳисобланади. Бундай бошқарилувчи қилмишлар орали ижтимоий қайтадаги жараёнларга, моддий неъматларга, ахборотга, маънавий ижод маҳсулотларига таъсир кўрсатилади.

Маъмурий ҳуқуқий муносабатларнинг мазмунини муносабатлар иштирокчилари (субъектлари) нинг ҳуқуқ, нормалари билан белгиланган ҳуқуқлари ва мажбуриятлари ташкил этади.

4. Маъмурий ҳуқуқда юридик фактлар

Маъмурий ҳуқуқий муносабатлар ҳам бошқа ҳуқуқий муносабатлар сингари муайян шароитлар мавжуд бўлган вақтда вужудга келади. Бу шароитлар маъмурий ҳуқуқий нормаларда назарда тутилган бўлиб, улар юридик фактлар деб аталади. Юридик фактлар ҳаракатлар ва баъзи ҳолларда ҳодисалар шаклида намоён бўлади.

Ҳаракат-бу субъект хоҳиш-иродаси намоён бўлишининг фаол шакли. Ҳаракатлар ўз характерига кўра ҳуқуққа мос ва ҳуқуққа зид (ҳуқуққа ҳилоф) бўлиши мумкин. Ҳуқуққа мос ҳаракатлар ҳамма вақт маъмурий ҳуқуқий нормаларнинг талабига мувофиқ бўлади.

Маъмурий ҳуқуқ бўйича юридик фактларнинг хусусияти шундаки, (ҳуқуққа мос ҳаракатларнинг асосий тури бўлиб ижроия ҳокимият субъектларининг индивидуал (якка, алоҳида) характердаги, яъни аниқ иш (шахс)га тааллуқли ҳуқуқий жиҳатлари ҳисобланади. Уларнинг бевосита оқибати сифатида

маъмурий-ҳуқуқий муносабатлар пайдо бўлади, ўзгаради ёки бекор бўлади.

Ҳуқуққа хилоф ҳаракатлар маъмурий-ҳуқуқий нормалар талабларига мувофиқ бўлмайди, уларни бузади. Булар - давлат бошқаруви соҳаси учун хос бўлган интизомий ва маъмурий қилмишлар (ножўя ҳаракатлар) кўринишида бўлиб, юрисдикция характеридаги ҳуқуқий муносабатларни келтириб чиқаради. Ҳуқуққа зид қилмишлар ҳаракатсизликда ҳам намоён бўлиши мумкин. (м: ички ишлар хизмати томонидан жамоат тартибини муҳофаза қилишга оид тегишли чоратadbирни кўрмаслиги).

Ҳодисалар - кишилар хоҳиш иродасига боғлиқ бўлмаган ҳолда вужудга келадиган воқеалар (шахсининг вафоти, табиий ҳодисалар; ёнғин, zilзила, сув тошқини ва ҳ.к).

Мавзуга доир назорат саволлари.

1. Маъмурий ҳуқуқ нормалари тушунчаси.
2. Норма сызининг келиб чиқиши.
3. Нормаларнинг таъсири.
4. Нормаларнинг амалга оширилиши.
5. Нормаларнинг турлари.
6. Нормаларнинг ички тузилишига кыра турлари.
7. Нормаларнинг тартиб ырнатиш усулига кыра турлари.
8. Бажарилиши шарт былган нормалар.
9. Таъминловчи нормалар.
10. Ваколат берувчи нормалар.

Мавзуга доир тест саволлари.

1. Маъмурий ҳуқуқий нормаларни тартиб ырнатиш оидасига кыра неча амалга былишимиз мумкин?
А) бажарилиши шарт былган нормалар.
Б) таъминловчи нормалар
С) ваколат берувчи нормалар
Д) ижро этувчи нормалар
Е) А,Б,С ;жавоблар тари.
2. Тартиб ырнатиш усулига кыра маъмурий ҳуқуқий нормалар неча турга былинади?
А) 6 турга.

- Б) 5 турга.
- С) 4 турга.
- Д) 3 турга.
- Е) 2 турга.

3. Маъмурий ҳуқуқ нормари ички тузилишига қара неча турга бўлинади?

- А) 2 та турга.
- Б) 5 та турга.
- С) 3 та турга.
- Д) 4 та турга.
- Е) 6 та турга.

4. Санкция нима?

- А) нормаларни ачон ва айси ва тда бўлганиши мумкинлигини кўрсатувчи исми.
- Б) нормалар баёноти.
- С) диспозиция оидаси бўзилган ҳолатда давлат ва жамоат томонидан мажбурий ҳолат берилиши.
- Д) А,Б,С жавоблар тўғрисида.
- Е) жазо белгилаш исми.

5. Маъмурий ҳуқуқий нормалар моддий ва процессуалларга бўлинади. Моддий нормалар давлат бошқарув жараёнидаги ҳуқуқ ва бурчларни аниқлайди.

- А) давлат бошқарув органларининг
- Б) жамоат бирлашмаларининг
- С) фуқароларнинг
- Д) А,С.
- Е) А ва Б

МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ СУБЪЕКТЛАРИ

1. Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари, чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар

1.1. Фуқароларнинг маъмурий-ҳуқуқий ҳолати

1.2. Чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар

2. Маъмурий ҳуқуқ субъекти сифатида ноижорао нодавлат ташкилотлари.

2.1. Ўзбекистон Республикасида корхоналарнинг маъмурий ҳолати

- 2.2. Корхоналарни ташкил қилиш тартиби
- 2.3. Жамоат бирлашмаларининг маъмурий-ҳуқуқий ҳолати
- 2.4. Жамоат бирлашмаларининг турлари. Сиёсий партиялар
- 2.5. Ўзини ўзи бошқариш органлари ва уларнинг турлари
- 2.6. Ўзини ўзи бошқариш органларининг ваколатлари. Фуқаролар йиғинининг раиси (оқсоқоли)

3.1 Маъмурий ҳуқуқ субъекти сифатида Давлат бошқарув органлари

- 3.1 Ўзбекистон Республикасининг Президенти
- 3.2. Давлат бошқарув органлари ва уларнинг ҳуқуқий ҳолати
- 3.3. Давлат бошқарув органларининг турлари
- 3.4. Давлат хизматчилари ва уларнинг турлари
- 3.5. Давлат хизматчиларини рағбатлантириш ва жавобгарликка тортиш чоралари

1. Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари, чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар

3.1. Фуқароларнинг маъмурий-ҳуқуқий ҳолати

Фуқаро маъмурий-ҳуқуқий муносабатларнинг қатнашчиси бўлганлиги сабабли, маъмурий ҳуқуқ субъектларидан бири ҳисобланади. Давлат бошқарувида фуқароларнинг ҳуқуқий ҳолати Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида, «Ўзбекистон Республикасининг фуқаролиги тўғрисида»ги қонунда ва шу қонунга мувофиқ чиқарилган бошқа қонун ҳужжатларида ифодаланган.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 18-моддасига асосан, барча фуқаролар бир хил ҳуқуқ ва эркинликларга эга бўлиб, жинси, ирқи, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахси ва ижтимоий мавқеидан қатъи назар, қонун олдида тенгдирлар.

Ўзбекистон Конституциясига кўра, давлат бошқаруви соҳасида фуқаролар қуйидаги ҳуқуқларга эгадирлар:

1) ҳеч ким қонунга асосланмаган ҳолда ҳибсга олиниши ёки қамоқда сақланиши мумкин эмас (25-модда);

2) жиноят содир этганликда айбланаётган ҳар бир шахснинг иши судда қонуний тартибда, ошкора кўриб чиқилиб, унинг айби аниқланмагунча у айбдор ҳисобланмайди. Ҳеч ким қийноққа солиниши, зўравонликка, шафқатсиз ёки инсон қадр-қимматини камситувчи бошқа тарздаги тазйиққа дучор этилиши мумкин эмас (26-модда);

3) ҳар ким ўз шаъни ва обрўсига қилинган тажовузлардан, шахсий ҳаётига аралашидан ҳимояланиш ва турар жой дахлсизлиги ҳуқуқига эга. Ҳеч ким қонунда назарда тутган ҳоллардан ва тартибдан ташқари бировнинг турар жойига кириши, тинтув ўтказиши ёки уни кўздан кечириши, ёзишмалар ва телефонда сўзлашувлар сирини ошкор қилиши мумкин эмас (27-модда);

4) Ўзбекистон Республикасининг фуқароси республика ҳудудида бир жойдан иккинчи жойга кўчиш, Ўзбекистон Республикасига келиш ва ундан чиқиб кетиш ҳуқуқига эга. Қонунда белгиланган чеклашлар бундан мустаснодир (28-модда);

5) ҳар ким фикрлаш, сўз ва эътиқод эркинлиги ҳуқуқига эга. Ҳар ким ўзи истаган ахборотни излаш, олиш ва уни тарқатиш ҳуқуқига эга, амалдаги конституциявий тузумга қарши қаратилган ахборот ва қонун билан белгиланган бошқа чеклашлар бундан мустаснодир. Фикр юритиш ва уни ифодалаш эркинлиги фақат давлат сирини ва бошқа сирларга тааллуқли бўлган тақдирдагина қонун билан чекланиши мумкин (29-модда);

6) Ўзбекистон Республикасининг барча давлат органлари, жамоат бирлашмалари ва мансабдор шахслари фуқароларга уларнинг ҳуқуқ ва манфаатларига дахлдор бўлган ҳужжатлар, қарорлар ва бошқа материаллар билан танишиб чиқиш имкониятини яратиб бериши лозим (30-модда);

7) Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари жамият ва давлат ишларини бошқаришда бевосита ҳамда ўз вакиллари орқали иштирок этиш ҳуқуқларига эгадирлар. Бундай иштирок этиш ўзини ўзи бошқариш, референдумлар ўтказиш ва давлат органларини демократик тарзда ташкил этиш йўли билан

амалга оширилади (32-модда);

8) ўз ижтимоий фаолликларини Ўзбекистон Республикаси қонунларига мувофиқ митинг, йиғилиш ва намоёишлар ўтказиш шаклида амалга ошириш ҳуқуқига эга. Ҳокимият органлари фақат хавфсизлик нуқтаи назаридангина бундай тадбирлар ўтказилишини тўхтатиш ёки тақиқлаш ҳуқуқига эга (33-модда);

9) касаба компанияларига, сиёсий партияларга ва бошқа жамоат бирлашмаларига уюшиш, оммавий ҳаракатларда иштирок этиш ҳуқуқига эгадирлар. Сиёсий партияларда, жамоат бирлашмаларида, оммавий ҳаракатларда, шунингдек ҳокимиятнинг вакиллик органларида озчиликни ташкил этувчи муҳолафатчи шахсларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва кадр-қимматини ҳеч ким камситиши мумкин эмас (34-модда);

10) ҳар бир шахс бевосита ўзи ва бошқалар билан биргаликда ваколатли давлат органларига, муассасаларига ёки халқ вакилларига ариза, таклиф ва шикоятлар билан мурожаат қилиш ҳуқуқига эга. Аризалар, таклифлар ва шикоятлар қонунда белгиланган тартибда ва муддатларда кўриб чиқилиши шарт (35-модда);

11) ҳар бир инсон малакали тиббий хизматдан фойдаланиш ҳуқуқига эга (40-модда);

12) ҳар ким билим олиш ҳуқуқига эга (41-модда). Ўзбекистон Конституциясига асосан, фуқаролар Конституция ва қонунларга риоя этишга, бошқа кишиларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари, шаъни ва кадр-қимматини ҳурмат қилишга, Ўзбекистон халқининг тарихи, маънавий ва маданий меросини авайлаб асрашга, атроф табиий муҳитга эҳтиёткорона муносабатда бўлишга, солиқлар ва маҳаллий йиғимларни тўлашга, мамлакатни ҳимоя қилишга мажбурдирлар (48–51-моддалар).

Давлат бошқарувида фуқароларнинг маъмурий ҳолати «Ўзбекистон Республикасининг фуқаролиги тўғрисида»ги қонунда ҳам қайд этилган¹. Бу қонун 1992 йил 2 июлда Олий Кенгаш томонидан қабул қилинган бўлиб, унда фуқароларнинг қуйидаги маъмурий ҳолатлари кўрсатилган:

1) фуқароларнинг тэнг ҳуқуқлилиги иқтисодий, сиёсий, ижтимоий ва маданий турмушнинг барча соҳаларида таъминланади;

2) мансабдор шахсларнинг фуқаролик масалаларига оид аризаларни қабул қилишдан асоссиз бош тортганлиги, аризани кўриб чиқиш муддатлари бузилганлиги, шунингдек, фуқаролик тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш ва фуқаролик масалаларига оид қарорларни ижро этиш тартибини бузадиган ғайриқонуний хатти-ҳаракатлари хусусида фуқаролар ўзлари бўйсунадиган юқори мансабдор шахсга ёки судга қонунда белгиланган тартибда шикоят қилишлари мумкин. Давлат бошқаруви соҳасида фуқароларнинг ҳуқуқ ва бурчлари ҳамда мансабдор шахсларнинг мажбуриятлари ва жавобгарликлари маъмурий қонунчилик билан белгиланади.¹

Шахс туғилган кунидан бошлаб, умрининг охиригача маъмурий-ҳуқуқий муносабатларда қатнашиш ҳуқуқига эга.

Фуқаронинг маъмурий юридик салоҳияти ўзига берилган ҳуқуқдан фойдалана олиши ва зиммасидаги бурчларини бажариши қонунда кўрсатилган ёшга етгандагина – қисман 16 ёшдан, тўлиқ 18 ёшдан бошланади.

Давлат фуқароларнинг Конституция ва қонунларда мустаҳкамланган ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлайди. Ҳар бир шахснинг ўз ҳуқуқ ва эркинликларини суд орқали ҳимоя қилиши, давлат органлари, мансабдор шахслар, жамоат бирлашмаларининг ғайриқонуний хатти-ҳаракатлари устидан судга шикоят қилиши кафолатланади. Вояга етмаганлар, меҳнатга лаёқатсиз ва ёлғиз кексаларнинг ҳуқуқлари давлат ҳимоясидадир.

Давлат бошқаруви соҳасида қатнашувчи фуқаролар, хотин-қизлар ва эркаклар тэнг ҳуқуқлидирлар.

3.2. Чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар

Чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар ҳам Ўзбекистон

¹ Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг ахборотномаси 1992. № 9. 333-м.

фуқаролари каби бир хил ҳуқуқ ва бурчларга эга. Лекин, шу билан бирга, улар айрим ҳуқуқлардан фойдалана олмайдилар. Жумладан, давлат бошқарувида раҳбарлик лавозимларини эгаллай олмайдилар, армия сафида хизмат қилмайдилар. Чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар республикада ўрнатилган тартиб-қоидаларга, масалан, республикада яшаш, шунингдек, Ўзбекистон ҳудудидан транзит йўли билан ўтиш қоидаларига риоя қилишлари керак. Бу қоидалар бузилган тақдирда, айбдор шахслар Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 225-моддасига асосан жавобгарликка тортиладилар.

Ўзбекистон Республикаси ҳудудида чет эл фуқароларининг ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари халқаро ҳуқуқ нормаларига мувофиқ таъминланади. Улар Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, қонунлари ва халқаро шартномалари билан белгиланади.

«Ўзбекистон Республикасининг фуқаролиги тўғрисида»ги қонуннинг 11-моддасида Ўзбекистон Республикаси ҳудудида яшаб турган ҳолда Ўзбекистон Республикасининг фуқароси бўлмаган ва айни пайтда чет давлат фуқаролигига мансублигини исботлайдиган далиллари ҳам бўлмаган шахслар фуқаролиги бўлмаган шахслар деб ҳисобланиши таъкидланади. Шу қонуннинг 15-моддасига асосан, Ўзбекистон Республикасида доимий истиқомат жойига эга бўлган, лекин фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг Ўзбекистон Республикаси ҳудудида туғилган фарзанди Ўзбекистон Республикасининг фуқароси ҳисобланади.

Чет элда фуқаролиги бўлмаган шахслар ўз бурчларини бажармаганликлари, ҳуқуқларидан нотўғри фойдаланганликлари, шунингдек, бошқа турдаги ҳуқуқбузарликларга йўл қўйганликлари учун маъмурий жавобгарликка тортилишлари мумкин.

Фуқароларнинг ўз ҳуқуқларидан тўғри фойдаланишини ҳамда бурчларини тўғри ва ўз вақтида бажаришини асосан прокуратура, адлия, суд, ички ишлар ва давлат назорати органлари назорат қилиб боради. Бошқа органларнинг раҳбарияти ҳам ўз ваколати доирасида ана шу масалалар бўйича иш олиб

бориши шарт.

2. Маъмурий ҳуқуқ субъекти сифатида нотижорао нодавлат ташкилотлари.

2.1 Ўзбекистон Республикасида корхоналарнинг маъмурий ҳолати

Корхоналар – ижтимоий эҳтиёжни қондириш ва фойда олиш мақсадида маҳсулот ишлаб чиқариш, ишларни бажариш ва хизматлар кўрсатиш учун ташкил этиладиган хўжалик юритувчи субъектлар. Корхоналар давлат, нодавлат корхоналарга бўлинади. Ушбу корхоналарни, хусусиятига кўра саноат, қишлоқ хўжалик, қурилиш, транспорт, алоқа корхоналарига, шунингдек савдо корхоналарига ажратиш мумкин.

Корхоналарнинг ҳуқуқий мақоми учта ҳуқуқ соҳасининг нормалари билан белгиланади: маъмурий ҳуқуқ, фуқаролик ва меҳнат ҳуқуқи.

Мулкчилик шаклидан қатъи назар, корхоналарнинг маъмурий-ҳуқуқий ҳолатини ўрнатувчи нормалар ушбу корхоналарнинг давлат рўйхатидан ўтказилишини, давлат бошқарувининг бошқа органлари билан ўзаро муносабатларининг умумий тартибини, фаолият турини, ваколатлар доирасини белгилайди. Энди корхоналарни ташкил этиш, рўйхатга олиш, тугатиш масалаларини кичик корхоналар доирасида кўриб чиқамиз.

Кичик корхоналар бозор иқтисодиёти инфраструктурасини шакллантириш, ишлаб чиқаришни танҳо ҳукмронликдан халос қилиш, рақобатни ривожлантириш, янги ишчи ўринларини барпо этиш, халқ хўжалиги тузилмасини қайта янгилаш, товарлар ишлаб чиқаришни ва кўрсатиладиган хизматларни кўпайтириш, республика истеъмол бозорини маҳсулотлар билан тўлдириш мақсадида тузилади.

Барча мулкчилик шаклларидаги кичик корхоналарни ташкил этиш, уларни қайта ташкил этиш ва тугатишнинг ҳуқуқий асослари «Ўзбекистон Республикасининг «Кичик корхоналар тўғрисида»ги низомида қайд этилган.²

² Қаранг: Ўзбекистон Республикаси ҳукуматининг қарорлар тўплами. 1992. №2. 33-м.

Мулкчилик шаклидан (жумладан, аралаш мулк эканлигидан) катъи назар, кичик корхона юридик шахс сифатида мустақил хўжалик юритувчи субъект ҳисобланади. Бу корхонада ишловчиларнинг сони чекланган бўлади. У мулк, тўла хўжалик юритиш ёки тезкор бошқариш ҳуқуқларига эга бўлиб, ўзига тегишли мол-мулк асосида оз-оз маҳсулот ишлаб чиқаради, ишларни бажаради, хизматлар кўрсатади.

Кичик корхоналар ўз уставларида белгиланган мақсадлар йўлида республиканинг қонун ҳужжатларида тақиқланмаган ҳар қандай хўжалик фаолияти, шу жумладан, ташқи иқтисодий фаолият билан ҳам шуғулланишлари мумкин.

Бир неча хилдаги хўжалик фаолияти билан шуғулланувчи кўп ихтисосли корхоналар ишлаб чиқариш ва маҳсулот сотиш ҳажмида устунлик қилувчи фаолият тури мезони бўйича кичик корхоналар таркибига киради.

Кичик корхона Ўзбекистон Республикаси, Қорақалпоғистон Республикасининг қонун ҳужжатларида келтирилган фаолиятнинг айрим турлари билан фақат махсус рухсатнома (лицензия) асосидагина шуғулланиши мумкин.

Кичик корхона ўз номидан шартномалар, битимлар тузиши, мулкӣ ва шахсий номулкӣ ҳуқуқларга эга бўлиши, мажбурият олиши, судда даъвогар ва жавобгар бўлиши мумкин.

Тижорат ташкилотлари ҳисобланувчи кичик корхоналар мустақил балансга эга бўлади ҳамда ўз харажатларини ўзи тўла қоплаш асосида ишлайди.

Ҳар бир кичик корхона алоҳида мулкка эгалик қилади, уни бошқа корхоналардан (ташкилотлардан) фарқловчи ҳамда корхонанинг турини ва унинг фаолият соҳасини кўрсатиб турувчи фирма номига, банклардаги ҳисобварағига, номи ёзилган муҳрга ва иш қоғозларига эга бўлади.

Кичик корхона республика ҳудудида ва унинг ташқарисида алоҳида корхоналар, ваколатхоналар ва уставда кўрсатилган бошқа алоҳида бўлинмаларни тузиш, хўжалик компанияларига, концернларга,

консорциумларга ва бошқа хўжалик бирлашмаларига ихтиёрий равишда бирлашиш ҳуқуқига эга.

Кичик корхоналар Ўзбекистон Республикасининг «Ўзбекистон Республикасида мулк тўғрисида»ги қонунда белгиланган ҳар қандай мулкчилик шаклида ташкил этилиши мумкин. Уларга аралаш корхоналар, оилавий корхоналар, тўлиқ ширкат, коммандитлик ширкатлари, масъулияти чекланган ёки қўшимча масъулиятли жамиятлар, акциядорлик жамияти, ижара корхонаси, жамоа корхонаси ва тўла хўжалик юритиш ҳуқуқига асосланган бошқа корхоналар киради.

2.2. Корхоналарни ташкил қилиш тартиби

Фуқаролар мулкига асосланган кичик корхоналар тузиш, рўйхатга олиш, уларнинг фаолияти ва уларни тугатишнинг ҳуқуқий ҳолати Ўзбекистон Республикасининг «Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида»ги қонуни, «Ўзбекистон Республикасида хусусий тадбиркорлик тўғрисида»ги низом ва республикамизнинг бошқа қонун ҳужжатлари билан белгиланади.

Ишлаб чиқариш кооперативлари шаклидаги кичик корхоналарнинг ҳуқуқий ҳолати республиканинг кооперация тўғрисидаги қонун ҳужжатлари билан белгиланади.

Хорижий инвестициялар билан кичик корхоналарни ташкил қилиш ва унинг фаолияти билан боғлиқ муносабатлар Ўзбекистон Республикасининг «Ўзбекистон Республикасида ташқи иқтисодий фаолият тўғрисида»ги ва Ўзбекистон Республикасида хорижий инвестициялар билан корхоналар, халқаро бирлашмалар, шунингдек, уларнинг таркибий бўлинмаларини тузиш тартиби, уларнинг фаолият кўрсатиши, уларни давлат рўйхатига олиш тўғрисидаги низомлар, республиканинг бошқа қонунчилик ва норматив ҳужжатлари билан белгиланади.

Мулкнинг аралаш шакллари асосида кичик корхоналарни ташкил қилишда корхоналарнинг тури мазкур корхонани ташкил қилган мулкдорларнинг мулкий улуши салмоғига кўра белгиланади.

Қуйидагилар кичик корхоналарнинг таъсисчилари бўлишлари мумкин: Ўзбекистон Республикаси фуқаролари, республика ҳудудида яшовчи фуқаролиги бўлмаган шахслар, биргаликда хўжалик юритувчи оила аъзолари ва фуқаролар гуруҳи; давлат корхоналари, ижарачи корхоналар, жамоа корхоналари ва қўшма корхоналар, хўжалик жамиятлари ва ширкатлари, ишлаб чиқариш ва матлубот кооперативлари, хўжалик бирлашмалари (ассоциациялар, компаниялар, концернлар, консорциумлар ва ҳоказолар), жамоат бирлашмалари ва диний ташкилотлар, хайрия жамғармалари ва бошқа жамғармалар, юридик шахс бўлган бошқа корхоналар ва ташкилотлар; давлат мулкани бошқариш ваколатига эга бўлган бошқа давлат органлари; хорижий юридик шахслар ва фуқаролар, фуқаролиги бўлмаган шахслар.

Кичик корхоналар кўрсатилган органлар, юридик шахслар ва фуқаролиги бўлмаган шахслар билан биргаликда ташкил этилиши мумкин. Улар ҳам мустақил асосда, ҳам давлат, кооператив, жамоат бирлашмалари, корхоналари, муассасалари кабилар ҳузурида ташкил этилади ва фаолият юритади.

Кичик корхоналар таъсисчилар, мулк эгалари ёки улар ваколат берган органларнинг, корхоналар, ташкилотларнинг қарори бўйича таъсис этилади. Бунда кичик корхоналарга таъсисчилар мулк эгасининг ҳуқуқлари ва мажбуриятларини берадилар ёки тўла хўжалик юритиш, тезкор бошқариш ҳуқуқлари билан мол-мулк берадилар.

Кичик корхона ўзи ишлаб турган бирлашмалар, корхоналар, ташкилотлар таркибидан меҳнаткашларнинг ташаббусига кўра ажралиб чиқиш натижасида ташкил этилиши мумкин. Бунинг учун, биринчи навбатда, корхона мулки эгасининг (у ваколат берган органнинг, бирлашманинг, корхона ва ташкилотнинг) розилиги керак ҳамда бирлашма, корхона, ташкилот томонидан илгари зиммага олинган шартнома мажбуриятлари бажарилиши лозим.

Бундай ҳолларда таркибидан кичик корхона ажралиб чиққан бирлашма, корхона, ташкилот ушбу корхонанинг таъсисчиси бўлади.

Кичик корхона – устав асосида; коммандитлик ширкати, масъулияти чекланган ва қўшимча масъулиятли жамиятлар шаклидаги кичик корхона эса – таъсис ҳужжатлари ҳисобланувчи таъсис шартномаси ҳамда устав асосида ташкил этилади ва фаолият кўрсатади.

Таъсис шартномасини кичик корхонанинг таъсисчиси (таъсисчилари) тузади, устав эса тасдиқланади.

Таъсис ҳужжатларида қуйидагилар белгилаб қўйилади: корхонанинг номи ва тури, жойлашган ўрни, фаолият соҳаси ва мақсадлари, бошқарув ва назорат органлари, уларнинг ҳуқуқ доираси, мол-мулкни ҳосил қилиш, даромад (фойда) ва зарарларни тақсимлаш тартиби, корхонани қайта ташкил этиш ва тугатиш шартлари, шунингдек, юридик шахс тўғрисидаги қонунларда назарда тутилган бошқа маълумотлар.

Кичик корхона республиканинг ваколатли органларида давлат рўйхатига олинган кундан бошлаб ташкил этилган ҳисобланади ва юридик шахс ҳуқуқига эга бўлади.

Кичик корхона – ўзи жойлашган туман, шаҳар ҳокимликларида, биржа тарзидаги кичик корхоналар – Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигида, хорижий инвестицияли корхоналар эса Ўзбекистон Республикаси молия вазирлигида давлат рўйхатига олинади.

Давлат рўйхатига олиш учун рўйхатга олувчи тегишли органларга қуйидагилар тақдим этилади: таъсисчининг рўйхатга олиш тўғрисидаги аризаси; таъсис ҳужжатлари (корхонанинг устави, корхонанинг тегишли турдаги таъсис шартномаси ҳам); корхонани ташкил этиш тўғрисидаги қарор (мулк эгасининг қарори, мажлис баёни); давлат божи тўланганлиги тўғрисидаги гувоҳнома; кичик корхона ташкил этиш ва унинг фаолияти учун ер майдони, бошқа табиий ресурслар талаб этилган ҳолларда – ердан фойдаланувчининг розилик хати. Масъулияти чекланган жамият тарзидаги кичик корхоналар рўйхатга олиш вақтида қатнашчиларнинг устав фондига камида 30 фоиз миқдорда улуш қўшганликлари тўғрисида гувоҳлик берувчи банк ҳужжатини тақдим этадилар. Фуқаролар таъсисчи бўлганларида таъсис

хужжатларини нотариус тасдиқлаган бўлиши керак.

Рўйхатга олиш учун бошқа ҳужжатлар (шу жумладан, ҳар хил маълумотлар, битимлар, кафолат хатлари, юридик адрес бериш тўғрисида шартномалар ва шу кабилар) амалдаги қонунларда назарда тутилмаган, шунинг учун бундай ҳужжатлар талаб қилинмаслиги керак.

Кичик корхонани давлат томонидан рўйхатга олиш зарур ҳужжатлар илова қилинган ҳолда, рўйхатга олиш тўғрисида ариза олинган пайтдан бошлаб кечи билан 3 иш кунда амалга оширилади.

Корхонани ташкил этиш мақсадга мувофиқ эмас, деб уни асоссиз равишда давлат томонидан рўйхатга олмасликка йўл қўйилмайди. Рўйхатга олиш рад этилган ҳолларда рўйхатга олувчи орган аризачига рад этиш оқибатлари аниқ кўрсатилган ёзма хулоса беради. Таъсисчи давлат томонидан рўйхатга олишни асоссиз деб топса ёхуд корхона белгиланган муддатда рўйхатга олинмаса, у судга мурожаат қилиши мумкин.

Кичик корхонани рўйхатга олишнинг асоссиз равишда рад этилгани аниқланган тақдирда, суд рўйхатга олувчи органни моддий жавобгарликка тортади. Моддий жавобгарлик миқдорини суд белгилайди ва қонунда белгиланган тартибда ундириб олади.

Кичик корхоналарнинг давлат томонидан рўйхатга олинганлиги ҳақидаги маълумотномаларни рўйхатга олган орган ўн кунлик муддат ичида ягона давлат рўйхатига киритиш учун Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлигига хабар қилади.

Кичик корхоналар ўзига қарашли бино, иншоот, асбоб-ускуна, транспорт воситалари, хомашё ва бошқа моддий бойликларни ўзга корхона, ташкилот ва муассасаларга сотиш, бериш, айирбошлаш, ижарага топшириш, бепул фойдаланишга ёки қарзга бериб туриш, шунингдек, агар республиканинг қонун ҳужжатларида ва корхона уставида бошқача ҳол назарда тутилмаган бўлса, уларни балансдан чиқариш ҳуқуқига эга.

Меҳнат муносабатлари, жумладан, ходимларни ёллаш, бошқа ишга ўтказиш, бўшатиш, иш вақти ва дам олиш вақти, меҳнатга ҳақ тўлаш каби

ҳаракат меҳнатга оид амалдаги қонунлар билан тартибга солинади. Ходимлар иш ҳақининг энг кам миқдори Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатлари билан белгиланади.

Корхона меҳнатга ҳақ тўлаш, шунингдек, ходимларнинг бошқа турдаги даромадларининг шакллари, миқдори ва берилиш тартибини мустақил белгилайди. У барча ишловчилар учун хавфсиз меҳнат шароитларини таъминлашга мажбурдир ҳамда уларнинг соғлиғи ва меҳнат қилиш лаёқатига етказилган зарар учун қонунда белгиланган тартибда жавоб беради.

Кичик корхона ходимлари давлат корхоналари ходимлари учун белгиланган тартибда ва шартларда ижтимоий ва тиббий суғурта қилинади ҳамда ижтимоий таъминланади. Корхона амалдаги қонунларда белгиланган тартибда ва миқдорда давлат ижтимоий суғурта ҳамда пенсия жамғармаларига маблағ ўтказиши шарт.

Кичик корхонани бошқариш унинг уставига мувофиқ меҳнат жамоасининг ўзини ўзи бошқариш принциплари ва ўз мол-мулкидан хўжаликда фойдаланиш бўйича мулкдорнинг ҳуқуқларини уйғунлаштириш асосида амалга оширилади. Корхона ўз бошқарувининг тузилиши, шакл ва усуллари ҳамда штатларини мустақил белгилайди.

Умумий йиғилиш корхона меҳнат жамоаси ваколатларини амалга оширишнинг асосий шакли ҳисобланади. Корхона раҳбарининг фаолиятини назорат қилиш учун йиғилишда тафтиш комиссияси тузилади. Корхона раҳбари тафтиш комиссиясининг аъзоси бўлиши мумкин эмас.

Кичик корхона белгиланган тартибда ўз иш натижаларининг тезкор бухгалтерлик ҳисобини амалга оширади, статистик ҳисобот олиб боради.

Кичик корхона фаолияти уни қайта ташкил этиш (бирлашиш, қўшиб олиниш, бўлиниш, ажралиш, айлантириш) ёки тугатиш йўли билан тўхтатилади. Қайта ташкил этилган корхонага тегишли ҳуқуқ ва мажбуриятлар унинг ҳуқуқий ворисларига ўтади.

Кичик корхона ўз мол-мулкининг эгаси ёки бундай корхоналарни тузишга ваколатли органнинг қарори бўйича ёхуд хўжалик судининг қарорига асосан,

шунингдек, унинг банкротга учраганлиги эътироф этилган ҳолларда ва республиканинг қонун ҳужжатларида белгиланган бошқа асосларга биноан ўз фаолиятини тўхтатади.

Кичик корхонани қайта ташкил этиш ва тугатиш пайтида ишдан бўшатиладиган ходимларнинг ҳуқуқ ва манфаатлари кафолатланади.

Кичик корхонани тугатиш – суд (хўжалик суди) қарори бўйича, банкротга учраганлик туфайли тугатилган ҳолларда эса ушбу орган тайинлайдиган тугатиш комиссияси томонидан амалга оширилади. Корхонани, уларнинг қарорига асосан, корхонанинг бошқарув органи ҳам тугатиши мумкин.

Тугатиш комиссияси тайинлаган пайтдан бошлаб корхонанинг мавжуд мол-мулкни баҳолайди, унинг дебиторлари ва кредиторларини аниқлайди, улар билан ҳисоб-китоб қилади, тугатиш балансини тузади ва уни мулкдорга ёки комиссия тайинлаган органга тақдим этади.

Тугатиш комиссияси ўз айби билан корхонага етказилган зарар учун фуқаролик қонунларига мувофиқ мулкӣ жавобгардир.

Давлат рўйхатга олиш дафтарига тегишли ёзувлар киритилган пайтдан ташкил этиш ёки тугатиш ниҳоясига етган ҳисобланади.

Хусусий тадбиркорлик – ташаббускорлик, амалдаги қонунчилик доирасидаги хўжалик фаолияти бўлиб, шахсий даромад (фойда) олиш мақсадида таваккалчилик билан ўз зиммасига мулкӣ жавобгарлик олиб, ёлланма меҳнатни жалб этган ҳолда фуқаролар (алоҳида фуқаро) томонидан амалга оширилади.

Хусусий тадбиркорлик юридик шахс бўлмасдан амалга ошириладиган якка тадбиркорлик фаолиятини ҳам ўз ичига олади.

Хусусий тадбиркорнинг мулки давлат, кооператив ёки бошқа корхона мулкнинг бир қисми фуқаро мол-мулки ҳисобига ўтказилиши ёки сотиб олиниши, шунингдек, ижарадаги мол-мулкнинг сотиб олиниши ёки қонунда назарда тутилган усуллар билан шахсий жамғармалар, банк кредитлари асосида сотиб олиниши ҳамда тадбиркорнинг давлат мулкидан фойдаланиши натижасида, юқорида санаб ўтилган мулк шакллари уйғунлаштириш

асосида вужудга келади.

Тадбиркорларнинг хусусий мулкчилигига асосланган корхона хусусий корхона бўлиб, у Ўзбекистон Республикасининг «Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида»ги ҳамда бошқа қонун ҳужжатларига мувофиқ фаолият кўрсатади.

Хорижий юридик шахслар ва фуқароларнинг хусусий тадбиркорлигини вужудга келтиришнинг ва маълум вақтда уни тугатишнинг ҳуқуқий, иқтисодий ва ижтимоий асослари Ўзбекистон Республикасининг «Чет эл инвестициялари ва чет эллик инвесторлар ҳуқуқларининг кафолатлари ва уларни ҳимоя қилиши чоралари тўғрисида»ги³ қонунлари билан кафолатланади.

Хусусий корхоналар юридик шахс ҳисобланади, улар мустақил балансга, муҳрга, ҳисоб вараққа эга бўлади.

Юридик шахс бўлмасдан ўз фаолиятини амалга ошириш истагида бўлган тадбиркор яшаш жойидаги туман, шаҳар ва шаҳарлардаги туман ҳокимларига ариза беради ва ҳокимликларда давлат рўйхатига олинган кундан бошлаб юридик шахс ҳуқуқини олади.

Хусусий корхоналар ўз филиалларига, тармоқ корхоналарига ва ваколатхоналарига эга бўлишлари мумкин.

Хусусий корхонани давлат рўйхатига олиш «Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган корхоналарни давлат рўйхатига олиш тартиби тўғрисида»ги низомга мувофиқ амалга оширилади.

Якка тартибдаги меҳнат фаолияти хусусий тадбиркорлик шаклларида бири ҳисобланади ва юридик шахс бўлмаган фуқаролар томонидан амалга оширилади. Юридик шахс бўлмасдан тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланишга туман, шаҳар, шаҳарлардаги туман ҳокимлари рухсат берадилар.

Юридик шахс бўлмасдан тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланиш учун рухсатнома олган фуқароларга солиқ органлари томонидан давлат рўйхатига

³ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг ахборотномаси. 1998. № 5–6. 91 ва 93-м.

олинганлик тўғрисида ва Ўзбекистон Республикаси молия вазирлиги томонидан белгиланган шакл бўйича юридик шахс бўлмасдан тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланиш ҳуқуқига эгалик ҳақида гувоҳнома берилади.

Хусусий корхона эгаси ишлаб чиқариш, тижорат ишларини юритиш ва юридик мустақилликка эга. Хусусий корхонани унинг эгаси бошқаради. Хусусий корхона эгаси белгиланган муддатларда давлат солиқ органларига шахсий даромадлари тўғрисида декларация, статистика органларига эса хусусий корхонанинг ишлаб чиқариш ва молия-хўжалик фаолияти тўғрисида ҳисоботлар тақдим этади.

Хусусий корхона бегиланган шакллар бўйича статистика ва бухгалтерия ҳисобини юритади. Хусусий корхона эгаси ҳисобот маълумотларининг ишончлилиги учун қонунда белгиланган тартибда жавоб беради.

Хусусий корхонанинг молия ва хўжалик фаолиятини текшириш Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатларида белгиланган солиқ ва бошқа давлат органлари томонидан амалга оширилади. Хусусий корхонанинг молия-хўжалик фаолияти текширилаётганда текширув органлари корхонанинг тижорат сирларидан иборат маълумотларнинг сир сақланишига ва ошкор қилинмаслигига риоя этишлари таъминланади.

Хусусий корхоналар Ўзбекистон Республикасининг меҳнат ҳақидаги қонунчилиги талабларига риоя этишга, корхонада ички меҳнат тартиби қонунчилиги белгиланган, хавфсизлик, санитария ва меҳнат гигиенаси талабларига риоя қилишга мажбурдирлар. Хусусий корхонада ишлайдиган ходимларга белгиланган тартибда меҳнат дафтарчаси берилади. Ёлланма ишчиларнинг шартнома ёки контрактда келишилган меҳнат ҳақи давлат томонидан белгиланган энг кам иш ҳақи миқдоридан паст бўлмаслиги керак.

Хусусий тадбиркор Ўзбекистон Республикаси қонунчилигига мувофиқ ижтимоий ва тиббий суғуртага ҳамда ижтимоий таъминот жамғармаларига мажбурий ажратмаларни амалга оширади.

Хусусий корхоналарда Ўзбекистон Республикасининг қонунлари билан белгиланган иш куни, иш ҳафтаси ва меҳнат таътилининг давом этиш

муддатига риоя қилинади.

Хусусий корхонада ишлаш вақти корхонанинг Ўзбекистон Республикаси пенсия жамғармасига ажратмалар асосида пенсия олиш ҳуқуқини берувчи меҳнат стажига қўшилади. Меҳнатга оид низолар Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат қонунларига мувофиқ ҳал этилади.

Хусусий корхонани тугатиш мулк эгасининг қарорига кўра ёки суднинг (хўжалик судининг) қарори билан таъсисчиларнинг корхона ташкил этиш тўғрисидаги ҳужжатлари суд томонидан ҳақиқий эмас, корхона банкротга учраган ёки фаолияти Ўзбекистон Республикаси қонунига ҳилоф деб топилган ҳолларда амалга оширилади. Хусусий корхона давлат рўйхатидан чиқарилган пайтдан бошлаб тугатилган ҳисобланади.

Амалдаги қонун ҳужжатларига асосан қуйидаги мансабдор шахсларга тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланиш тақиқланган: давлат ҳокимияти ва бошқарув органларининг ҳамда ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларининг ходимлари; давлат банкларининг раҳбарлари ва уларнинг ўринбосарлари, хизмат юзасидан пул белгиларига ва пул (банк) ҳужжатларига бевосита алоқаси бўлган мансабдор шахслар; давлат корхоналари, муассасалари ва ташкилотларининг раҳбарлари, уларнинг банк ҳужжатларига имзо қўйиш ҳуқуқига эга бўлган ўринбосарлари; давлат таъминоти ҳамда савдо-сотиқ корхоналари ва ташкилотларининг раҳбар ходимлари; тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш билан боғлиқ масалаларни ҳал қилиш ёки бундай фаолиятни назорат қилиш ўз вазифасига кирувчи давлат органларининг раҳбарлари ва мутахассислари, улгуржи-чакана савдо, умумий овқатланиш давлат бирлашмалари ва корхоналарининг, савдо ташкилотларининг раҳбарлари ва уларнинг ўринбосарлари, бош мутахассислари, уларга тегишли бўлинмаларнинг бошлиқлари, моддий жавобгар шахслар.

Акциядорлик жамиятларини тузиш, уларнинг фаолияти ва уларни тугатиш, акциядорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш билан боғлиқ муносабатлар Ўзбекистон Республикасининг «Акциядорлик жамиятлари ва

акциядорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида»ги 1996 йил 26 апрель қонуни ҳамда бошқа қонун ҳужжатлари билан тартибга солинади.

Акциядорлик жамияти юридик шахс ҳисобланади ва ўзининг мустақил балансида ҳисобга олинadиган алоҳида мол-мулкига эга бўлади, ўз номидан мулкӣ ва шахсий номулкий ҳуқуқларга эга бўлиши ҳамда амалга ошириши, зиммасига мажбуриятлар олиши, судда даъвогар ва жавобгар бўлиши мумкин.

Бундай жамият давлат рўйхатидан ўтказилган пайтдан бошлаб юридик шахс ҳуқуқларини қўлга киритади; агар унинг устаида бошқача қоида белгиланмаган бўлса, чекланмаган муддатга тузилади.

Акциядорлик жамияти очик ёки ёпиқ турда бўлиши мумкин. Очик турдаги акциядорлик жамиятининг муассислари таркибига кирувчиларнинг энг кам сони чекланмайди, ёпиқ турдаги жамиятнинг муассислари эса камида уч шахсдан иборат қилиб белгиланади.

Акциядорлик жамиятини акциядорларнинг умумий йиғилиши, кузатув кэнгаши ва ижроия органи бошқаради. Акциядорларнинг умумий йиғилиши жамиятни бошқаришнинг олий органидир.

Акциядорлик жамиятининг тугатилиши, унинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари ҳуқуқий ворислик тартибида бошқа шахсларга ўтмаган ҳолда, жамият фаолиятининг тўхталишига олиб келади. Бундан ташқари, жамиятнинг фаолияти ихтиёрий равишда, суд қарори асосида тугатилиши мумкин.

2.3. Жамоат бирлашмаларининг маъмурий-ҳуқуқий ҳолати

Ўзбекистон Республикасида жамоат бирлашмаларининг ҳуқуқий ҳолати Конституция ва бошқа қонунларда, Президентнинг фармонларида, Адлия вазирлиги томонидан рўйхатга олинган махсус устав ва низомларда қайд этилади. Конституциянинг 56-моддасига асосан, Ўзбекистон Республикасида қонунда белгиланган тартибда рўйхатдан ўтказилган касаба компаниялари, сиёсий партиялар, олимларнинг жамиятлари, хотин-қизлар, фахрийлар ва ёшлар ташкилотлари, ижодий компаниялар, оммавий ҳаракатлар ва

фуқароларнинг бошқа компаниялари жамоат бирлашмалари сифатида эътироф этилади.

Конституциявий тузумни зўрлик билан ўзгартиришни мақсад қилиб қўювчи, республиканинг суверенитети, яхлитлиги ва хавфсизлигига, фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларига қарши чиқувчи, урушни, ижтимоий, миллий, ирқий ва диний адоватни тарғиб қилувчи, халқнинг соғлиғи ва маънавиятига тажовуз қилувчи сиёсий партияларни, махфий жамият ва компанияларни ҳамда ҳарбийлаштирилган ёки жамоат бирлашмаларини тузиш тақиқланади.

Давлат жамоат бирлашмаларининг ҳуқуқи ва қонуний манфаатларини кафолатлайди, ижтимоий ҳаётда иштирок этиш учун уларга ҳуқуқий имкониятлар яратиб беради. Давлат органлари ва мансабдор шахслар жамоат бирлашмаларининг фаолиятига, аynи вақтда жамоат бирлашмалари ҳам давлат органларининг ва мансабдор шахсларнинг фаолиятига аралаштирилиши мумкин эмас.

Сиёсий партиялар турли табақа ва гуруҳларнинг сиёсий иродасини ифодалайди ва ўзларининг демократик йўл билан сайлаб қўйилган вакиллари орқали давлат ҳокимиятини тузишда иштирок этади. Диний ташкилотлар ва бирлашмалар давлатдан ажратилган бўлиб, қонун олдида тэнгдирлар. Давлат диний бирлашмаларнинг фаолиятига аралашмайди, лекин 1992 йил мартда Президент томонидан қабул қилган «Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги дин ишлари бўйича қўмитани ташкил этиш тўғрисида»ги фармон асосида ушбу қўмита зиммасига қуйидаги асосий вазифалар юклатилган: республика ҳудудида давлат органлари билан диний ташкилотларнинг баҳамжиҳат ҳаракати ва ҳамкорлигини ўрнатиш; вилоят шаҳар ва туман ҳокимлари билан ўзаро ҳамкорликда диний масалаларни ҳал қилиш бўйича ягона сиёсат юритиш; қонунда белгиланган тартибда рўйхатга олинган диний ташкилотларнинг манфаатларини давлат сиёсатида ифода этиш.

Жамоат бирлашмаларининг маъмурий ҳуқуққа эга бўлиш қобилияти, маъмурий-ҳуқуқий муносабатларда қатнашиш қоидалари, уларнинг давлат

бошқарувидаги умумий ҳуқуқ ва бурчларидан келиб чиқади. Бу ҳуқуқ ва бурчларни уларнинг ўзлари белгиламайдилар, балки давлат органлари ишлаб чиқадиладар.

Жамоат бирлашмаларининг давлат бошқарувида катнашиш шакллари асосан қуйидагилардан иборат:

- 1) давлат органлари билан ўзаро ҳамкорликда қарор қабул қилиш;
- 2) давлат органларига юклатилган вазифаларни бажаришда катнашиш;
- 3) давлат бошқарув органларининг фаолиятини яхшилаш тўғрисида таклифлар киритиш;

- 4) давлат бошқарув органларининг фаолияти устидан назорат ўрнатиш ва фуқароларнинг ҳуқуқий нормаларни қандай бажараётганлигини текшириш;

- 5) ўз таркибида бўлган корхоналарнинг фаолиятини бошқариш.

Ўзбекистон Республикасининг «Касаба компаниялари, уларнинг ҳуқуқлари ва фаолиятлари кафолатлари тўғрисида»ги 1992 йил 2 июль қонунига кўра, касаба компанияларига давлат бошқаруви соҳасида қуйидаги ҳуқуқлар берилган:

- ўз аъзоларининг меҳнат ва ижтимоий-иқтисодий ҳуқуқи ҳамда манфаатларини ҳимоя қилиш;

- меҳнат ва ижтимоий-иқтисодий масалаларга оид қонун ҳужжатларини ишлаб чиқишда катнашиш;

- меҳнатга ва ижтимоий-иқтисодий масалаларга оид норматив ҳужжатлар қабул қилиш тўғрисидаги таклифларни тегишли давлат бошқаруви, хўжалик ва кооператив идораларига тақдим этиш;

- аҳолини иш билан таъминлаш бўйича давлат сиёсатини ишлаб чиқишда катнашиш;

- маъмурият, мулкдор ёки улар вакил қилган бошқарув идораси билан музокаралар олиб боришда ва жамоа шартномалари, битимлари тузишда фаол катнашиш, уларнинг бажарилишини назорат қилиш;

– уларнинг меҳнат шароити ва меҳнатга ҳақ тўлаш, меҳнатни муҳофаза қилиш ва ишлаб чиқариш хавфсизлигини таъминлашга оид, уй-жой шароитига, ижтимоий суғуртага, соғлиқни сақлаш ва маданиятга тааллуқли манфаатларини ҳимоя қилиш.

Улар маъмуриятдан меҳнат ҳамда ижтимоий-иқтисодий ривожланиш билан боғлиқ масалалар юзасидан белгилаб қўйилган статистика ҳисоботи доирасида бепул маълумотлар олишга ҳақлидирлар.

Ўзбекистон Республикасининг 1991 йил 21 ноябрда қабул қилинган «Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид давлат сиёсатининг асослари тўғрисида»ги қонунининг 19-моддасига асосан, республика ёшларининг фуқаролик, сиёсий, иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқ ҳамда эркинликларини рўёбга чиқариш ва ҳимоя қилиш, шунингдек, уларнинг фаолияти ва ташаббускорлигини ривожлантиришни ўзларининг асосий мақсадларидан бири деб ҳисоблаган, белгиланган тартибда рўйхатдан ўтган фуқароларнинг кўнгилли компанияси Ўзбекистон Республикаси ёшларининг жамоат бирлашмалари сифатида тан олинган.

Ёшлар жамоат бирлашмасининг уставида унинг аъзоси ёки қатнашчисининг ёши чеклаб қўйилган (30 ёшгача) бўлиши керак. Ёшлар жамоат бирлашмасида 30 ёшга тўлганларнинг жами сони 10 фоизидан ортиқ бўлмаслиги керак.

Ёшларнинг жамоат бирлашмалари ёшларга оид сиёсатни амалга ошириш бўйича давлатнинг комплекс ва аниқ мақсадли дастурини ишлаб чиқишда қатнашади.

Ёшларнинг шундай жамоат тузилмаларидан бири «Камолот» ёшлар ижтимоий ҳаракатидир. 2001 йил 25 апрелда Ўзбекистон Республикаси «Камолот» ёшлар жисмоний ҳаракатининг таъсис қурултойи бўлиб ўтди. Унда ёшларнинг янги ижтимоий ҳаракати тузилди.

Жамоат бирлашмаларини тарқатиб юбориш, уларнинг фаолиятини тақиқлаб ёки чеклаб қўйиш фақат суд қарори асосидагина амалга оширилади.

2.4. Жамоат бирлашмаларининг турлари. Сиёсий партиялар

Жамоат бирлашмаларини бир қанча гуруҳларга бўлиш мумкин:

- 1) оммавий жамоат бирлашмалари (сиёсий партиялар, оммавий ҳаракатлар, касаба компаниялари, ёшлар компанияси);
- 2) кооперативлар (истеъмол қилувчи кооперация, уй-жой ширкатлари компаниялари);
- 3) ихтиёрий (кўнгилли) жамоалар ва уларнинг иттифоқлари (махалла посбонлари, тиббий ходимларнинг илмий жамоалари, спорт жамоалари, қизил ярим ой жамияти ва бошқалар);
- 4) ижодий иттифоқлар, бирлашмалар (журналистлар, киночилар, бастакорлар, ёзувчилар, рассомлар ва бошқалар);
- 5) халқ томонидан ташкил қилинган жамоат бирлашмалари (махалла кўмиталари, ота-оналар кўмиталари, ўртоқлик судлари ва ҳоказо).

Ўзбекистон Республикасининг 1996 йил 26 декабрда қабул қилинган «Сиёсий партиялар тўғрисида»ги қонунига асосан, партия Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг қарашлари, манфаатлари ва мақсадлари муштараклиги асосида тузилган, давлат ҳокимияти органларини шакллантиришда жамият муайян қисмининг сиёсий иродасини рўёбга чиқаришга интилувчи ҳамда ўз вакиллари орқали давлат ва жамоат ишларини идора этишда қатнашувчи кўнгиллилар бирлашмасидир.

Сиёсий партия ўз фаолиятини Конституцияга, ундан келиб чиқувчи қонунга, бошқа қонун ҳужжатларига мувофиқ, шунингдек, ўз уставлари асосида амалга оширади. У фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини амалга ошириш мақсадида, хоҳиш-иродани эркин билдириш, партияга ихтиёрий равишда кириш ва ундан чиқиш, аъзоларининг тэнг ҳуқуқлилиги, ўзини ўзи бошқариш, қонунийлик ва ошкоралик асосида тузилади ҳамда фаолият кўрсатади.

Судьялар, прокурорлар ва прокуратура терговчилари, ички ишлар органлари, миллий хавфсизлик хизмати ходимлари, ҳарбий хизматчилар, хорижий давлатларнинг фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар сиёсий

партияларга аъзо бўла олмайдилар.

Давлат ҳокимияти ва бошқарув органлари, корхоналар, муассасалар, ташкилотларнинг ва уларнинг мансабдор шахсларининг сиёсий партиялар ички ишларига аралашishiлари ёхуд, агар фаолият қонунга ҳамда ўз уставларига мувофиқ амалга оширилаётган бўлса, улар фаолиятига у ёки бу тарзда тўсқинлик қилишлари ман этилади. Айни пайтда, сиёсий партияларнинг давлат органлари ва мансабдор шахслар фаолиятига аралашуви ҳам йўл қўйилмайди.

Сиёсий партияни тузиш учун камида саккизта ҳудудий субъектда (вилоятда) яшаётган ҳамда партияга бирлашиш истагида бўлган камида беш минг фуқаронинг имзоси бўлиши талаб этилади.

Сиёсий партия таъсис съездида ёки конференциясида тузилади ва у ерда партия устави ва дастури қабул қилинади; шунингдек, унинг сайлаб қўйиладиган органлари тузилади.

Сиёсий партиялар Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигида рўйхатга олинади. Партияни рўйхатдан ўтказиш учун партия раҳбар органининг камида уч аъзоси имзолаган ариза, устав, дастур, таъсис съезди ёки конференциясининг баёни, рўйхатдан ўтиш бадали тўланганлигини тасдиқловчи банк ҳужжати ва қонунда кўрсатилган бошқа ҳужжатлар тақдим этилади. Партия рўйхатдан ўтган кундан эътиборан юридик шахс мақомини олади ва ўз фаолиятини амалга ошириши мумкин.

Агар сиёсий партиянинг устави мақсад, вазифалари ва фаолият услуги Конституцияга, республика қонунларига зид бўлса ёки олдинроқ худди шундай номдаги сиёсий партия ёки жамоатчилик ҳаракати рўйхатга олинган бўлса, бу партия рўйхатга олинмайди.

Сиёсий партия Конституцияни ва республика қонун ҳужжатларини ёки ўз уставини бузган тақдирда Адлия вазирлиги партия раҳбар органларига қайси нормалар бузилганлигини кўрсатган ҳолда ёзма равишда хабар қилади ва бундай бузилишларни бартараф этиш учун муддат белгилайди. Агар улар белгиланган муддат давомида бартараф этилмаса, Адлия вазирлиги ёки

республика Бош прокурорининг тақдимномасига биноан, республика Олий суди сиёсий партиянинг фаолиятини олти ойгача муддатга тўхтатиб туриши мумкин. Агар бир йил ичида ўша хатти-ҳаракатлар такроран содир этилса, республика Олий судининг қарори билан сиёсий партиянинг фаолияти тугатилади.

Сиёсий партиялар қуйидаги ҳуқуқларга эга:

- ўз фаолияти тўғрисидаги ахборотни эркин тарқатиш, ўз ғоялари, мақсадлари ва қарорларини тарғиб этиш;
- сайлаб қўйиладиган давлат органларида ўз вакиллари орқали тегишли қарорлар тайёрлашда иштирок этиш;
- қонунда белгилаб қўйилган тартибда республика Президенти, давлат ҳокимияти органлари сайловларида иштирок этиш, партия фаолияти билан боғлиқ йиғилишлар, конференциялар ва бошқа тадбирлар ўтказиш;
- қонун ҳужжатларида назарда тутилган тартибда оммавий ахборот воситалари таъсис этиш ва бошқа оммавий ахборот воситаларидан фойдаланиш;
- республиканинг бошқа сиёсий партиялари билан иттифоқ (блок) тузиш, улар ва бошқа жамоат бирлашмалари билан шартнома муносабатлари ўрнатиш.

Сиёсий партиялар республика қонунларида назарда тутилган бошқа ҳуқуқларга ҳам эга бўлишлари мумкин.

Сиёсий партиялар республика Олий Мажлисида ўз фракцияларини тузиш ҳуқуқига эга. Бундай фракциялар: сессия кун тартибини тузишда иштирок этиш; сессия кун тартибидаги ҳар бир масала бўйича музокараларда қатнашиш; тегишли равишда Олий Мажлис Раисига ва республика ҳукуматига, вазирларга, бошқа давлат органларининг раҳбарларига сўровлар билан мурожаат этиш; сессияда муҳокама қилинаётган масала бўйича фракциянинг фикрини депутатлар орасида тарқатиш ва қонунда назарда тутилган бошқа вазифаларни амалга ошириш ҳуқуқларига эгадирлар.

Ҳозирги кунда Ўзбекистонда тўртта партия ва бир қанча жамоат бирлашмалари фаолият кўрсатмоқда. қуйида ана шу партиялар ва ташкилотлар ҳақида ўқишингиз мумкин.

ХДП "Ватан тараққиёти" "Адолат" СДП "Халқ бирлиги" "Миллий тикланиш" "Фидокорлар" ФМДП "Камолот" "Маънавият ва маърифат" "қизил Хоч ва қизил Ярим ой"

Ўзбекистон Республикаси Халқ Демократик Партияси

Ўзбекистон Республикаси Халқ Демократик партияси 1991 йил 1 ноябрда Тошкентда бўлиб ўтган Таъсис курултойи қарорига биноан тузилди, унинг Дастури ва низоми қабул қилинди. Партия раиси қилиб И.А.Каримов сайланди. Бу партиянинг аъзолари сони 450 мингга яқин. 1994 йилдаги сайловларда ХДП вакиллари Олий Мажлисда депутатларнинг 27 фоиздан зиёдини ташкил қилдилар.

Ўзбекистон ХДПнинг дастури қуйидагилардан иборат:

- миллий мустақилликни мустаҳкамлаш;
- туб иқтисодий, ижтимоий, сиёсий ва маънавий ислохотларни амалга ошириш орқали раънақ топган, қудратли, демократик давлат, адолатли, инсонпарвар жамиятни бунёд этиш;
- кишиларнинг миллати, сиёсий қарашлари, диний эътиқодларидан қатъий назар, муносиб ҳаёт кечириши учун тэнг имкониятларни яратиш;
- фуқароларнинг эркинлар ва ҳуқуқлари, тинч ҳаёт кечиришларини қафолатлаш.

Бу мақсадларни кэнг тарғиб қилиш мақсадида 1993 йил декабрда Ўзбекистон

ХДПнинг миллий истиқлол мафкураси қабул қилинган.

ХДПнинг нашрлари: "Ўзбекистон овози", "Голос Узбекистана" газеталари ва "Мулоқот" журнали.

ХДП ўз сафларида кэнг оммани - зиёлилар, ишчилар, хизматчилар, деҳқонлар, тадбиркорлар, ёшлар, Ҳфайхрийларни, 80 га яқин миллат ва элат вакилларини бирлаштиради.х

"Ватан тараққиёти" партияси.

"Ватан тараққиёти" партияси 1992 йил март ойида тузилган. Аъзолари сони 35 мингдан ортиқ.

Партиянинг мақсад ва вазифалари унинг номида акс этган бўлиб, ватан тараққиётига хизмат қилади, жумладан:

- эркин бозор муносабатлари асосида Ўзбекистоннинг иқтисодий ва маънавий мустақиллигини ривожлантириш;
- демократик жамият тараққиётини жадаллаштиришга қадам-бақадам таъсир кўрсатиш;
- зиёлилар, тадбиркорлар ва деҳқонлар манфаатини ифода этиш;
- хусусий мулкчиликни ҳар томонлама муҳофаза қилишни ривожлантириш;
- фаолиятда ҳамиша амалий тажриба ҳамда соғлом ақл-идроққа таяниб иш кўриш.

Партия ўз нашрига эга бўлиб, бу "Ватан" газетасидир. Партия ҳузурида жамоатчилик фикрини ўрганиш Мхмаркази, таҳлил-ахборот маркази ишлаб турибди.

Партия илғор зиёлилар, тадбиркорлар, хусусий мулк эгалари, фермерлар ва

деҳқонларни ўз сафига бирлаштирган.

2000 йилда партия "Фидокорлар" миллий демократик партияси билан бирлашиб, "Фидокорлар" номи остида фаолият кўрсатмоқда.

Ўзбекистон Республикаси "Адолат" социал-демократик партияси.

"Адолат" социал-демократик партияси 1995 йил феврал ойида тузилган. Ўзбекистоннинг 147 шаҳар ва Мтуманларида ҳудудий ташкилотлари мавжуд. Аъзоларининг сони 35 мингдан ортиқ.

"Адолат" социал-демократик партияси ўз олдига қуйидаги вазифаларни қўяди:

- ҳуқуқий демократик давлат қуриш;
- мамлакат мустақиллигини мустаҳкамлаш;
- Ватанга содиқ хизмат қилиш;
- адолатли фуқаровий жамият қуриш;
- сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий демократия талабларига ҳамда мамлакатимизда яшаб турган барча миллат ва элатларнинг орзу-умидларига монанд шарт-шароит юзага келтиришга ҳисса қўшиш.

"Адолат" социал-демократик партияси Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисида 47 овозга (1998 йилга) эга бўлиб, улар партиянинг парламентдаги фракциясини ташкил этади.

Партиянинг нашри - "Адолат" газетаси.

"Халқ бирлиг" жамоатчилик ҳаракати.

"Халқ бирлиги" жамоатчилик ҳаракати 1995 йил май ойида Ўзбекистон жамоатчилигининг ташаббуси билан ташкил қилинди. "Халқ бирлиги" - сиёсий партия эмас, балки умумхалқ ҳаракати бўлиб, сиёсий партиялар билан ҳамкорликда ишлайди.

Ҳаракатнинг асосий мақсади: демократик, ҳуқуқий давлат ва адолатли фуқаровий жамият яратиш учун курашда Ўзбекистонда истиқомат қилиб турган барча миллат ва элатларни жипслаштириш.

"Халқ бирлиги" ҳаракати Ўзбекистон Байналмилал маданий маркази, миллий маданий марказлар, республика "Маънавият ва маърифат" маркази билан ҳамкорликда иш олиб боради, "Туркистон - умумий уйимиз" халқаро ҳаракат иштирокчиларини қўллаб-қувватлайди.

Матбуот органи - "Бирлик" ва "Единство" газеталари.

Ўзбекистон "Миллий тикланиш" демократик партияси.

"Миллий тикланиш" демократик партияси 1995 йил 3 июнда Ўзбекистон "Миллий тикланиш" демократик Мпартияси Таъсис курултойида ташкил қилинган. Бу партия ўз фаолиятида кўпроқ зиёлиларга суянади. Аъзолари сони 6 мингга яқин.

"Миллий тикланиш" демократик партияси фаолиятининг асосий ёъналишлари қуйидагилардир:

- миллатнинг маънавий бирлиги;
- Ватан (Туркистон) - ягона оила;
- кучли демократик давлат;

- миллий қадриятлар;
- илмий-техникавий тараққиёт ва умумжаҳоний интеграция;
- замон кишиси;
- миллий истиқбол.

Партия Миллат, Инсон ва Ватан манфаатини муқаддас деб билан.

Матбуот органи - "Миллий тикланиш" газетаси. Бу партия Олий Мажлисида ўз фракциясига эга эмас.

Ўзбекистон Республикаси "Фидокорлар" миллий демократик партияси

"Фидокорлар" миллий демократик партияси 1999 йил 4 январда ташкил этилган. Бу партия ўз номи билан Мватан фидокорларини, ватан равнақи учун куйиб, ёниб яшайдиган ўзбекистон фуқароларини бирлаштирди. "Фидокорлар" миллий демократик партияси ўз мақсад ва ниятлари бир Ххил бўлганлиги учун "Ватан тараққиёти" партияси билан бирлашди ва ҳозирда "Фидокорлар" номи иостида ўз фаолиятини давом эттирмоқда. 1999 йил декабрда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига сайловларда партия депутатликка ўз номзодларини қўйди. 2000 йил январдаги Озбекистон Республикаси Президентлигига бўлиб ўтган Мсайловларда "Фидокорлар" миллий демократик партияси номидан президентликка Ислон Абдуғаниевич Каримов номзоди кўрсатилди.

Ўзбекистон Республикаси "Камолот" ёшлар жамғармаси

"Камолот" жамғармаси Ўзбекистон ёшларининг нодавлат хайрия-жамоат бирлашмаси бўлиб, 1996 йил 17 ММапрелдаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони билан ташкил топган.

Жамғарманинг асосий вазифаси - ёшларнинг иқтисодий, сиёсий, маънавий, маданий, ҳуқуқий манфаатлари ва эҳтиёжларини ўрганиш, уларни қондириш юзасидан дастурлар тузиш, ҳаётга тадбиқ этиш, давлат, ҳукумат дастурлари, ислохотларни бажаришга кўмаклашиш, ёшларни Конституция, қонунлар, давлат ва ҳукумат қарорларини ҳурмат қилиш, уларга амал қилиш руҳида тарбиялаш, ёшлар учун янги иш жойлари яратиш, уларни ижтимоий МхМҳимоя қилиш масалаларини ўрганиш ҳамда мазкур масалаларни ҳал этишда ҳукумат идоралари, ҳокимликлар, вазирликлар, жамоат ташкилотлари билан ҳамкорлик қилиш.

Жамғарманинг вилоят, шаҳар ва туманларда бўлимлари мавжуд. "Қамолот" жамғармасининг жамоатчилик марказлари жойларда 14 ёшдан 35 ёшгача бўлган ёшлар истаги ва ташаббуси билан ташкил топиши мумкин. Унинг маблағи турли ихтиёрий пул ўтказиш ва хайриялар ҳисобига ташкил топади, ноширлик, ўйинлар ва бошқа тадбирлар ҳисобига бойиб боради.

"Қамолот" ёшлар ижтимоий ҳаракати.

Ўзбекистон Республикаси "Қамолот" ёшлар ижтимоий ҳаракати 2001 йил 25 январ куни ёшлар масалалари Мбўйича йиғилишда Президентимизнинг киритган тақлифларига асосан "Қамолот" ёшлар жамғармаси асосида ташкил этилди. Ҳаракатнинг таъсис қурултойи 25 апрел куни бўлиб Мўтди.

"Қамолот" ёшлар ижтимоий ҳаракатининг асосий вазифалари:

- мамлакатимизда эркин демократик давлат, фуқаролик жамияти барпо этишга кўмаклашиш мақсадида мунтазам равишда ёшларнинг ҳуқуқий билимини ошириб бориш;
- барқамол авлод тарбиялаш соҳасидаги дастурий вазифаларни амалга оширишга ёшларни жалб этиш, бу Мборада турли давлат ва жамоат бирлашмалари билан ҳамкорлик қилиш;

- ёшларнинг куч-ғайратини, интеллектуал салоҳияти, касб малакасини Ватан равнақи учун ёъналтириш;Мх
- халқаро ёшлар ташкилотлари билан ўзаро фойдали алоқаларни ёълга қўйиш;
- ёшлар ва ўсмирлар ўртасида соғлом турмуш тарзини кэнг тарғиб этиш, жиноятчилик, диний экстремизм, гиёҳвандлик, лоқайдлик каби турли иллатларга қарши курашда Ҳаракатнинг тасирчан кучга айланишига эришиш;
- миллатлараро тотувлик ва дўстликни янада мустаҳкамлашга хисса қўшиш;
- ёшларни замонавий касб-ҳунарларга ўргатиш, боқимандалик кайфиятидан халос қилиш, тадбиркорлик Мқобилиятини юзага чиқариш, уларда бозор иқтисодиёти кўникмаларини юзага чиқариш, мулкка эгалик туйғусини шакллантириш; м
- ёшларни иш билан таъминлашда сқшимча имкониятлар яратиш, шу ёъл билан янгича фикрлайдиган Ммулкдорларни шакллантириш ва уларни "Камолот" таянадиган ижтимоий куч бўлишига эришиш.

"Камолот" ёшлар ижтимоий ҳаракатининг шиори - "Ватан мэнга нима берди деб эмас, мен ўзим халқим, Ватаним учун нима қилмоқдаман", деб яшаш керак. Нашлари: "Туркистон" ва "Молодёж Узбекистана" газеталари.

Республика "Маънавият ва маърифат" жамоатчилик маркази

Республика "Маънавият ва маърифат" жамоатчилик маркази Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1994 йил 23 апрелдаги Фармони ва Вазирлар Маҳкамасининг 1994 йил 8 июндаги 288-қарорига асосан ташкил этилган. Марказ республика жамоатчилиги билан ҳамкорликда иш юритувчи, бюджет ажратмалари ва хўжалик ҳисобидаги маблағлар асосида фаолият кўрсатувчи ташкилотдир. Унинг асосий вазифаси қуйидагилардан иборат:

- Ўзбекистон халқининг маънавий-маданий мероси, миллий ва умуминсоний кадриятлар руҳига мос ғояларни шакллантириш ва ҳаётга тадбиқ этиш, республикада маънавий-маърифий ишларни ёълга қўйиш юзасидан тавсиялар ҳозирлаш;
- юксак истёдод ва тафаккур соҳибларининг ақлий-ижодий салоҳиятини Ватан истиқболи сари ёналтириш;М
- миллатлараро дўстлик ва ҳмжихатликни, юртимизни тинчлик, барқарорлик ҳамда фуқаролар тотувлигини, минтақа халқларининг муштарак маънавий-маърифий, маданий илдизларини тадқиқ ва таҳлил асосида тарғиб этиш;
- мамлакатдаги ва дунёдаги хилма-хил мафкура, эътиқод, ғояларни ўрганиш, соғлом дунёқараш ҳамда сиёсий маданиятни шакллантиришда иштирок этиш;
- жамоат бирлашмалари, илмий-ижодий муассаса ва ташкилотнинг оммавий-ахборот воситаларининг ўзаро самарали ҳамкорлигига кўмаклашиш;
- маънавий-маърифий масалаларга доир маърузалар уюштириш, анжуман ва суҳбатлар ўтказиш.

Матбуот органи - "Тафаккур" журнали.

Марказ қошида "Олтин мерос" халқаро жамғармаси, "Маънавият" нашриёти ва "Жаҳон адабиёти" журнали ташкил этилган. "Касб маънавияти" ўқув курслари муваффақият билан ишлаб турибди.

Тепага

Халқаро қизил Хоч ва қизил Ярим ой жамияти

Халқаро қизил Хоч ва қизил Ярим ой жамиятига Схвейцарияда асос солинган. Бу жамият ҳалокат қурбонларига ёрдам бериш, жамиятнинг ёрдамга муҳтож қатламларига ҳар томонлама Мёрдам бериш, биринчи ёрдам кўрсатиш бўйича ўқув машғулотлари ташкил қилиш, Халқаро Инсон Ҳуқуқи бўйича билимларни тарқатиш, қуроли тўқнашувлар даврида эса ҳарбий

Мтиббиёт хизматчиларига кўмаклашиш вазифаларини бажаради.

Бу жамиятнинг белгиси - Схвейцария байроғи рангларининг тескари кўринишидир (Схвейцария байроғида МхМқизил рангга оқ хоч белгиси чизилган). "қизил Хоч" ва "қизил Ярим ой" белгиларининг ҳеч қандай фарқи ёъқ. Лекин кўп давлатлар ярим ой белгисини танлаганлар. М

Ҳозирда жуда кўп давлатларда Миллий Халқаро қизил Ярим ой жамиятлари ташкил қилинган. Бу жамиятлар ўз давлатларининг муаммоларини бартараф этишга кўмаклашиб, давлат ривожланишига ўз хиссасини қўшиб келмоқда.

Ўзбекистон қизил Ярим ой миллий жамияти 1925 йил 14 ноябрда тузилган. 1992 йил 28 май - Ўзбекистон МРеспубликаси Президенти "Ўзбекистон қизил Ярим ой жамияти тўғрисида"ги Фармонга имзо чекди. Ўзбекистон қизил Ярим ой миллий жамиятининг фахрий Президенти Мқилиб Ўзбекистон Республикаси Президенти И.Каримов сайланди.

Бу жамиятнинг ҳозирги кундаги фаолиятининг асосий мақсадларидан бири - Ўзбекистон Ёшлар қизил Ярим Ой жамиятини тузиш. Бу жамиятнинг асоси Ёшлар Марказлари ва клублар бўлади. Бу Марказлар Нидерландия, Схвеция, Финляндия қизил Хоч жамиятлари ва Халқаро қизил Хоч жамияти билан ҳамкорликда ташкил қилинади.

Ёшлар Марказлари ёшларнинг ўқиши, билим олиши учун шароит яратиш, гиёҳвандлик ва ОИТСнинг МхМхҲолдини олиш ёълида катта ишлар қилмоқдалар.

2.5. Ўзини ўзи бошқариш органлари ва уларнинг турлари

Ўзбекистон Республикасининг «Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида»ги 1999 йил 14 апрель (янги таҳрирдаги) қонунига асосан, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариши – фуқароларнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонунлари билан кафолатланадиган, уларнинг ўз манфаатларидан, ривожланишнинг тарихий хусусиятларидан, шунингдек, миллий ва маънавий қадриятларидан, маҳаллий урф-одатлари ва

анъаналаридан келиб чиққан ҳолда маҳаллий аҳамиятга молик масалаларни ҳал қилиш борасидаги мустақил фаолиятидир.

Фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг фаолияти демократизм, ошкоралик, ижтимоий адолат, инсонпарварлик, маҳаллий аҳамиятга молик масалаларни ечишда мустақиллик, жамоатчилик асосидаги ўзаро ёрдам каби асосий принципларига бўйсунди.

Ўзини ўзи бошқариш органлари қуйидаги турларга бўлинади:

шаҳарча, қишлоқ, овул фуқароларининг, шунингдек шаҳар, шаҳарча, қишлоқ ва овулдаги маҳалла фуқароларининг йиғини (вакиллар йиғилиши);

фуқаролар йиғинининг кэнгаши;

фуқаролар йиғини фаолиятининг асосий йўналишлари бўйича комиссиялар;

фуқаролар йиғинининг тафтиш комиссияси;

туман марказидан олисда жойлашган ва бориш қийин бўлган шаҳарчалар, қишлоқлар ва овулларда қонун ҳужжатларида назарда тутилган ҳолларда тузиладиган маъмурий комиссия ва бошқа жамоат тузилмалари.

Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари маҳаллий давлат ҳокимияти органлари тизимига кирмайди.

Фуқаролар йиғини – фуқаролар ўзини ўзи бошқаришининг юқори органи бўлиб, аҳоли манфаатларини ифодалаш ва унинг номидан тегишли ҳудудда амал қилувчи қарорлар қабул қилиш ҳуқуқига эгадир.

Фуқаролар йиғинида 18 ёшга тўлган ҳамда шаҳарча, қишлоқ, овул ва маҳалла ҳудудида доимий яшаётган шахслар қатнашадилар.

Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари қошида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1999 йил 19 апрелдаги 180-сонли қарорига асосан ташкил этилган «Маҳалла посбони» жамоат тузилмалари ҳам фаолият кўрсатади. Бундай тузилмаларни тузишдан асосий мақсад – фуқароларнинг фаоллигини ошириш йўли билан ҳуқуқий демократик давлат қуриш жараёнини жадаллаштириш, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органлари давлат бошқарув тизимининг айрим ваколатлари бажарилишига

кэнг йўл очиш, осойишталикни таъминлаш, ҳуқуқий тартиботни мустаҳкамлашда давлат билан фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органларининг ҳамкорликда иш олиб боришини таъминлаш, аҳолининг ўзаро ҳамжиҳатлигини оширишдан иборатдир.

«Маҳалла посбони» жамоат тузилмасига, фуқаролар йиғини кэнгашининг қарорига биноан, онгли равишда Ватан, халқ манфаатлари йўлида садоқат билан беғараз хизмат қилишга тайёр, жисмоний ва маънавий соғлом, пок, иймон-эътиқодли, юксак инсоний ва ахлоқий фазилатларларга эга бўлган, жиноятчиликнинг олдини олиш ва жамоат тартибини сақлашда ҳуқуқ-тартибот органларига кўнгилли равишда ёрдам бериш истагини билдирган, тегишли маҳаллада истиқомат қилувчи 18 ёшга тўлган Ўзбекистон Республикаси фуқаролари қабул қилинадилар. Ушбу тузилмалар билан ишлаш, уларнинг вазифалари ва ҳуқуқлари юқорида келтирилган Низомда белгиланган.

Бундан ташқари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ҳузурида фуқароларнинг оилада ва маҳаллада тинч-осойишта ҳамда ҳамжиҳатликда яшашларини таъминлаш, оилавий келишмовчиликларни тинч йўл билан ҳал этиш, соғлом турмуш тарзини тарғиб-ташвиқ қилиш мақсадида тузиладиган яраштириш комиссиялари ҳам фаолият кўрсатади. Яраштириш комиссиялари таркибига хотин-қизлар кўмитасининг раиси, милиция профилактика инспекторлари, ҳудуддаги мактаб директорлари ёки уларнинг тарбиявий ишлар бўйича ўринбосарлари, шунингдек, маҳаллада истиқомат қилувчи намунали оилаларнинг бошлиқлари, имом-хатиблар, фахрийлар киритилади. Яраштириш комиссияларига фуқаролар йиғинининг оқсоқоллари ёки уларнинг ўринбосарлари раислик қиладилар.

2.6. Ўзини ўзи бошқариш органларининг ваколатлари. Фуқаролар йиғинининг раиси (оқсоқоли)

Фуқаролар йиғини ўзини ўзи бошқариш органи сифатида қуйидаги ваколатларга эга:

– ушбу органнинг фаолияти, дастури, харажатлар сметасини, аҳоли пунктларини ободонлаштириш ва санитария ҳолатини яхшилашга доир тадбирлар режаларини тасдиқлайди;

– раис (оқсоқол) ва унинг маслаҳатчилари ишининг асосий йўналишларини белгилайди, ҳар йили уларнинг ҳисоботларини тинглайди;

– ўз ҳудудидаги ижтимоий инфраструктурани ривожлантириш учун аҳолининг, мулкчиликнинг барча шаклларидаги корхона, ташкилот ва муассасаларнинг маблағларини ихтиёрийлик асосида бирлаштириш масалалари юзасидан қарорлар қабул қилади;

– пул маблағлари сарфланиши устидан назоратни ташкил этади, зарур бўлганда тафтиш комиссияси тузади ва ушбу комиссия тўғрисидаги низомни тасдиқлайди;

– қонунларда белгиланган тартибда ўз ҳудудида кичик корхоналар, кооперативлар, устахоналар, халқ ҳунармандчилик цехларини ташкил этиш масалаларини кўриб чиқади;

– йиғин маъмурий-ҳудудий тузилмаларнинг чегараларини кўча, майдон ва бошқа жойларнинг номларини ўзгартиришга доир масалаларни кўриб чиқади ҳамда тегишли давлат органларига таклифлар тайёрлайди.

Фуқаролар йиғини, республика қонунларига мувофиқ, бошқа ваколатларни ҳам амалга ошириши мумкин.

Йиғин давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари билан келишган ҳолда савдо, умумий овқатланиш ва аҳолига маиший хизмат кўрсатиш корхоналарининг аҳоли учун қулай соатларда ишлашини белгилайди.

Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 246-моддасига асосан, туман марказидан олисда ва бориш қийин бўлган ердаги шаҳарча, қишлоқ ва овуллардаги фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари қошида маъмурий комиссиялар ташкил этилади.

Фуқаролар йиғини, республика қонунларига мувофиқ, ер муносабатлари соҳасидаги масалаларни ҳам ҳал этади.

Фуқаролар йиғинининг раиси (оқсоқоли):

– республика конунларини, Президентнинг фармонларини, республика ҳукумати ва маҳаллий ҳокимият органларининг қарорларини бажаришга доир ишларни ташкил этади;

– фуқароларнинг моддий ва уй-жой, маиший шароитларини яхшилаш тўғрисида ғамхўрлик қилади;

– конунларда кўзда тутилган ҳолларда давлат ҳокимияти ва бошқарув органларида, суд идораларида, корхона, муассаса ва ташкилотлар билан бўладиган муносабатларда фуқаролар манфаатларини ҳимоя қила олади;

– фуқароларнинг ҳудудни ободонлаштириш ва кўкаламзорлаштиришда, оммавий-сиёсий тадбирларда қатнашишини ташкил этади; аҳолига савдо ва коммунал-маиший хизмат кўрсатилишини яхшилашга кўмаклашади, бу мақсадларда тегишли ҳудудда жойлашган корхоналар ва ташкилотлар тақдим этадиган моддий ва бошқа маблағлардан фойдаланади ҳамда дўконлар, ошхоналар, чойхоналар, бозорлар иши, савдо қоидаларига риоя этилиши, фуқароларга маданий хизмат кўрсатишнинг таъминланиши устидан жамоатчилик назоратини ташкил этади;

– аҳоли пунктлари, сув таъминоти манбалари, уй-жойлар, мактаблар ва бошқа муассасаларнинг санитария ҳолати устидан назорат қилинишига кўмаклашади;

– қабристонлар, қардошлиқ қабрлари ва бошқа мазорларни саранжом сақлаш юзасидан жамоатчилик ишларини ташкил қилади;

– алоқа органларига маҳаллий телефон ва почта алоқасини ривожлантиришда, радиолаштириш борасида, маҳаллий алоқа иншоотларини муҳофаза қилишда ёрдам беради;

– эгасиз мол-мулкни, шунингдек, давлатга мерос тарзида ўтган молк-мулкни сақлаш ва тасарруф этиш чораларини кўради;

– деҳқон хўжаликларининг оилавий мулк тақсимотларини рўйхатга олади, ўз ҳудуди доирасида яшовчиларни ҳисобга олиб боради;

– ўз ҳудудидаги ерларнинг ишлатилиши ва муҳофаза этилиши устидан назорат қилади, фуқаролар йиғини муҳокамасига ер муносабатларини тартибга солиш масалаларини киритади;

– иморат қуриш қоидаларига риоя этиш, хонадонларга туташ жойларнинг ораста бўлиши, жониворларни сақлашга оид ветеринария қоидаларининг бажарилиши устидан жамоат назоратини ташкил этади;

– аҳолидан солиқ, суғурта ва бошқа хилдаги тўловларнинг ўз вақтида тушишга кўмаклашади;

– аҳоли пунктларида ёнғинга қарши тадбирлар ўтказилишини ташкил этади, зарур бўлганда эса фуқароларни табиий офатларга қарши курашга ва уларнинг оқибатини тугатишга жалб этади;

– тегишли ҳудудда жамоат тартибини таъминлашда ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларига кўмаклашади;

– ҳарбий хизматга мажбур шахслар ва чақирилувчиларни маҳаллий мудофаа органларига чақирилаётганларидан хабардор қилишни ташкил қилади, аҳолини фуқаро мудофаасига доир тадбирлар ўтказишга жалб этади;

– давлат ва жамоат органларига ногиронлар, боқувчисидан маҳрум бўлган оилалар, кўп болали оилалар, ёлғиз оналар, шунингдек, табиий офатлардан жабр кўрган фуқароларнинг моддий ва уй-жой, маиший шароитларини яхшилаш тўғрисида таклифлар киритади;

– вояга етмаганлар назоратсиз қолишининг олдини олишга доир жамоатчилик ишларини ташкил этади, ота-онасининг қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни тегишли давлат муассасаларига жойлаштиришга, шунингдек, ёшларни ишга жойлаштиришга кўмаклашади;

– аҳоли орасида маъруза ва суҳбатлар ташкил этади, фуқароларга мунтазам равишда маданий хизмат кўрсатишга, китоб савдосини ривожлантиришга, газета ва журналларнинг тарқатилишига ёрдамлашади, меҳнаткашлар оммавий равишда дам оладиган ҳудудларни ташкил этишга, спорт иншоотлари тармоғини ривожлантиришга кўмаклашади;

- тегишли ҳудудда байрам кунлари ва шонли саналар муносабати билан оммавий тадбирлар ўтказилишини ташкил қилади;
- давлат органларига фуқаролар йиғинининг, кўча ва майдонлар, аҳоли пунктлари таркибий қисмининг номини ўзгартириш, уйларни рақамлаб чиқиш хусусида таклифлар киритади;
- фуқароларни қабул қилади, уларнинг ариза ва шикоятларини кўриб чиқади, улар юзасидан зарур чоралар кўради;
- фуқароларга уларнинг шахсини, оилавий ва мулкый аҳволини тасдиқловчи маълумотномалар ҳамда республика қонунларида кўзда тутилган бошқа ҳужжатлар беради;
- фуқаролик ҳолати далолатномаларини рўйхатга олади, айрим нотариал ҳаракатларни амалга оширади;
- республика қонунларига мувофиқ, бошқа ваколатларни ҳам амалга ошириши мумкин.

Ўзини ўзи бошқариш органлари ўзларига берилган ваколатлар доирасида қарорлар қабул қиладилар. Бу қарорларни тегишли ҳудудда яшайдиган барча фуқаролар адо этишлари шарт. Ўзини ўзи бошқариш органларининг қонунларга зид ҳужжатларини халқ депутатлари туман, шаҳар кэнгашлари ёки тегишли ҳокимлар бекор қиладилар.

Ўзини ўзи бошқариш органларининг қарорлари, шунингдек, раис (оқсоқол)нинг хатти-ҳаракатлари юзасидан суд тартибида шикоят қилиниши мумкин.

3. Маъмурий ҳуқуқ субъекти сифатида Давлат бошқарув органлари

3.1. Ўзбекистон Республикасининг Президенти

Ўзбекистон Республикасининг Президенти Ўзбекистон Республикасида давлат ва ижро этувчи ҳокимият бошлиғи, айти вақтда Вазирлар Маҳкамасининг Раиси ҳамдир.

Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимида республикамизнинг 35

ёшдан кичик бўлмаган, давлат тилини яхши биладиган, бевосита сайловгача камида 10 йил Ўзбекистон ҳудудида муқим яшаган фуқароси сайланиши мумкин. Бир шахс сурункасига икки муддатдан ортиқ Ўзбекистон Республикасининг Президенти бўлиши мумкин эмас.

Ўзбекистон Республикасининг Президенти Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари томонидан умумий, тэнг ва тўғридан-тўғри сайлов ҳуқуқи асосида яширин овоз бериш йўли билан 7 йил муддатга сайланади.

Президент ўз вазифасини бажариб турган даврда бошқа ҳақ тўланадиган лавозимни эгаллаши, вакиллик органининг депутати бўлиши, тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланиши мумкин эмас.

Президентнинг шахси дахлсиздир ва қонун билан муҳофаза этилади. Президент Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси сенати йиғилишида Конституциянинг 92-моддасида ўз ифодасини топган қасамёдни қабул қилган пайтдан бошлаб ўз лавозимига киришган ҳисобланади.

Ўзбекистон Конституциясининг 93-моддасига кўра, Ўзбекистон Республикасининг Президенти:

1) фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларига, Конституция ва қонунларга риоя этилишининг кафилидир;

2) Ўзбекистон Республикасининг суверенитети, хавфсизлиги ва ҳудудий яхлитлигини муҳофаза этиш, миллий давлат тузилиши масалаларига доир қарорларни амалга ошириш юзасидан зарур чора-тадбирлар кўради.

3) мамлакат ичкарасида ва халқаро муносабатларда республикамиз номидан иш кўради;

4) музокаралар олиб боради, республикамизнинг шартнома ва битимларини имзолайди ҳамда унинг мажбуриятларига риоя этилишини таъминлайди;

5) ўз ҳузурида аккредитациядан ўтган дипломатик ва бошқа вакилларнинг ишонч ва чақирув ёрлиқларини қабул қилади;

6) Ўзбекистон Республикасининг чет давлатлардаги дипломатик ва бошқа вакилларини тайинлаш учун номзодларни Ўзбекистон Республикаси Олий

Мажлисининг Сенатига тақдим этади.

7) Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига ҳар йили мамлакат ижтимоий-иқтисодий ҳаётининг, ички ва ташқи сиёсатининг энг муҳим масалалари юзасидан маърузалар тақдим этади;

8) ижро этувчи ҳокимият девонини тузади ва унга раҳбарлик қилади; республика олий ҳокимият ва бошқарув органларининг баҳамжиҳат ишлашини таъминлайди; вазирликлар, давлат қўмиталари ҳамда давлат бошқарувининг бошқа органларини тузади ва тугатади, шу масалаларга доир фармонларни кейинчалик Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг палаталари тасдиғига киритади;

9) Сенат Раиси лавозимига сайлаш учун номзодни Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Сенатига тақдим этади;

10) Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг палаталари кўриб чиқиши ва тасдиқлаши учун Ўзбекистон Республикаси Бош вазири номзодини тақдим этади;

11) Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг тақдимига биноан Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси аъзоларини тасдиқлайди;

12) Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори ва унинг ўринбосарларини тайинлайди ва уларни лавозимидан озод қилади, кейинчалик бу масалаларни Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Сенати тасдиғига киритади;

13) Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Сенатига Конституциявий суд раиси ва судьялари, Олий суд раиси ва судьялари, Олий хўжалик суди раиси ва судьялари, Ўзбекистон Республикаси Марказий банки бошқарувининг раиси лавозимларига номзодларни тақдим этади;

14) вилоят, туманлараро, туман, шаҳар, ҳарбий ва хўжалик судларининг судьяларини тайинлайди ва лавозимидан озод этади;

15) вилоятлар ҳокимларини ҳамда Тошкент шаҳар ҳокимини тайинлайди ва лавозимидан озод этади, кейинчалик бу масалаларни тегишли халқ депутатлари Кэнгашларининг тасдиғига киритади. Конституцияни, қонунларни бузган ёки ўз шаъни ва қадр-қимматига доғ туширадиган хатти-

ҳаракат содир этган туман ва шаҳар ҳокимларини Президент ўз қарори билан лавозимидан озод этишга ҳақли;

16) республика бошқарув органларининг, шунингдек, ҳокимларнинг қабул қилган ҳужжатларини тўхтатади, бекор қилади;

17) Ўзбекистон Республикасининг қонунларини имзолайди ва эълон қилади; қонунга ўз эътирозларини илова этиб, уни такроран муҳокама қилиш ва овозга қўйиш учун Олий Мажлисга қайтаришга ҳақли;

18) Ўзбекистон Республикасига ҳужум қилинганда ёки тажовуздан бири-бирини мудофаа қилиш юзасидан тузилган шартнома мажбуриятларини бажариш зарурати туғилганда уруш ҳолати эълон қилади ва қабул қилган қарорни уч кун мобайнида Олий Мажлиси палаталарининг тасдиғига киритади;

19) фавқулодда вазиятлар (реал ташқи хавф, оммавий тартибсизликлар, йирик ҳалокат, табиий офат, эпидемиялар) юз берган тақдирда фуқароларнинг ҳавфсизлигини таъминлашни кўзлаб, Ўзбекистон Республикасининг бутун ҳудудида ёки унинг айрим жойларида фавқулодда ҳолат жорий этади, қабул қилган қарорни уч кун ичида Олий Мажлисининг палаталари тасдиғига киритади. Фавқулодда ҳолат жорий этиш шартлари ва тартиби қонун билан белгиланади; 47

20) Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларининг Олий Бош қўмондони ҳисобланади, Қуролли Кучларнинг олий қўмондонларини тайинлайди ва вазифасидан озод қилади; олий ҳарбий унвонларни беради;

21) Ўзбекистон Республикасининг орденлари, медаллари ва ёрлиғи билан мукофотлайди; Ўзбекистон Республикасининг малакавий ва фахрий унвонларини беради;

22) Ўзбекистон Республикасининг фуқаролигига ва сиёсий бошпана беришга оид масалаларни ҳал этади;

23) амнистия тўғрисидаги ҳужжатларни қабул қилиши ҳақида Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Сенатига тақдимнома киритади ва Ўзбекистон Республикасининг судлари томонидан ҳукм қилинган

фуқароларни афв этади;

24) Ўзбекистон Республикаси Миллий хавфсизлик хизматини тузади. Миллий хавфсизлик хизмат раисини тайинлайди ва лавозимидан озод этади, кейинчалик шу масалаларга доир фармонларни Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Сенати тасдиғига киритади;

25) Конституция ва Ўзбекистон Республикасининг қонунларида назарда тутилган бошқа ваколатларни амалга оширади.

Президент ўз ваколатларини бажаришни давлат идораларига ёки мансабдор шахсларга топширишга ҳақли эмас.

Қонунчилик палатаси ёки Сенат таркибида унинг нормал фаолиятига хавф соладиган, ҳал қилиб бўлмас ихтилофлар юз берганда ёхуд у бир неча марта Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига зид қарорлар қабул қилган тақдирда, шунингдек Қонунчилик палатаси билан Сенат ўртасида Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг нормал фаолиятига таҳдид солувчи ҳал қилиб бўлмайдиган ихтилофлар юз берганда Ўзбекистон Республикаси Президентининг Ўзбекистон Республикаси Конституциявий суди билан бамаслаҳат қабул қилган қарори асосида Олий Мажлисининг Қонунчилик палатаси, Сенати тарқатиб юборилиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатаси, Сенати тарқатиб юборилган тақдирда янги сайлов уч ой мобайнида ўтказилади.

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатаси ва Сенати фавқулодда ҳолат жорий этилган даврда тарқатилиши мумкин эмас.

Ўзбекистон Республикасининг Президенти бетоблиги сабабли ўз вазифасини бажара олмаслиги Олий Мажлисининг палаталари қўшма қарорига кўра тузилган давлат тиббий комиссияси хулосаси билан тасдиқланган тақдирда ўн кун муддат ичида палаталарнинг қўшма фавқулодда йиғилишида депутатлар орасидан Ўзбекистон

Республикаси Президенти вазифасини вақтинча бажарувчии сайланади. Бу ҳолда уч ой муддат ичида Ўзбекистон Республикаси Президентининг

умумхалқ сайлови ўтказилиши шарт.

Ваколати тугаши муносабати билан истеъфога чиққан Президент умрбод Сенат аъзоси лавозимини эгаллайди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг ҳуқуқий ҳолати Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 89 - 97-моддаларида белгиланган.

3.2. Давлат бошқарув органлари ва уларнинг ҳуқуқий ҳолати

Маъмурий ҳуқуқнинг асосий субъекти давлат бошқарув органларидир. Улар давлат томонидан ташкил этилиб, давлат номидан иш кўради ва унинг манфаатини кўриқлайди. Давлат бошқарув органлари давлат аппаратининг қисми бўлиб, ўз бурчларини бажариш учун давлат томонидан фармойиш бериш ҳуқуқига эга. Шунинг учун улар ўз ваколатлари доирасида фаолият кўрсатиши, ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилиши ва шу ҳужжатларда кўрсатилган қоидаларнинг бажарилишини таъминлаш учун ташкилий ишлар олиб бориши мумкин.

Давлат бошқарув органлари халқ хўжалиги, ижтимоий-маданий, маъмурий-сиёсий соҳаларда давлат вазифаларининг бажарилишини ташкил этади. Улар Президентга, ҳокимларга ва улар орқали халқ депутатлари кэнгашларига бўйсундилар.

Давлат бошқарув органларини ташкил этиш ва улар фаолиятини йўлга қўйиш ҳуқуқий нормаларда белгиланади. Бундай нормаларга Ўзбекистон Республикасининг конституциявий ва махсус қонунлари, Президент фармонлари, Вазирлар Маҳкамаси тасдиқлаган низомлар, вазирлар, кўмиталар қабул қилган ҳуқуқий ҳужжатлар, ҳар хил ассоциация, концерн, корпорация, компания, компания, корхона, муассаса ва ташкилотлар тўғрисидаги низомлар киради.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг тўққизинчи бобидаги нормаларга мувофиқ, Ўзбекистон Республикасининг Президенти Ўзбекистон Республикасида давлат ва ижро этувчи ҳокимият бошлиғидир.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 98-моддасига ва 1993

йилнинг 6 майида қабул қилинган «Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси тўғрисида»ги қонунга асосан, Ўзбекистон Республикасининг ҳукумати Вазирлар Маҳкамасидир. Бу қонунга мувофиқ, Вазирлар Маҳкамаси иқтисодиёт, ижтимоий ва маънавий соҳаларнинг самарали фаолият кўрсатиши, қонунларнинг ижро этилиши, Олий Мажлис палаталарининг бошқа қарорлари, Президентнинг фармонлари, қарорлари ва фармойишлари бажарилиши учун раҳбарликни таъминловчи Ўзбекистон Республикасининг ижро этувчи ҳокимият органи ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ижро этувчи ҳокимиятни амалга оширади. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Ўзбекистон Республикаси Бош вазири, унинг ўринбосарлари, вазирлар, давлат кўмиталарининг раисларидан иборат. Қорақалпоғистон Республикаси ҳукуматининг бошлиғи Вазирлар таркибига ўз лавозими бўйича киради.

Вазирлар Маҳкамасининг таркиби Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан шакллантирилади. Ўзбекистон Республикаси Бош вазири номзоди Ўзбекистон Республикаси Президентининг тақдимига биноан Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг аъзолари Ўзбекистон Республикаси Бош вазири тақдимига биноан Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан тасдиқланади.

Вазирлар Маҳкамаси давлат бошқаруви органлари тизимига ва ўзи ташкил этадиган хўжалик бошқаруви органларига бошчилик қилади, уларнинг ҳамжиҳатлик билан фаолият кўрсатишини таъминлайди.

Вазирлар Маҳкамаси ўз ваколатлари доирасида:

- иқтисодий, ижтимоий-маданий жараёнларни бошқаради, мулкчиликнинг барча шакллари уйғунлаштириш ва уларни тэнглаштириш, иқтисодиётни монополиядан чиқариш, бозор иқтисодиётининг ҳуқуқий механизмини рўёбга чиқариш асосида эркин тадбиркорлик учун шарт-шароитлар яратади;

- хўжалик юретишнинг янги шакллари, концерн, консорциум, тармоқлараро бирлашмалар, турли компания ва бошқа ана шундай

ташкilotларни барпо этишга ва мустаҳкамлашга кўмаклашади, халқ хўжалиги ва аҳоли талабларини қондириш заруратидан келиб чиққан ҳолда уларнинг фаолиятини йўналтиради ва мувофиқлаштиради;

- пул ва кредит тизимини мустаҳкамлаш чора-тадбирларини амалга оширишга кўмаклашади, ягона нарх сиёсатини жорий қилади, меҳнатга ҳақ тўлаш миқдорининг белгиланган кафолатларини ва ижтимоий таъминлаш чора-тадбирларини ишлаб чиқади ва амалга оширади;

- республика бюджетини, шунингдек, республиканинг иқтисодий ва ижтимоий ривожланиш истикболларини ва энг муҳим дастурларини ишлаб чиқишни ва уларнинг ижросини ташкил этади;

- бошқарув тизимини такомиллаштириш, вазирлар, давлат қўмиталари, давлат ва хўжалик бошқарувининг бошқарув органларини тузиш, қайта ташкил этиш ва тугатиш тўғрисидаги таклифларни кўриб чиқади;

- фан ва техникани ривожлантириш, табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилиш чора-тадбирларини амалга оширади;

- фуқароларни ижтимоий ва ҳуқуқий ҳимоя қилиш, уларнинг меҳнат қилиш ҳуқуқларини таъминлаш чора-тадбирларини кўради, ижтимоий таъминот тизимини такомиллаштиради;

- соғлиқни сақлаш, халқ таълимини ривожлантириш ва такомиллаштиришнинг асосий йўналишларини белгилайди, илм-фан, маданиятни ривожлантиришга кўмаклашади;

- давлат хавфсизлигини ва республиканинг муҳофаа қудратини ошириш, давлат чегараларини қўриқлашни таъминлаш, давлат манфаатларини ҳимоя қилиш, жамоат тартибини сақлаш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинлигини таъминлаш ва ҳимоя қилиш чора-тадбирларини амалга оширади;

- давлат бошқарув органларининг табиатни муҳофаза қилиш тадбирларини биргаликда ўтказишни ҳамда республика ва халқаро аҳамиятга эга бўлган йирик экологик дастурларни амалга ошириш борасидаги ишларни

мувофиқлаштиради, фалокат ва табиий офатларнинг олдини олиш, уларнинг оқибатларини тугатиш чора-тадбирларини кўради;

– республиканинг хорижий давлатлар ва халқаро ташкилотлардаги вакилликни таъминлайди, ҳукуматлараро шартнома ва битимлар тузади, уларни бажариш чора-тадбирларини кўради;

– ташқи иқтисодий фаолият, илмий-техникавий ва маданий ҳамкорлик соҳасидаги раҳбарликни амалга оширади.

Вазирлар Маҳкамаси иқтисодиёт, ижтимоий ва маданий соҳада самарали фаолият кўрсатишга раҳбарлик қилишни, қонунлар, Олий Мажлис қарорлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари, қарорлари ва фармойишлари, Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари ва фармойишлари ижросини таъминлайди.

Вазирлар Маҳкамасига юклатилган вазифаларни амалга ошириш Бош вазир, унинг ўринбосарлари, комплексларнинг раҳбарлари, вазирлар, давлат кўмиталарининг раислари, идоралар, корпорациялар, концернлар, компаниялар, Вазирлар Маҳкамасининг таркибига кирувчи давлат ва хўжалик бошқаруви органлари раҳбарларининг фаолияти, шунингдек, Вазирлар Маҳкамасининг аппарати, доимий, вақтинчалик комиссиялар, тегишли қарорлар билан ташкил этилган бошқа ишчи органларнинг ташкилий-амалий иши билан таъминланади.

Вазирлар Маҳкамаси фаолиятига раҳбарликни Ўзбекистон Республикаси Президенти амалга оширади. Бош вазир Вазирлар Маҳкамаси ишини ташкил қилади. Вазирлар Маҳкамаси аппарати ва таркибий бўлинмаларининг иш тартиби Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланадиган тегишли низомлар билан белгиланади. Вазирлар Маҳкамасининг иши йил чораги ёки ярим йиллик режаларга мувофиқ олиб борилади.

Муҳим давлат, хўжалик ва ижтимоий-маданий муаммоларни ҳал этиш учун Вазирлар Маҳкамасининг комплекс ёки мақсадли тадбирлари ишлаб чиқилади, уларни Бош вазирнинг ўринбосарлари – комплекс раҳбарлари Вазирлар Маҳкамасига кўриб чиқиш учун киритадилар.

Иш режаси лойиҳасига масалаларни киритиш тўғрисидаги таклифларни Вазирлар Маҳкамасининг Раёсати ушбу Раёсат аъзолари, вазирликлар, давлат кўмиталари ва идоралари, корпорациялар, концернлар, компаниялар, Қорақалпоғистон Республикасининг Вазирлар Кэнгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимларининг таклифларини ҳисобга олган ҳолда киритади.

Умумлаштирилган таклифлар режалаштириладиган давр бошлангунгача 20 кундан кечикмай Раёсатга кўриб чиқиш учун киритилади.

Режалаштирилган масалаларни кўриб чиқиш муддатларини ўзгартиришга ёки уларни кун тартибидан чиқариб ташлашга Бош вазири рухсат беради.

Вазирлар Маҳкамасининг Раёсати иш режасининг ўтган давр мобайнида қандай бажарилаётганлиги тўғрисидаги ҳисоботларни мунтазам равишда тинглаб боради.

Вазирлар Маҳкамасига «Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси тўғрисида»ги қонун билан унинг ваколатига киритилган масалалар кўриб чиқиш учун тақдим этилади.

Вазирлар Маҳкамаси мажлисларида муҳокама этиш учун масалаларни вазирлар, давлат кўмиталарининг раислари, идоралар, корпорациялар, концернлар, компанияларнинг раҳбарлари, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кэнгашининг раиси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимлари, улар бўлмаган (хизмат сафарида, меҳнат таътилида бўлган) ҳолларда эса уларнинг биринчи ўринбосарлари киритадилар.

Шошилиш тусдаги масалалар бўйича Вазирлар Маҳкамаси ёки унинг Раёсати уларнинг мажлислари баёнида қайд этиладиган қарорларни қабул қилиши мумкин. Бундай қарорлар ижрочиларга мажлис баёнидан кўчирма ҳолида етказилади.

Туман ва шаҳарларнинг ҳокимлари, шунингдек, республиканинг вазирликлар, идоралар, корпорациялар, концернлар ва компаниялар, иттифоқлар таркибига кирадиган бирлашмалари, корхоналари, муассасалари ва ташкилотларнинг раҳбарлари Вазирлар Маҳкамасига фақат ўзларининг юқори идоралари орқали, давлат секторига кирмаган корхоналар эса

Ўзларининг ҳудудида жойлашган вилоятлар ҳокимлари ёки республика органлари орқали мурожаат қиладилар ва масалаларни киритадилар.

Вазирлар Маҳкамасига киритиладиган ҳар бир масала бўйича, одатда, давлат тилида аниқ баён қилинган, асосланган қарор ёки фармойиш лойиҳаси, шунингдек, масаланинг моҳияти баён этилган ва мазкур ҳужжатни қабул қилиш зарурлиги асослаб берилган қисқача хат тақдим этилади. Амалга оширилиши қўшимча моддий ва бошқа харажатларни талаб қиладиган қарорлар ва фармойишлар лойиҳаларини тақдим этишда молиявий-иқтисодий асослар илова қилинади.

Қарорлар, фармойишларнинг лойиҳалари амалдаги қонун ҳужжатларига мос бўлиши, уларда кўриб чиқиладиган масала пухта таҳлил қилинган ва ҳолис баҳоланган, ижрочилар олдига аниқ ифодаланган мақсад ва вазифалар қўйилган бўлиши, уларни амалга оширса бўладиган муддатлар белгиланиши керак.

Қарорлар ва фармойишларнинг лойиҳаларида, зарурат бўлганда илгари қабул қилинган қарорларга ўзгартишлар киритиш ёки уларни ўз кучини йўқотган деб ҳисоблаш тўғрисидаги тақлиф назарда тутилади.

Айнан шу масалалар бўйича илгари қабул қилинган қарорлар бажарилмаган ҳолларда (янги вазиятлар пайдо бўлган ҳоллар бўлиши бундан мустасно) Вазирлар Маҳкамасига ана шу масалалар бўйича қарорлар ва фармойишлар лойиҳалари киритилишга йўл қўйилмайди.

Давлат ва хўжалик бошқарувлари Вазирлар Маҳкамасига киритадиган Ўзбекистон Республикаси қонунларининг лойиҳалари «Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларини тайёрлаш тўғрисида»ги қонунда баён қилинган талабларга жавоб бериши керак.

Бошқа вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, корпорациялар, концернлар, компаниялар, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кэнгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликларининг манфаатларига ёки ваколатига дахлдор қарорлар ва фармойишларнинг лойиҳалари, шунингдек, уларга иловалар Вазирлар Маҳкамасига киритилгунга қадар

давлат ва хўжалик бошқарувининг мана шу органлари билан келишиб олинади. Ҳукумат қарори лойиҳаси бўйича эътирозлари бўлган орган раҳбари ўзи рози бўлмаган қоидалар юзасидан асосланган мулоҳазани тақдим этади.

Норматив тусдаги қарорларнинг лойиҳалари Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги билан ҳам келишиб олинади.

Ўзбекистонни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришга оид дастурларни амалга ошириш ҳамда республика бюджети билан боғлиқ қарорлар, фармойишларнинг лойиҳалари ёки таклифлар тегишли равишда Иқтисодиёт вазирлиги ва Статистика қўмитаси, Молия вазирлиги ҳамда Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги билан, ташқи иқтисодий фаолият билан боғлиқ масалалар бўйича – Ташқи иқтисодий алоқалар агентлиги билан келишиб олинishi керак.

Қонунлар лойиҳалари юборилган раҳбарлар 7 календарь куни мобайнида, қарорлар лойиҳалари бўйича – 3 календарь куни, фармойишларнинг лойиҳалари бўйича эса кўпи билан 2 календарь куни мобайнида хулоса беришлари лозим.

Вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, корпорациялар, концернлар, компаниялар, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кэнгаши, вилоятлар, Тошкент шаҳар ҳокимликларининг раҳбарлари Вазирлар Маҳкамасига киритилаётган қонунлар, қарорлар, фармойишлар лойиҳаларининг асосланганлигига оид келтирилган маълумотлар ва бошқа материалларнинг тўғрилиги, шунингдек, уларнинг манфаатдор ташкилотлар билан тегишли равишда келишиб олинганлиги учун шахсан жавобгар бўладилар.

Ушбу талабларга риоя қилинмасдан Вазирлар Маҳкамасига киритилган қонунлар, қарорлар, фармойишлар лойиҳалари ва республика ташкилотларининг мурожаатлари зарур тартибда расмийлаштириш учун қайтарилади.

Ҳужжатларнинг бошқа турларини тайёрлаш ва Вазирлар Маҳкамасининг раҳбариятига билдириш, шунингдек, ижрочиларга топшириқлар

(кўрсатмалар, резолюциялар)ни етказиш тартиби Вазирлар Маҳкамаси аппаратида иш юритишга оид йўриқнома билан белгиланади.

Вазирлар Маҳкамасининг мажлислари йилнинг ҳар чорагида камида бир марта ўтказилади. Вазирлар Маҳкамасининг доимий органи сифатида раёсат мажлислари мунтазам равишда ҳар ойда камида бир марта ўтказилади. Мажлисларни Ўзбекистон Республикасининг Бош вазирлиги олиб боради.

Зарурат туғилганда шошилинч масалаларни кўриб чиқиш учун Вазирлар Маҳкамаси ва унинг Раёсатининг режадан ташқари мажлислари ўтказилиши мумкин.

Вазирлар Маҳкамаси Раёсати кўриб чиқиши учун Вазирлар Маҳкамасининг ваколатига кирувчи ҳар қандай масалалар киритилади, «Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси тўғрисида»ги қонунга мувофиқ, фақат Вазирлар Маҳкамаси мажлисларида кўриб чиқиладиган масалалар бундан мустаснодир.

Вазирлар Маҳкамаси ва унинг раёсати мажлисларида кўриб чиқиш учун масалаларни тайёрлашни Бош вазир ўринбосарининг котибиятлари, бўлимлари ва бошқа бўлинмалари, Бош вазир ўринбосарларининг раҳбарлигида тегишли вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, корпорациялар, концернлар, компаниялар, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига масала киритиш ҳуқуқига эга бўлган давлат ва хўжалик бошқарувининг бошқа органлари билан биргаликда амалга оширадилар. Зарур ҳолларда масалаларни тайёрлашни Вазирлар Маҳкамаси ёки унинг Раёсати томонидан тузиладиган комиссиялар амалга оширадилар.

Бош вазир ўринбосарларининг котибиятлари ва бўлимларининг таклифлари бўйича тайёрланадиган мажлис кун тартиби лойиҳаси мажлис бошланишидан камида 10 календарь куни олдин Бош вазир билан келишилади. Кун тартиби келишилганидан кейин унга қўшимча масалалар фақат уларнинг розилиги билан киритилиши мумкин.

Вазирлар Маҳкамаси ёки унинг Раёсати мажлисига киритиладиган масалаларга доир материаллар Бош вазирнинг тегишли ўринбосари,

комплекс раҳбари томонидан кўриб чиқилади, у тайёрланган масалаларнинг сифати учун жавоб беради.

Қарор лойиҳаси Бош вазирнинг тармоқ бўйича ўринбосари, комплекс раҳбари, юридик бўлим, бошқа манфаатдор бўлимлар ва Бош вазир ўринбосарлари, котибиятлари, тегишли вазирликлар, идоралар томонидан имзоланган ҳамда Вазирлар Маҳкамасининг Ахборот-таҳлил бошқармасида албатта маъқулланган бўлиши керак.

Лойиҳалар билан бир вақтда қуйидагилар тақдим этилади: муҳокама қилиш тартиби, мажлисга таклиф этиладиган мансабдор шахслар рўйхати, қарор лойиҳасининг манфаатдор вазирликлар ва идоралар билан келишилганлиги тўғрисидаги маълумотнома, Бош вазир ўринбосари котибиятининг киритилган масаланинг моҳияти баён қилинган хати.

Қарор лойиҳаси билан тўлиқ келишиб олиш имкони бўлмаган фавқулодда ҳолларда келишилмаган масалалар асослашлар, мулоҳазалар ва таклифлар билан бирга келишилганлиги тўғрисидаги маълумотномада кўрсатилиши керак.

Вазирлар Маҳкамаси ёки унинг Раёсати мажлисларида кўриб чиқиш учун киритиладиган материалларни Бош вазир ўринбосарларининг котибиятлари ва бўлимлар мажлисдан камида 7 кун олдин топширадилар.

Вазирлар Маҳкамаси ёки унинг Раёсати мажлисига таклиф этиладиган мансабдор шахслар рўйхати Вазирлар Маҳкамасининг Раиси ёки, унинг топшириғига биноан, Бош вазир билан келишилади.

Вазирликлар, давлат кўмиталари ва идоралари, корпорациялар, концернлар, компаниялар, давлат ва хўжалик бошқаруви бошқа органларининг раҳбарларини, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кэнгашининг раиси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимларини ҳамда мажлисга таклиф этиладиган бошқа шахсларни хабардор қилиш, шунингдек, уларнинг мажлисга келган-келмаганликларини назорат қилиш тегишлилиги бўйича Бош вазир ўринбосарларининг котиблари ва бўлимлари томонидан амалга оширилади.

Вазирлар Маҳкамаси мажлисига Конституциявий суд раиси, Бош прокурор, Ўзбекистон Республикаси Олий судининг раиси, Олий ҳўжалик судининг раиси, Ўзбекистон Республикаси Президент девони назорат инспекциясининг раҳбари, Ўзбекистон Давлат телерадио компанияси, Марказий банк, Ташқи иқтисодий фаолият миллий банки бошқарувининг раислари, Ўзбекистон Ахборот агентлиги бош директори, Иқтисодиёт вазири ва статистика кўмитаси раисининг ўринбосарлари, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кэнгашининг Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги доимий вакили, Ўзбекистон Касаба компаниялари федерацияси кэнгашининг раиси – доимий равишда, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимлари, уларнинг ўринбосарлари ҳамда оммавий ахборот воситалари вакиллари эса – заруратга кўра таклиф этиладилар. Бошқа мансабдор шахслар мажлисга фақат ўзларига дахлдор масалалар бўйича таклиф этиладилар.

Вазирлар Маҳкамаси ва унинг Раёсати мажлисларида ишлар бошқарувчисининг ўринбосарлари, Бош вазир ўринбосарлари котибиятлари, бўлимлар ва бошқа бўлинмаларнинг мудирлари қатнашадилар. Вазирлар Маҳкамаси аппаратининг бошқа масъул ходимлари мажлисларни тайёрлашда ўзлари қатнашган масалалар кўриб чиқиладиганда иштирок этадилар.

Мажлис материаллари – Вазирлар Маҳкамаси ёки унинг Раёсати аъзоларига, тегишли масалалар бўйича материаллар эса – мажлисга таклиф этиладиган бошқа мансабдор шахсларга ҳам мажлисдан камида уч календарь куни олдин тарқатилади.

Кун тартиби ва мажлис материалларини тарқатиш, Вазирлар Маҳкамаси ёки унинг Раёсати аъзоларини, мажлисларда доимий равишда қатнашадиган республика идоралари раҳбарларини хабардор қилиш, таклиф этилганларни рўйхатга олиш ва мажлисга хизмат кўрсатиш Умумий бўлим томонидан Бош вазир ўринбосарларининг котибиятлари ва бўлимлар билан биргаликда амалга оширилади.

Вазирлар Маҳкамаси ёки унинг Раёсати мажлисларида масалалар бўйича ахборот Бош вазирнинг ўринбосарлари, вазирлар, давлат кўмиталарининг

раислари, идоралар, давлат ва хўжалик бошқаруви бошқа органларининг раҳбарлари, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кэнгашининг раиси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимлари, Бош вазир ўринбосарлари котибиятларининг мудирлари томонидан баён қилинади. Муҳокама этилаётган масала бўйича маъруза қилиш учун 10 минутгача (ривожланиш истиқболлари ва республика бюджети масалалари бўйича 15 минутгача) қўшимча маърузалар ва нутқлар учун – 7 минутгача, маълумотлар бериш учун – 3 минутгача вақт белгиланади. Зарур ҳолларда мажлисга раислик қилувчи бошқа вақтни белгилайди.

Мажлисларда Вазирлар Маҳкамаси ва унинг Раёсати аъзоларининг кўпчилик овози билан қарорлар қабул қилинади. Мажлис тамом бўлганидан кейин қабул қилинган қарорнинг аниқ ифодаланган матни Бош вазир ўринбосари котибиятининг мудир томонидан имзоланган ҳолда мажлис баёнига киритиш учун Умумий бўлимга берилади. Мажлис баёнини раислик қилувчи имзолайди.

Вазирлар Маҳкамаси ва унинг раёсати мажлисларда қабул қилинган ҳужжатлар қарорлар, фармойишлар ёки мажлис қарорлари шаклида чиқарилади.

Мажлис тамом бўлгач, қарорлар, фармойишлар, мажлис қарорларининг лойиҳалари ҳамда улар билан боғлиқ бўлган материаллар Умумий бўлимга топширилади.

Вазирлар Маҳкамаси қарорлар, фармойишлар ва мажлислар қарорларини қабул қилади. Вазирлар Маҳкамасининг норматив тусдаги ёки алоҳида аҳамиятга эга бўлган ҳужжатлари қарорлар шаклида чиқарилади; шошилинич ва бошқа жорий масалалар бўйича ҳужжатлар Вазирлар Маҳкамасининг фармойишлари ёки мажлис қарори шаклида чиқарилади. Вазирлар Маҳкамаси ёки унинг раёсати мажлисларида муҳокама этиш давомида мулоҳазалар билдирилган, қўшимчалар ёки ўзгартишлар киритилган қарор лойиҳалари Бош вазир ўринбосарларининг тегишли котибиятлари, бўлимлари ёки мажлисларда тузилган комиссиялар томонидан пухта

ишланади ҳамда, агар бошқа муддат белгиланмаган бўлса, мажлис бўлиб ўтган куннинг эртасига имзолаш учун тақдим этилади. Лойиҳаларга киритиладиган ўзгартишлар Бош вазирнинг тегишли ўринбосарлари ва биринчи ўринбосарлари билан келишилиши керак.

Айрим шошилиш масалалар ёки Вазирлар Маҳкамаси раёсатида муҳокама этилиши зарур бўлмаган масалалар бўйича қарор лойиҳалари Вазирлар Маҳкамаси Раёсати аъзолари билан сўраб билиш тартибда келишилади ва расмийлаштирилади.

Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари ва фармойишлари улар имзоланган сана бўйича расмийлаштирилади ҳамда Бош вазир ўринбосарларининг тегишли котибиятлари, бўлимлари томонидан тузиладиган тарқатиш рўйхати бўйича дарҳол ижрочиларга тарқатилади.

Вазирлар Маҳкамасининг норматив тусдаги қарорлари Ўзбекистон Республикаси ҳукуматининг қарорлари ва Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатлари тўпламида эълон қилинади.

Вазирлар Маҳкамасининг норматив тусдаги қарорларида уларни кучга киритиш муддатлари кўрсатилади, бошқа ҳолларда улар имзоланган кундан бошлаб кучга киради.

Вазирлар Маҳкамасининг фармойишлари, агар уларда бошқа муддатлар белгиланмаган бўлса, имзоланган вақтдан бошлаб кучга киради.

Республика аҳолисини тезлик билан таништириш зарур бўлганда қарорлар ва фармойишлар Бош вазирнинг топшириғига биноан матбуот, телевидение ва радио орқали эълон қилинади.

Давлат ҳокимияти ва бошқаруви юқори органларининг қарорларини ҳаётга татбиқ этишга кўмаклашиш, Вазирлар Маҳкамаси қабул қилган ҳужжатларнинг қандай бажарилаётганлигини назорат қилиш ҳақида вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кэнгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари, давлат хўжалик бошқарувининг бошқа органлари фаолиятини мувофиқлаштириб бориш мақсадида Вазирлар Маҳкамаси томонидан унинг доимий

комиссиялари тузилиши мумкин.

Вазирлар Маҳкамаси уларнинг вазифаларини ҳамда фаолият тартибини белгилайди. Давлат ва хўжалик бошқарувининг алоҳида масалалари бўйича таклифлар тайёрлаш, Вазирлар Маҳкамаси ҳужжатлари лойиҳаларини ишлаб чиқиш юзасидан, шунингдек, Вазирлар Маҳкамасининг алоҳида топшириқларини бажариш учун

Вазирлар Маҳкамасининг вақтинчалик комиссиялари ва ишчи органлари тузилиши мумкин.

Вазирлар Маҳкамаси доимий, вақтинчалик комиссияларининг ҳамда ишчи органларининг ҳужжатлари мажлис баёнлари билан расмийлаштирилади ҳамда тегишли ижрочиларга етказилади. Кўрсатиб ўтилган комиссиялар ва ишчи органларнинг мажлис баёнлари уларга бошчилик қилаётган раҳбарлар томонидан имзоланади.

Доимий комиссиялар томонидан кўриб чиқилиши керак бўлган материалларни тайёрлаш ҳамда комиссиялар қарорларининг бажарилишини назорат қилиш Бош вазир ўринбосарларининг котибиятлари, уларга ташкилий-техникавий хизмат кўрсатиш эса Ишлар бошқармасининг тегишли бўлинмаси томонидан амалга оширилади. Зарурат бўлганда бу материалларни тайёрлашда вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар ва бошқа манфаатдор ташкилотларнинг мутахассислари жалб қилиниши мумкин.

Вазирлар Маҳкамасининг топшириқлари вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, корпорациялар, концернлар, компаниялар, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кэнгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари, давлат ва хўжалик бошқарувининг бошқа органлари томонидан жўнатиш кундан бошлаб, агар бошқа муддат белгиланмаган бўлса 10 календарь кун мобайнида бажарилиши керак. Қонун ҳужжатларини ва ҳукумат қарорларини Ўзбекистон Республикасининг қабул қилинган қонунларига мувофиқлаштириш бўйича топшириқлар давлат ва хўжалик бошқаруви органлари томонидан бир ой мобайнида (агар олий Мажлис

карорида бошқа муддат назарда тутилмаган бўлса) бажарилиши керак. Ушбу топшириқларни Адлия вазирлиги ва юридик бўлим билан биргаликда бажариш мазкур қонунларни тайёрлаган вазирликларга, идораларга, Вазирлар Маҳкамасининг котибиятларига (бўлимларига) юклатилади.

Бош вазир ўринбосарларининг котибиятлари, бўлимлари киритилган материалларни Вазирлар Маҳкамаси раҳбариятига билдириш учун зарур ҳолларда, ўрганишни ва пухта ишлаб чиқишни уч кун мобайнида, республикани ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш дастурини амалга ошириш билан боғлиқ бўлган, бир неча вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар ва бошқаларнинг манфаатларига тегишли, пухта ишлаб чиқишни талаб қиладиган ҳужжатлар бўйича эса бошқа муддат белгиланмаган бўлса, 10 кунгача муддатда таъминлайдилар. Бажариш муддатларини фақат топшириқни имзолаган раҳбар узайтириши мумкин.

Агар топшириқ бир неча ижроцига тааллуқли бўлса, у ҳолда уни бажаришга масъул бўлган вазирлик, давлат қўмитаси, идора Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кэнгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари, Бош вазир ўринбосарларининг котибиятлари, бўлимлар ёки мувофиқлаштириш (чиқариш) топширилган мансабдор шахс унинг бажарилишини ташкил этишга мажбурдир. Ижрочилар топшириқларнинг ўз вақтида бажарилиши учун баб-баравар жавобгардирлар.

Топшириқда қўйилган масалалар ҳал қилинган ёки асосий масала бўйича жавоб берилган тақдирда, у бажарилган ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикасининг МДХдаги мухтор ваколатхонаси (Минск шаҳридаги мухтор ваколатхонаси) МДХ Ўзбекистон Республикаси номидан вакиллик ҳамда МДХ Давлат бошлиқлари кэнгаши ва Ҳукумат бошлиқлари кэнгаши мажлисларини ташкилий-техник жиҳатдан тайёрлаш ва ўтказишни таъминлаш бўйича доимий тезкор алоқани амалга оширади.

Ўзбекистон Республикасининг МДХдаги мухтор ваколатхонаси ўз фаолиятини Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланадиган Низомга, МДХ Давлат бошлиқлари ва Ҳукумат бошлиқлари кэнгашлари қабул қилган

норматив ҳужжатларга мувофиқ амалга оширади.

Ўзбекистон Республикасининг МДХдаги мухтор ваколатхонаси Вазирлар Маҳкамасини Ўзбекистон Республикасига тааллуқли қарорларнинг лойиҳалари, бошқа ҳужжатлар ва тадбирлар ҳақида мунтазам хабардор қилиб туради.

Вазирлар Маҳкамаси ўзининг ваколатига кирувчи масалалар бўйича вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, давлат ва хўжалик бошқарувининг бошқа органлари, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари фаолияти устидан мунтазам назоратни амалга оширади.

Вазирлар Маҳкамаси қарорлари, фармойишлари, мажлис қарорларининг бажарилишини ташкил этиш ва текширишни Бош вазир ўринбосарларининг котибиятлари, Вазирлар Маҳкамасининг бўлимлари таъминлайдилар.

Вазирлар Маҳкамаси вазирлар, давлат қўмиталари раислари, идоралар, корпорациялар, концернлар, компаниялар, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кэнгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари раҳбарларининг Ўзбекистонни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича топшириқларни қандай бажараётганликлари, давлат бюджетининг ижроси, шунингдек, давлат ҳокимияти ва бошқаруви юқори органларининг қарорларини бажаришлари тўғрисидаги ҳисоботларини мунтазам тинглаб боради, уларнинг шак-шубҳасиз рўёбга чиқарилишини таъминлаш чораларини кўради.

Ҳужжатларнинг ижросини назорат қилиш ишларини ташкил этиш Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланадиган иш юритиш бўйича йўриқнома ҳамда ҳужжатларнинг ижросини ва назоратини ташкил этиш тартиби билан белгиланади.

Бажарилган қарорларни назоратдан чиқариш тўғрисидаги қарорни Вазирлар Маҳкамасининг Раёсати қабул қилади.

Вазирлар Маҳкамаси аппаратида фуқароларнинг хатлари, аризалари ва шикоятлари билан ишлаш ҳамда келувчиларни қабул қилиш тартиби тегишли низом билан белгиланади.

Фуқароларнинг хатлари, аризалари ва шикоятлари билан ишлашни ҳамда келувчиларни қабул қилишни ташкил этиш учун масъулият Вазирлар Маҳкамасининг фуқароларни қабул қилиш, хат ва аризаларни кўриб чиқиш бўлими, Бош вазир ўринбосарлари котибиятлари, бўлим мудирларига юкланади.

Вазирлар Маҳкамаси аппаратида иш юритиш Вазирлар Маҳкамаси Раёсати томонидан тасдиқланадиган йўриқномага мувофиқ амалга оширилади.

Вазирлик, давлат қўмиталари, республика миқёсидаги ассоциациялар, концернлар, корпорациялар, компаниялар, компанияларнинг ваколат доираси улар тўғрисидаги махсус низомларда қайд этилади. Бу низомлар Вазирлар Маҳкамасининг қарори билан тасдиқланади. Масалан, Ўзбекистон Республикаси Давлат қимматбаҳо металл қўмитаси тўғрисидаги низом Вазирлар Маҳкамасининг 1992 йил 13 мартдаги 129-сонли қарори билан тасдиқланган,⁴ шунингдек, Ўзбекистон Давлат телерадиокомпанияси тўғрисидаги низом ҳам Вазирлар Маҳкамасининг 190-сонли 1996 йил 24 май қарори билан тасдиқланган.⁵

Корхона, муассаса ва ташкилотларнинг устави ёки низоми шу соҳадаги юқори органлар томонидан тасдиқланади. Конституциянинг 101-моддасига ва «Ўзбекистон Республикасининг маҳаллий ҳокимият идораларини қайта ташкил этиш тўғрисида»ги,⁶ «Маҳаллий давлат ҳокимияти тўғрисида»ги¹ қонунларига асосан, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари республика қонунлари, Президент фармонлари, давлат ҳокимияти юқори органларининг қарорларини амалга оширадилар. Юқори органларнинг ўз ваколат доирасида қабул қилган қарорлари қуйи органлар учун мажбурийдир. Вакиллик ва ижроия ҳокимиятини тегишлилигига қараб вилоят, туман ва шаҳар ҳокимлари бошқаради.

Шунингдек вазирликлар ҳам маъмурий ҳуқуқ субъекти ҳисобланади.

⁴ Ўзбекистон Республикаси ҳукуматининг қарорлари тўплами. 1992. № 3. 9-м.

⁵ Ўзбекистон Республикаси ҳукуматининг қарорлари тўплами. 1996. № 6. 18-м.

⁶ Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг ахборотномаси, 1992. № 3. 146-м.

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги

Фаолиятнинг меъёрий-ҳуқуқий асослари

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1990 йил 28 сентабрдаги Фармони билан ташкил этилди.

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги тўғрисидаги Низом Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг "Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигининг фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги 2003 йил 27 августдаги № 370 сонли қарори билан тасдиқланган.

Асосий функция ва вазифалари:

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикасининг конституцияси, Президент фармонлари, Ҳукумат қонунлари ва Вазирлар Маҳкамасининг қарорларига таянади.

қуйидагилар Вазирликнинг асосий вазифалари ҳисобланади:

1) қонунчилик ижодкорлиги ва ҳуқуқни қўллаш соҳасида ягона давлат сиёсати амалга оширилишини таъминлаш;

2) Конституция ва қонунлар билан мустаҳкамланган инсоннинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишни таъминлаш, фуқаролик жамияти институтларини ҳар томонлама ривожлантириш, уларнинг ҳуқуқий асосларини мустаҳкамлаш;

3) жамиятда ҳуқуқий онг, ҳуқуқий маданиятни оширишга ва қонунийликни мустаҳкамлашга ёналтирилган ҳуқуқий тарғибот бўйича давлат органлари фаолиятини мувофиқлаштириш;

4) судларни моддий-техника жиҳатидан ва молиявий таъминлаш бўйича ишларнинг самарадорлигини ошириш, уларнинг ҳақиқий мустақиллигини таъминлаш, суд ҳужжатлари ва давлат органлари бошқа ҳужжатлари ижросини таъминлашнинг самарали механизмини яратиш;

5) нотариат, адвокатура, ФХДЁ органлари ҳамда фуқаролар ва юридик

шахсларга ҳуқуқий хизмат кўрсатувчи бошқа тузилмалар фаолиятини давлат томонидан тартибга солиш ва уларнинг Хсамарадорлигини ошириш;

6) тадбиркорликни ривожлантиришга кўмаклашиш, тадбиркорлик субъектлари ва хусусий мулк эгалари, хорижий инвесторлар ва чет эл инвестициялари жалб қилинган корхоналарнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари ҳимоя қилинишини таъминлаш;

7) хўжалик юритувчи субъектларга хўжалик шартномаларини тузишда ва уларни бажаришда ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш ҳамда шартнома интизомини мустаҳкамлаш;

8) юридик шахслар, шу жумладан нодавлат нотижорат ташкилотларни рўйхатдан ўтказишда қонунчиликка риоя қилинишини таъминлаш;

9) тегишли давлат органлари билан биргаликда халқаро-ҳуқуқий муносабатлар соҳасида Ўзбекистон Республикаси манфаатлари самарали ҳуқуқий ҳимоя қилинишини таъминлаш;

10) замонавий талаблар ва стандартларни ҳисобга олган ҳолда ҳуқуқшунос кадрларни тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш.

11) адлия органлари ва муассасалари тизимига раҳбарликни амалга ошириш.

Фаолиятнинг меъёрий-ҳуқуқий асослари

Ўзбекистон Республикаси Иқтисидиёт вазирлиги Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Ўзбекистон Республикаси Макроиқтисидиёт ва статистика вазирлигини қайта ташкил этиш тўғрисида" 2002 йил 24 декабрдаги № ПФ-3183-сонли Фармони ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг "Ўзбекистон Республикаси Иқтисидиёт вазирлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида" 2003 йил 22 январдаги № 37-сонли қарори билан ташкил этилган.

Ўзбекистон Республикаси Иқтисидиёт вазирлигининг Низоми ва тузулмаси Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг "Ўзбекистон Республикаси Иқтисидиёт вазирлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида"

2003 йил 22 январдаги № 37-сонли қарори билан тасдиқланган.

Асосий функция ва ҳуқуқлари

Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт вазирлиги ўз зиммасига юкланган вазифаларни мамлакатнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишига оид прогнозларни ҳамда дастурларни ишлаб чиқиш ва Муларнинг бажарилишини таъминлаш ҳамда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Умумиқтисодиёт комплексига кирувчи вазирлик ва идоралар фаолиятини мувофиқлаштириш ёъли билан амалга оширади.

2002 йил 24 декабрдаги Президент Фармонида кўра вазирликнинг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

" макроиқтисодий барқарорликни, иқтисодиётнинг барқарор, мутаносиб ва жадал суръат билан ривожланишини таъминлаш;

" кўп укладли ва самарали фаолият кўрсатувчи иқтисодиётни шакллантириш, хусусий мулкчиликнинг етакчи ролини таъминлаш, бозор инфратузилмасини ривожлантириш;

" бой табиий ва минерал-хомашё захираларидан, бунёд этилган ишлаб чиқариш ва фан-техника салоҳиятидан самарали ҳамда оқилона фойдаланишга қаратилган аниқ мақсад ёълидаги структуравий сиёсатни амалга ошириш, экспорт салоҳиятини ривожлантириш ҳамда мамлакат иқтисодиётининг жаҳон иқтисодий тизимида кэнг миқёсда интеграциялашувини таъминлаш;

" янги иш жойларини яратиш, меҳнат ресурсларини оқилона банд қилиш муаммосини ҳал этиш, Маҳолини аниқ ёъналтирилган ижтимоий муҳофаза қилишни кучайтириш, аҳолининг турмуш даражасини барқарор даражаси барқарор, жадал ўсишини, ижтимоий инфратузилмани ривожлантиришни таъминлаш;

" мамлакат минтақалари иқтисодиётининг комплекс ривожланишини, ишлаб чиқарувчи кучларнинг мамлакат ҳудуди бўйича мақбул ҳамда

самарали ривожлантириш ва жойлаштиришни таъминлаш;

" жамиятни ривожлантириш ҳамда демократик қайта ўзгартиришларнинг мақсад ва устувор Мёъналишларидан келиб чиққан ҳолда иқтисодиётни янада эркинлаштириш ва ислоҳ қилишнинг, иқтисодиётни бошқаришда бозор услублари ва механизмларини жорий этишнинг чуқур ўйланган стратегиясини ишлаб чиқишни ташкил этиш;

" асосий макроиқтисодий кўрсаткичларни, республика, минтақалар ҳамда тармоқларнинг иқтисодий ва ижтимоий ривожланиш даражасини комплекс системали таҳлил қилиб бориш, иқтисодий ва ижтимоий жараёнларнинг ривожланиш тенденцияларини ўрганиш, иқтисодиётдаги мавжуд номутаносибликларни аниқлаш ҳамда уларни бартараф этиш ёълларини Масослаб бериш;

" иқтисодиётни ривожлантиришнинг кўп вариантли ссенарийларини, минтақалар, иқтисодиёт тармоқлари ва секторлари бўйича мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг қисқа муддатли ва ўрта муддатли прогнозлари ҳамда дастурларини ишлаб чиқиш;

" энг муҳим қиймат, моддий ва меҳнат балансларини ишлаб чиқишни ташкил этиш;

" асосий макроиқтисодий кўрсаткичларни пул-кредит агрегатлари, давлат бюджети параметрлари, Мташқи савдо, тўлов ва тармоқлараро баланслар билан ўзаро боғланишини таъминлайдиган таъсирчан механизмни шакллантириш;

" демографик прогнозлар, аҳолининг аниқ ёъналтирилган ижтимоий муҳофазасини кучайтириш, ички истеъмол бозорини тўлдириш, халқ фаровонлигини ўстириш, ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш дастурларини ишлаб чиқиш;

" иқтисодиётдаги таркибий ўзгаришларнинг ўрта муддатли прогнозларини, тармоқларни ривожлантириш, замонавийлаштириш ва технологик жиҳатдан қайта қуроллантириш, ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштириш, ресурсларни тежайдиган илгъор технологияларни жорий

этиш дастурларини ишлаб чиқиш;

" структуравий сиёсат мақсадларига эришишни, минтақаларни комплекс ривожлантиришни таъминлайдиган қисқа муддатли ва ўрта муддатли инвестиция дастурларини ишлаб чиқишни мувофиқлаштириш;

" экспорт салоҳиятини ривожлантиришни рағбатлантириш, ташқи савдо ва тўлов балансларини Ммақбуллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқиш, товарлар(ишлар, хизматлар) экспорти прогнозини тайёрлаш, республиканинг жаҳон иқтисодий тизимига интеграциялашув стратегиясини ишлаб чиқишда қатнашиш;

Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги

Фаолиятнинг меъёрий-ҳуқуқий асослари

1. Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги 1990 йил 27 январдаги Олий Совет Раёсатининг Фармони ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг "Республика Халқ таълимини бошқаришни такомиллаштириш тўғрисида" 1990 йил 27 январдаги Н 54 - сонли қарори билан ташкил этилди.

2. Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлигининг Низоми Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг "Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги фаолиятини такомиллаштириш тўғрисида"ги 2004 йил 5 август 372-сонли қарори билан Мтасдиқланган.

Асосий функция ва ҳуқуқлари

Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги халқ таълими давлат бошқарув органи ҳисобланади ва ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига бўйсинади.

Вазирликнинг асосий вазифалари:

" Таълим соҳасида ягона давлат сиёсатини амалга ошириш; М

" Мажбурий бўлган умумий ўрта ва ўрта махсус, касб таълимига ўтишни таъминлаш;

" Таълим муассасаларига услубий раҳбарликни амалга ошириш ва улар фаолиятини мувофиқлаштириш;

" Давлат талим стандартларини, малакали касб мутахассисларини ва таълим даражасига бўлган талабнинг бажарилишини таъминлаш;

" ўқув жараёнига ўқитишнинг тараққий усули ва янги педагогик технологияларни, ўқитишнинг техник ва ахборот воситаларини татбиқ этиш;

" ўқув ва ўқув-услубий адабиётларни ишлаб чиқиш ва нашр этишни таъминлаш;

" ўқувчиларнинг яқунловчи давлат аттестацияси ва таълим муассасаларидаги экстернатлар Мтўғрисидаги низомларни тасдиқлаш;

" педагогик ходимларни тайёрлашни, малакасини оширишни ва қайта тайёрлашни ташкиллаштириш;

" таълим ходимларининг жамиятдаги ижтимоий мавқеини ошириш;

" ўқувчиларни демократизациялаш, гуманизациялаш ва гуманитаризациялаш ҳамда ҳуқуқий ва иқтисодий билим даражаларини ошириш;

" ўқувчиларни умуминсоний қадриятлар ва халқимизнинг бой илмий мерослари асосида тарбиялашда маънавий ҳамда самарали шаклларни татбиқ этиш;

" ўз ватани ва халқига садоқатли бўлган фуқарони шакллантириш;

" болалар ва ўсмирларнинг ижтимоий-ҳуқуқуӣ ҳимояси бўйича чора-тадбирлар комплексини ишлаб чиқиш ва татбиқ этиш;

" таълим масалаларида халқаро, давлатлараро даражаларда Ўзбекистон Республикаси манфаатларини белгиланган тартибда ифодалаш;

Вазирлик ўзига юклатилган вазифаларга кўра:

" мулкчилик шакли ва кимга бўйсунишидан қатъи назар, таълим органлари ва муассасалари томонидан таълим тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси қонуни ва республика ҳукуматининг таълим масалалари бўйича қарорларининг бажарилиши устидан назоратни амалга ошириш;

" таълимнинг айрим масалаларини ҳал этиш, таълим муассасалари

ишини такомиллаштириш, уларнинг ўқув-моддий негизини мустаҳкамлаш, малакали педагог ходимлар тайёрлаш, давлат таълим муассасалари ходимлари, ўқувчилар ва талабаларнинг белгиланган ижтимоий муҳофазасини таъминлаш бўйича таклифларни кўриб чиқиш учун республика ҳукуматига киритиш;

" таълим тизимини ва уларнинг муайян бўғинларини ривожлантиришнинг долзарб ва истикболли муаммоларини ишлаб чиқиш учун муваққат илмий жамоалар ташкил этиш;

" Вазирликка юклатилган вазифаларни бажариш учун Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Истикболни белгилаш ва статистика давлат қўмитасидан, жойлардаги таълим бошқарув идораларидан статистика, режа ва ҳисобот маълумотларини олиш;

" ҳайъат мажлисларида таълим бошқарув органлари, таълим муассасалари раҳбарларининг Вазирлик ваколатига кирувчи масалалар бўйича ҳисоботларини эшитиш;

" халқ таълими ва фан ходимлари касаба уюшмалари Марказий қўмитаси, Меҳнат вазирлиги билан биргаликда республика Ҳукуматининг қарорлари билан назарда тутилган имтиёз ва компенсацияларнинг Вазирлик тизимида тўғри қўлланиши устидан назоратни амалга ошириш;

" Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ташқи иқтисодий фаолиятни амалга ошириш, банк ва бошқа кредит муассасаларида валюта ҳисоб рақамларига эга бўлиш.

Вилоят ҳокимлари ва Тошкент шаҳар ҳокими Президент томонидан тайинланади ва лавозимидан озод қилинади, шаҳардаги туманларнинг ҳокимлари шаҳар ҳокими томонидан тайинланади ва лавозимидан озод қилинади, туманларга бўйсунадиган шаҳарларнинг ҳокимларини туман ҳокими тайинлайди ва лавозимидан озод қилади. Ҳамма ҳокимларни тайинлаш ва лавозимидан озод қилиш тегишли халқ депутатлари кэнгаши томонидан тасдиқланиши керак.

Ҳокимлар ўз ваколатларини яккабошчилик асосида амалга оширадилар ва

ўзлари раҳбарлик қилаётган органларнинг қарорлари ва фаолияти учун шахсан жавобгардирлар.

Ҳокимларнинг фаолиятини ташкил қилиш ҳамда уларнинг ваколат доираси қонун билан белгиланади.

Ҳоким ўзига берилган ваколатлар доирасида тегишли ҳудуддаги барча корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, бирлашмалар, шунингдек, мансабдор шахслар томонидан бажарилиши мажбурий бўлган қарорлар қабул қилади (Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, 104-модда).

3.3. Давлат бошқарув органларининг турлари

Давлат бошқарув органларини қуйидаги асосларга кўра таснифлаш мумкин:

- 1) қайси ҳудудда фаолият кўрсатиши бўйича;
- 2) ташкил қилинишига кўра;
- 3) ваколатининг хусусияти ва ҳажми асосида;
- 4) раҳбарликни ташкил этиш бўйича;
- 5) молиявий маблағ билан таъминлаш соҳасига кўра.

Қайси ҳудудда фаолият кўрсатиши бўйича давлат бошқаруви органлари олий, марказий ва маҳаллий органларга⁷ бўлинади.

Олий органлар – Ўзбекистон Президенти, Вазирлар Маҳкамаси, Қорақалпоғистонда Вазирлар Кэнгаши. Уларнинг фаолияти бутун Ўзбекистон Республикаси ҳудудида ёки Қорақалпоғистон Республикасининг ҳудудида ташкил этилади. Бундан ташқари, улар марказий органларнинг фаолиятини бирлаштирадilar ва улар устидан назорат ўрнатадилар.

Марказий органлар – вазирликлар, давлат қўмиталари, Вазирлар Маҳкамаси қошида ташкил қилинган органлар, республика миқёсида фаолият кўрсатаётган ассоциациялар, концернлар, корпорациялар, компаниялар, компаниялар, банклар. Уларнинг фаолияти республика

⁷ Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг ахборотномаси. 1993. № 9. 320-м.

миқёсида бўлади.

Маҳаллий органлар – ҳокимлар, ҳокимиятнинг бўлим ва бошқармалари, корхона, муассаса, ташкилот ва давлат акциядорлик жамиятларининг маъмурияти. Маҳаллий органлар вилоят, туман, шаҳар миқёсида фаолият кўрсатади.

Давлат бошқарув органлари ташкил қилиниши бўйича: Президент фармонида кўра ташкил қилинадиган органлар; Вазирлар Маҳкамаси томонидан ташкил қилинадиган органлар; ҳокимларнинг қарорига асосан ташкил қилинадиган органлар; вазирликлар ва давлат қўмиталари, ассоциация, корпорация, концерн, компаниялар томонидан ташкил қилинадиган органлар; республика миқёсидаги банклар томонидан ташкил қилинадиган органларга бўлинади.

а) Президент фармонида кўра ташкил қилинадиган органларга: Вазирлар Маҳкамаси вазирликлар ва давлат қўмиталари, республика миқёсида фаолият кўрсатадиган бошқа органлар (масалан, ассоциациялар, корпорациялар, концернлар, компаниялар, компаниялар) киради. Президентнинг ҳамма фармонлари кейинчалик Олий Мажлис томонидан тасдиқланади;

б) Вазирлар Маҳкамаси томонидан ташкил қилинадиган органларга бош бошқарма, марказ мақомидаги органлар киради (масалан, гидрометеорология бош бошқармаси);

в) ҳокимларнинг қарорига асосан тузиладиган органларга ҳокимиятнинг бўлим ва бошқармалари, ҳар хил комиссиялар киради. Ҳокимларнинг қарори маҳаллий депутатлар кэнгашида тасдиқланади;

г) вазирликлар ва давлат қўмиталари, республика миқёсида фаолият кўрсатадиган бошқа органлар томонидан ташкил қилинадиган органларга корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ва бошқа номдаги органларнинг маъмурияти киради. Бу органлар маҳаллий миқёсда фаолият кўрсатади.

Барча ташкил қилинган органлар, уларни ташкил қилган органга бўйсунди. Шу сабабли юқори органларнинг ҳуқуқий ҳужжатлари улар учун мажбурийдир.

Ваколатининг хусусияти ва ҳажмига кўра, давлат бошқарув органлари умумий ваколатли, махсус ваколатли, бир тармоқ бўйича ваколатли органларга бўлинади. Умумий ваколатли органга – Президент бошчилигидаги Вазирлар Маҳкамаси, ҳокимлар бошчилигидаги ҳокимликлар; махсус ваколатли органга – давлат қўмиталари; бир тармоқ бўйича ваколатли органга – вазирликлар киради.

Раҳбарликни ташкил этиш бўйича давлат бошқарув органлари коллегиял (давлат қўмиталари, ассоциациялар, корпорациялар, компаниялар, банклар, акциядорлик жамиятлари) ҳамда яқка тартибда бошқариладиган органлар (Вазирлар Маҳкамаси, вазирликлар, ҳокимликлар, уларнинг бўлим ва бошқармалари, корхона, муассаса ва ташкилотларнинг раҳбарлари)га бўлинади.

Молиявий маблағ билан таъминлаш соҳасига кўра, давлат бошқарув органлари бюджет органлари (масалан, ички ишлар органлари) ва хўжалик ҳисобидаги органларга бўлинади. Бюджет органлари давлат томонидан таъминланади. Хўжалик ҳисобидаги органлар ўз фаолияти ёки ўзлари бўйсунган корхоналарнинг хўжалик фаолияти натижасида олинган фойдадан ажратилган маблағ ҳисобидан таъминланади.

Давлат органлари вазифаси умумий бўлган тизимни ташкил этади. Бу тизимнинг асоси демократик марказчиликдир. Бу принцип умумдават ва маҳаллий мақсадга эришишда асосий ўрин тутди. Эндидавлат бошқарув органларининг ҳуқуқий ҳолатини кўриб чиқамиз.

1. Олий ижро этиш ва фармойиш бериш ваколатига эга бўлган орган – Вазирлар Маҳкамаси. Вазирлар Маҳкамасининг таркибини республика Президенти шакллантиради ва Олий Мажлис тасдиқлайди. Вазирлар Маҳкамасининг таркибига Қорақалпоғистон ҳукуматининг бошлиғи ҳам киради.

Вазирлар Маҳкамаси ўз ваколати доирасида давлат бошқарувининг барча масалаларини ҳал қилади. Вазирлар Маҳкамасининг чиқарган қарор ва фармойишлари барча давлат бошқарув органлари, мансабдор шахслар ва

фуқаролар томонидан бажарилиши шарт. Вазирлар Маҳкамаси ваколат муддати тамом бўлганидан кейин янги сайланган Олий Мажлис олдида ўз ваколатларини зиммасидан соқит қилади. Халқ депутатлари, Вазирлар Маҳкамасининг ишини назорат қилиш мақсадида, ундан ўз саволларига расмий жавоб беришни талаб қилишлари мумкин.

Бундай ҳолларда жавоб оғзаки ёки ёзма равишда шу ўтаётган сессияда берилиши керак.

Вазирлар Маҳкамасининг таркибига: Президент, бош вазир, унинг биринчи ўринбосарлари ва ўринбосарлари, вазирлар, давлат қўмиталарининг раислари, шунингдек, Президент тайинлаган бошқа органларнинг раҳбарлари киритилиши мумкин.

Вазирлар Маҳкамасининг асосий вазифаси халқ хўжалигида ижтимоий, маъмурий-сиёсий ва соҳалараро бошқарувни ташкил қилиш; улар орасидаги алоқани кучайтириш ва уларнинг фаолияти устидан умумий раҳбарлик қилишдан иборат.

2. Маҳаллий ижро этувчи ва фармойиш берувчи органлар – ҳокимликлар. Ҳокимликлар ўз вазифаларини ҳоким раҳбарлигида бажарадилар. Маҳаллий ҳокимият органларининг ихтиёрига қуйидагилар киради:

- қонунийликни, ҳуқуқий тартиботни ва фуқароларнинг хавфсизлигини таъминлаш;
- ҳудудларни иқтисодий, ижтимоий ва маданий ривожлантириш;
- маҳаллий бюджетни шакллантириш ва ижро этиш, маҳаллий солиқ ва йиғимларни белгилаш, бюджетдан ташқари жамғармаларни ҳосил қилиш;
- маҳаллий коммунал хўжаликка раҳбарлик қилиш;
- атроф-муҳитни муҳофаза қилиш;
- фуқаролик ҳолати далолатномаларининг қайд этилишини таъминлаш;

– норматив хужжатларни қабул қилиш ҳамда Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига ва республика қонунларига зид келмайдиган бошқа ваколатларни амалга ошириш.

Маҳаллий ҳокимликларнинг ҳуқуқий ҳолати Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг XXI бобида ва Ўзбекистон Республикасининг «Маҳаллий давлат ҳокимияти тўғрисида»ги қонунида қайд этилган. Бундан ташқари, «Ўзбекистон Республикасининг маҳаллий ҳокимият идораларини қайта ташкил этиш тўғрисида»ги 1992 йил 4 январь қонунига асосан, ҳоким ижроия апаратига эга бўлиб, бу аппарат аввалги ижроия қўмита вазифаларини бажаради. Аппаратнинг тузилишини ва штатларини ҳоким белгилайди ҳамда халқ депутатлари кэнгаши тасдиқлайди. Ҳокимнинг ўринбосарлари, аппарат бўлимлари ва бошқармаларининг, бошқа бўлинмаларнинг раҳбарларини ҳокимнинг тақдимига мувофиқ халқ депутатлари кэнгаши тасдиқлайди.

3. Марказий соҳавий ижро этувчи ва фармойиш берувчи давлат бошқарув органлари – вазирликлар, давлат қўмиталари, давлат ассоциациялари, корпорациялари, компаниялари, компаниялари, банкларидир.

Бу органлар Президентнинг фармониغا асосан ташкил этилади ва Олий Мажлисда тасдиқланади. Улар ваколатининг ҳажми Президент фармонида ва Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланган шу органлар тўғрисидаги низомларда кўрсатилади. Ушбу органларнинг раҳбари этиб Президент фармониغا асосан, вазир ёки раис тайинланади. Ана шу раҳбарларнинг буйруғига асосан, қуйи органлар ташкил қилиниши мумкин. Агар шу қуйи орган маҳаллий ҳокимиятнинг таркибида бўлиши зарур бўлса, ҳокимнинг розилиги билан ҳамда халқ депутатлари кэнгашида тасдиқланиши керак.

4. Корхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг маъмурияти. Маъмурият – мансабдор шахслар гуруҳи бўлиб, унга раҳбар, унинг ёрдамчилари, муҳандис-техник мутахассислар ва бошқарув иши билан шуғулланувчи бошқа хизматчилар киради.

Маъмуриятнинг ҳуқуқий ҳолати махсус низомда ёки уставда қайд этилади. Бу корхоналарнинг низоми ёки устави давлат рўйхатидан ўтказилиши керак. Рўйхатдан ўтказиш Вазирлар Маҳкамасининг 1991 йил 12 июндаги 159-сон қарори билан тасдиқланган «Ўзбекистон ҳудудидаги корхоналарни давлат рўйхатидан ўтказиш тартиби тўғрисида»ги низоми асосида таъминланади.

Мазкур Низом, мулк шакллари ва қайси идорага бўйсунитидан қатъи назар, Ўзбекистон ҳудудида ишлаб чиқариш (хўжалик), тижорат ва бошқа фаолиятни амалга оширувчи корхоналар, бирлашмалар, ташкилотлар, шунингдек, юридик шахс ҳуқуқлари билан таъминланган филиаллар ва таркибий бўлинмаларни (бундан кейин корхоналар деб аталади) давлат рўйхатидан ўтказиш тартибини белгилайди.

Корхоналарни давлат рўйхатидан ўтказиш корхона жойлашган ҳокимиятда амалга оширилади.

Давлат рўйхатидан ўтказиш учун корхоналар ҳокимиятга қуйи-даги ҳужжатларни тақдим этади: а) мулкчиликнинг ёки вакил қи-линган органнинг янги корхоналар ташкил этиш тўғрисидаги қарор, ишлаб турган корхоналар учун уларни ташкил қилиш тўғрисидаги дастлабки ҳужжатлар; б) корхонани давлат рўйхатидан ўтказиш тўғрисида ариза; в) корхонанинг таъсис этувчи томонидан тасдиқланган устави; г) агар корхонанинг ишлаб чиқариш фаолияти учун ер майдони талаб қилинса, ердан фойдаланувчининг розилик хати; д) Ўзбекистон Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитасининг маҳаллий органларида корхоналарнинг рўйхатга олинганлиги тўғрисидаги маълумотнома; е) корхонани рўйхатдан ўтказиш учун белгиланган миқдордаги давлат божи тўланганлиги тўғрисида гувоҳлик берувчи банк тўлов ҳужжати.

Давлат рўйхатидан ўтказиш тўғрисидаги зарур ҳужжатлар ариза олинган пайтдан бошлаб 30 кундан кечиктирмай кўриб чиқилади. Корхоналарни давлат рўйхатидан ўтказиш тўғрисидаги маълумотлар рўйхатга олиш дафтарига киритиш учун ҳокимиятнинг молия бўлимига ўн кун муддат ичида

етказилади. Рўйхатдан ўтказилган корхонага рўйхатдан ўтганлик тўғрисида ордер берилади.

3.4. Давлат хизматчилари ва уларнинг турлари

Маъмурий-ҳуқуқий муносабатларнинг бир томони сифатида давлат хизматчилари ҳам қатнашиши мумкин, чунки улар давлат бошқарув органи вазифасини бажарувчи субъектлардир.

Давлат хизматчилари ишчи ва деҳқонлардан моддий ишлаб чиқариш хусусиятлари билан ажралиб туради. Ишчи ва деҳқонлар ишлаб чиқариш билан боғлиқ бўлсалар, давлат хизматчилари ўз фаолиятлари давомида ҳеч қандай бойлик ишлаб чиқармайдилар, улар ишчи ва деҳқонларнинг эркин меҳнат қилиши учун қулай шароит яратиб берадилар.

Давлат хизматчиси – давлат бошқарув органларида ишловчи ва ўз меҳнати учун давлатдан иш ҳақи олувчи, давлат бошқарув органларининг ваколатини таъминловчи фуқаролардир.

Давлат хизматчилари ўз вазифаларининг ҳажмига кўра тўрт гуруҳга бўлинадилар: ёрдамчи ходимлар, мутахассислар, мансабдор шахслар, ҳокимият вакиллари.

Ёрдамчи ходимлар. Бундай хизматчилар (котиблар, иш юритувчи котибалар, компьютер операторлари, бухгалтерлар ва бошқалар) моддий-техник ишларни бажарадилар. Улар давлат бошқарув органларининг тўхтовсиз ишлаб туришига ёрдам берадилар, лекин уларнинг фаолиятлари натижасида ҳеч қандай юридик ҳодиса рўй бермайди.

Мутахассислар. Бу гуруҳга: муҳандислар, шифокорлар, агрономлар, кутубхоначилар, конструкторлар, ўқитувчилар ва бошқалар киради. Улар одатда юридик ҳаракат билан бевосита шуғулланмайдилар ва фармойиш бериш ваколатига эга эмаслар. Лекин қонунда рухсат берилган ҳолларда мутахассисларнинг фаолияти юридик аҳамиятга эга бўлган натижаларга олиб келиши мумкин. Масалан, шифокор касал фуқарога ишдан вақтинча озод қилиш варақасини берса, идоранинг раҳбари ана шу ишчи ёки хизматчини

вақтинча ишдан озод қилиш учун буйруқ чиқариши керак.

Мансабдор шахслар. Бу хизматчилар маъмурий-ҳуқуқий муносабатларнинг пайдо бўлиши, ўзгариши ёки тўхтатилишини таъминлайдилар. Бундай юридик ҳаракатларнинг таркиби ҳар хил бўлиб, бу давлат хизматчисининг ишлаб турган лавозимига боғлиқ. Мансабдор шахслар ўз ваколатига асосан, фуқароларни ишга қабул қиладилар ва ишдан бўшатадилар, маъмурий ҳужжатлар қабул қиладилар, ўзларига бўйсунган ишчи ва хизматчиларни мукофотлайдилар, зарур ҳолларда эса интизомий жазо қўллайдилар.

Ҳокимият вакиллари. Ҳокимият вакиллари мансабдор шахсларнинг алоҳида гуруҳи бўлиб, улар ўзларига хизмат юзасидан бўйсунмаган шахсларга ҳам бажарилиши шарт бўлган фармойиш бериш ҳуқуқига эгадирлар. Бу гуруҳга махсус давлат назоратчилари ҳам киради.

Давлат номидан фармойиш бериш ҳуқуқига эга бўлмаган хизматчилар ўртасидаги муносабатлар меҳнат қонунлари асосида тартибга солинади. Давлат ва фармойиш бериш ҳуқуқига эга бўлган хизматчилар ўртасидаги муносабатлар қўшимча маъмурий-ҳуқуқий нормалар билан ҳам таъминланади. Шу боис, уларнинг хизмат фаолиятлари хизмат қонунлари ва маъмурий ҳуқуқ билан тартибга солинади. Чунки хизматчилар, ҳокимият номидан фармойиш бериш ҳуқуқига эга бўлганликлари сабабли, маъмурий ҳуқуқнинг субъектларидирлар. Шунинг учун ҳам уларни тайёрлаш ва танлаш, хизмат бўйича ўстириш, уларнинг ваколатини ва жавобгарлигини аниқлаш, фаолиятини ташкил этиш тизимига алоҳида эътибор бериш зарур.

Давлат хизматини ўташ қонунлар, фармонлар, Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари, шу соҳа раҳбарларининг буйруқлари асосида ташкил этилади.

Фуқароларнинг меҳнат ҳуқуқи Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 37-моддасида қайд этилган бўлиб, унда: «Ҳар бир шахс меҳнат қилиш, эркин касб танлаш, адолатли меҳнат шароитида ишлаш ва қонунда кўрсатилган тартибда ишсизликдан ҳимояланиш ҳуқуқига эгадир», – дейилади.

Давлат хизматининг асосий принциплари Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодексида ҳам ўз аксини топган. Ушбу Кодексида ишчи ва хизматчиларнинг асосий меҳнат ҳуқуқлари ва бурчлари, меҳнат шартномаси тузиш, ишга қабул қилиш ва ишдан бўшатиш, иш ва дам олиш вақтлари, меҳнат интизоми ҳақидаги ва бошқа қоидалар қайд этилган.

Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органларида хизматни ўташ қоидалари Вазирлар Маҳкамаси томонидан 1993 йилнинг 8 январида тасдиқланган «Ички ишлар органларида хизматни ўташнинг вақтинчалик низоми»да кўрсатилган хизматни ўташ қоидалари Ички ишлар органларининг интизомий уставида ва Патруль-пост хизмати уставида ҳам қайд этилган. Бу ҳуқуқий нормаларда ички ишлар органларига хизматга олиш, лавозимга тайинлаш, махсус унвонлар бериш, ишдан бўшатиш, интизомий жавобгарликка тортиш, хизмат пайтида қандай ваколатларга эга бўлиш ҳақидаги ва бошқа қоидалар белгиланган.

Қонунда белгиланган хизматга кириш талабларини икки гуруҳга ажратиш мумкин.

Биринчи гуруҳ талаблари давлатнинг ҳамма хизматчиларига тааллуқли бўлади ва қуйидагилардан иборат: а) республика фуқаролигига эга бўлиш; б) ўзаро яқин қариндош ёки қуданда бўлган шахслардан бири (ота-оналар, ака-укалар, опа-сингиллар, ўғил ва қизлар, эр-хотинлар, шунингдек, эр-хотинларнинг ота-оналари, ака-укалари, опа-сингиллари ва болалари)нинг иккинчисига бевосита бўйсуниб ёки унинг назорати остида хизмат қилмаслиги; в) суд қарорига кўра лавозимни эгаллаши тақиқланган фуқаронинг бундай лавозимга ишга қабул қилинмаслиги. Бошқа ҳеч қандай умумий тақиқловчи нормалар қонунларда кўрсатилмаган.

Ишга кирувчи фуқародан қуйидаги ҳужжатлар талаб қилинади:

1) паспорт ёки унинг ўрнини босадиган ҳужжат (ўн беш ёшдан ўн олти ёшгача бўлган шахслардан эса туғилганлик тўғрисида гувоҳнома);

2) меҳнат дафтарчаси, биринчи марта ишга кираётганлардан эса, у яшаб турган маҳалла ёки уй-жойдан фойдаланиш қўмитасидан тегишли

маълумотнома, қуролли кучлардан озод бўлганлардан ҳарбий билет;

3) махсус маълумотга ёки махсус тайёргарликка эга бўлган мутахассислардан олий, ўрта махсус ўқув юртини тамомлаганлиги тўғрисида диплом ёки мазкур ишни бажарганлик учун бериладиган гувоҳнома ёхуд бошқа тегишли ҳужжат. Қонунда кўзда тутилмаган бошқа ҳужжатларни талаб қилиш тақиқланади.

Иккинчи гуруҳ қоидаларида давлат хизматини ўташ учун махсус талаблар кўрсатилади. Бу талаблар қуйидагилардан иборат:

а) махсус таълим (прокурор, суд, шифокор, терговчи, ўқитувчи);

б) ёши (президентликка номзоднинг ўттиз беш ёшдан кичик бўлмаслиги, ички ишлар органлари хизматига кирувчи шахс ўттиз ёшдан ошмаган бўлиши керак);

в) соғлиғи тўғрисида маълумотнома (умумий овқатланиш корхоналарига, ички ишлар органларига ишга киришда тиббий комиссиядан ўтиш зарур).

Амалдаги қонунларга асосан, лавозимларни тўлдириш танлов йўли билан шартнома асосида амалга оширилади.

Лавозимларни эгаллашнинг асосий тури тайинлашдир. Қонунга асосан, штатдаги лавозимларга шу орган раҳбарининг буйруғи билан ёки орган раҳбарининг буйруғи юқори орган раҳбари томонидан тасдиқланганидан кейин ёхуд юқори орган раҳбарининг буйруғи билан тайинланади.

Лавозимларни эгаллашнинг иккинчи тури – танлов асосида лавозимни эгалаш. Бу тур асосан илмий-тадқиқот муассасалари ва олий ўқув юртларида қўлланилади. Бунда бир неча мутахассис ичидан билим ва малакаси ҳар жиҳатдан мукамал бўлгани танлаб олинади.

Лавозимларни эгаллашнинг учинчи тури шартнома асосида ишга қабул қилишдир. Бундай йўл зарур ҳолларда муайян ишни бажаришга имконият яратади.

Ишга қабул қилинган пайтдан бошлаб фуқаро давлат хизмати муносабатларининг қатнашчисига айланади. Бунга раҳбарнинг фуқарорни лавозимга тайинлаш тўғрисидаги буйруғи асос бўлади. Шундай қилиб,

хизмат муносабатларининг пайдо бўлиши ёки тўхтатилиши маъмурий ҳужжат қабул қилиш йўли билан қонунийлаштирилади.

2.6. Давлат хизматчиларини рағбатлантириш ва жавобгарликка тортиш чоралари

Меҳнат мажбуриятини намунали бажарганлик, меҳнат унумдорлигини оширганлик, давомли ва нуқсонсиз ишлаганлик ва ишдаги бошқа муваффақиятлари учун давлат хизматчиларига нисбатан ички меҳнат тартиб-қоидалари, интизом уставлари ва бошқа ҳужжатларда рағбатлантириш чоралари кўзда тутилиши мумкин. Масалан, ички ишлар органининг интизомий уставида: 1) ташаккурнома эълон қилиш; 2) мукофот бериш; 3) қимматли совға билан тақдирлаш; 4) фахрий ёрлиқлар билан мукофотлаш; 5) ҳурмат тахтасига ёки ҳурмат дафтарига исми-шарифини қайд этиш ёки суратини қўйиш; 6) махсус унвонни муддатидан илгари бериш кўзда тутилган. 70

Давлат хизматчилари давлат мукофотлари, яъни орден ва медаллар билан тақдирланиши ёки шу соҳанинг махсус унвонига (Ўзбекистон Республикасида хизматкўрсатган юрист, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими ва ҳоказо) сазовор бўлиши мумкин.

Махсус хизмат қоидаларини бузганлик учун давлат хизматчилари жиноий, маъмурий ва интизомий жавобгарликка тортиладилар.

Жиноий жавобгарлик учун мансабдор шахсларнинг ўз хизмат вазифасини суиистеъмол қилиши, пора олиши ва ҳоказолар асос бўлади. Содир этилган жиноятга қараб суд жавобгарликнинг ҳар хил турларини белгилайди, шунингдек, ишдан бўшатиш тўғрисида қарор чиқариши ҳам мумкин. Айрим ҳолларда суд бирор фуқаронинг қандайдир лавозимни эгаллаши ёки муайян фаолият билан шуғулланишини тақиқлаб қўйиши ҳам мумкин.

Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексда маъмурий жавобгарликнинг бир қанча турлари кўзда тутилган. Жумладан, мансабдор шахслар меҳнат қонунларини ва меҳнатни муҳофаза қилиш қоидаларини, санитария-гигиена

қоидаларини, ифлослантирувчи моддаларни меъёридан ортиқ даражада ишлатганлиги ёки рухсатсиз атмосферага чиқарганлиги ва атмосфера ҳавосига зарарли физикавий таъсир кўрсатганлиги, транспорт воситаларини сақлаш тартибини ва паспорт қоидаларини бузганлиги учун маъмурий жавобгарликка тортиладилар.

Интизомий жавобгарлик ўз хизмати вазифасига тегишли қоидаларни бузганлиги учун идора раҳбари томонидан қўлланилади. Давлат хизматчиларининг асосан интизомий жавобгарлика тортилиши ҳоллари кўп учрайди.

Қонунга биноан, интизомий жавобгарлик уч турга бўлинади:

- 1) бўйсунуш тарзидаги;
- 2) устав ва низомларда кўрсатилган тартибда;
- 3) идоранинг ички низоми асосида.

Қуйи раҳбарлар интизомни бузганларида бўйсунуш тарзидаги интизомий жавобгарлик юқори раҳбарлар томонидан қўлланади.

Айрим соҳаларда интизомий жавобгарликни қўллаш асослари устав ёки низомларда кўрсатилади. Масалан, ички ишлар органларининг Интизомий устави асосида шу соҳадаги давлат хизматчилари интизомий жавобгарликка тортиладилар.

Қолган барча давлат хизматчилари хизмат қоидаларини бузганликлари учун шу идорада қабул қилинган ички қоидалар асосида жавобгарликка тортиладилар.

Ҳамма вақт интизомий жавобгарликка тортишдан олдин тартиббузардан тушунтириш хати олиш керак. Агар тартиб бузилгани ошкор бўлган пайтдан бир ой вақт ўтган бўлса ёки тартиб бузилган кундан олти ой ўтса, интизомий жавобгарликка тортиш мумкин эмас.

Агар интизомий жавобгарликка тортилган кундан бошлаб, бир йил давомида давлат хизматчиси янгидан тартибни бузмаса, у интизомий жавобгарликка тортилмаган ҳисобланади.

Меҳнат қонунида қуйидаги интизомий жазолар кўрсатилган:

1) хайфсан эълон қилиш; 2) ўртача ойлик иш ҳақининг йигирма фоизи миқдоригача жарима солиш (айрим ҳолларда бундай жарима қирқ фоизгача бўлиши мумкин); 3) ишдан бўшатиш.

Ишчи ва хизматчиларнинг айрим тоифалари учун интизомий жавобгарлик тўғрисидаги қонунларда ва интизом уставларида бошқача интизомий жазо чоралари ҳам кўзда тутилиши мумкин. Масалан, ички ишлар органларининг интизомий уставида тартиб бузувчи шахснинг махсус унвонини бир поғона пастга тушириш кўзда тутилган.

Агар иш тартиби бузилган вақтда давлат органига ёки фуқароларга моддий зарар етказилса, давлат хизматчиси моддий жавобгарликка тортилади.

Моддий жавобгарликка тортиш тартиби Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексининг XII бобида назарда тутилган. Мазкур кодекснинг 186-моддасига мувофиқ, меҳнат шартномасининг бир тарафи ўзининг ғайриҳуқуқий айбли хулқ-атвори (ҳаракати ёки ҳаракатсизлиги) натижасида бошқа тарафга етказган зарари учун, агар Меҳнат кодексида бошқача ҳолат назарда тутилмаган бўлса, моддий жавобгар бўлади.

Моддий жавобгарлик жиноий, маъмурий ва интизомий жавобгарликка тортилаётганда, шунингдек, алоҳида ҳолатда ҳам қўлланиши мумкин.

Мавзуга доир назорат саволлари.

1. Маъмурий шу=у= субъекти тушунчаси.
2. Жисмоний шахслар тушунчаси.
3. Юридик шахслар тушунчаси.
4. Жисмоний шахслар билан юридик шахсларнинг фар=и.
5. Щориж мамлакатлари фу=ароларига тушунча.
6. Фу=аролиги бўлмаган шахслар.
7. Маъмурий шу=у=ий лаё=ат.
8. Жисмоний шахсларни давлат бош=арувидаги иштироки .
9. Жисмоний шахсларнинг жавобгарлиги.
10. Жисмоний шахсларнинг мажбуриятлари

1. Фуқароларнинг ҳуқуқ лаёқати қандай фактларга боғлиқ бўлади?

- А) Фуқаронинг ёши;
- Б) Фуқаронинг жинсига;
- В) Фуқаронинг саломатлик даражасига;
- Г) Фуқаронинг маълумоти;
- Д) барча жавоблар тўғри;

2. “Фуқороларнинг мурожатлари тўғрисида” ги қонун қачон қабул қилинган?

- А) 1994 йил 24 апрел;
- Б) 1995 йил 11 Феврал;
- В) 1995 йил 24 Декабр;
- Г) 1994 йил 6 май ;
- Д) тўғри жавоб берилмаган;

5. Ўзбекистон Республикасида Олий Мажлиснинг Инсон ҳуқуқлари бўйича вакили

- А) 1997 йил 24 апрел;
- Б) 1996 йил 11 Феврал;
- В) 1997 йил 24 Декабр;
- Г) 1999 йил 30 Август;
- Д) тўғри жавоб берилмаган;

8. Ўзбекистон Республикаси “Маъмурий жавобгарлик тўғрисида”ги кодекс қачон қабул қилинган?

- А) 1994 йил 11 сентябр ;
- Б) 1995 йил 22 Сентябрь;
- В) 1996 йил 1 апрел;
- Г) 1994 йил 11 апрел ;
- Д) 1996 йил 6 май;

9. Фуқаролар неча ёшдан бошлаб маъмурий жавобгарликнинг субъекти ҳисобланади?

- А) 12 ёшдан;
- Б) 13 ёшдан;

- В) 14 ёшдан;
- Г) 15 ёшдан;
- Д) 16 ёшдан;

МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚБУЗАРЛИК, ЖАВОБГАРЛИК ВА ИШ ЮРИТИШ

Режа

- 1. Маъмурий ҳуқуқбузарлик ва унинг таркиби**
- 2. Маъмурий жавобгарлик ва унинг хусусиятлари**

1. Маъмурий ҳуқуқбузарлик ва унинг таркиби

Маъмурий ҳуқуқбузарлик деганда, қонун ҳужжатларига биноан, маъмурий жавобгарликка тортиш назарда тутилган шахсга, фуқаронинг ҳуқуқлари ва эркинликларига, мулкчиликка, давлат ва жамоат тартибига, табиий муҳитга тажовуз қилувчи ғайриҳуқуқий, айбли (қасддан ёки эҳтиётсизлик орқасида) содир этилган ҳаракат ёки ҳаракатсизлик тушунилади.

Маъмурий ҳуқуқбузарликнинг учта белгиси бор:

- 1) айбдорлик;
- 2) ғайриҳуқуқий ҳаракат ёки ҳаракатсизлик;
- 3) жавобгарликка тортиш.

Маъмурий қонунчилик томонидан тақиқланган ҳаракат ёки ҳаракатсизлик ғайриҳуқуқий маъмурий ҳуқуқбузарлик деб ҳисобланади.

Айбдорлик қасддан ёки эҳтиётсизлик натижасида юзага келиши мумкин. Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 11-моддасига биноан, маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган шахс ўз ҳаракати ёки ҳаракатсизлигининг ғайриқонуний эканлигини, унинг зарарли

оқибатларини олдиндан билган ва шуни истаган бўлса ёки оқибатларнинг келиб чиқишига онгли равишда йўл қўйган бўлса, бундай маъмурий ҳуқуқбузарлик қасддан содир этилган ҳисобланади. Мазкур кодекснинг 12-моддасига биноан эса, агар маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган шахс ўз ҳаракати ёки ҳаракатсизлиги зарарли оқибатга олиб келиши мумкинлигига кўзи етса-да, лекин калтабинлик билан унинг олдини олиш мумкин, деб ўйлаган бўлса ёхуд бундай оқибатларнинг келиб чиқиши мумкинлигига олдиндан кўзи етиши лозим ва мумкин бўлгани ҳолда олдиндан кўзи етмаган бўлса, бундай маъмурий ҳуқуқбузарлик эҳтиётсизлик орқасида содир этилган деб ҳисобланади.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган шахслар 16 ёшга тўлган пайтдан бошлаб маъмурий жавобгарликка тортиладилар.

Маъмурий ҳуқуқбузарликнинг таркиби тўрт қисмдан иборат: объект, объектив томон, субъект ва субъектив томон.

Маъмурий ҳуқуқбузарликнинг умумий объекти – давлат бошқаруви соҳасида юзага келадиган ва маъмурий ҳуқуқ нормалари билан тартибга солинадиган ижтимоий муносабатлар; турдош объекти – фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари, мулк, жамоат тартиби, табиий муҳит, бошқарувнинг белгиланган тартиби. Ҳар қайси маъмурий ҳуқуқбузарлик бевосита ўзининг объектига эга, масалан, жамоат жойларида уятли сўзлар билан сўқиниш, фуқароларга ҳақоратомуз шилқимлик қилиш ҳамда жамоат тартибини ва фуқароларнинг осойишталигини бузиш – майда безориликнинг бевосита объектидир.

Маъмурий ҳуқуқбузарликнинг объектив томони – ғайриқонуний ҳаракат ёки ҳаракатсизлик. Масалан, жамоат жойларида спиртли ичимликлар ичиш тақиқланади. Ана шу ғайриқонуний ҳаракатлар маъмурий ҳуқуқбузарликнинг объектив томони ҳисобланади.

Маъмурий ҳуқуқбузарликнинг субъекти 16 ёшга тўлган фуқаро (умумий субъект); мансабдор шахс, хорижий давлат фуқароси ва фуқаролиги бўлмаган шахс (махсус субъект); ҳарбий хизматчи, ички ишлар

органларининг оддий ва бошлиқлар таркибига мансуб шахс (алоҳида субъект) бўлиши мумкин.

Маъмурий ҳуқуқбузарликнинг субъектив томонига ҳуқуқбузарнинг айби ва содир этган ҳаракатига руҳий муносабати, ушбу ҳаракатларни қасддан ёки эҳтиётсизлик натижасида содир этганлиги киради.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик жиноий қилмишдан ижтимоий хавфлилик даражасининг пастлиги билан ажралиб туради. Маъмурий ҳуқуқбузарлик жамоат тартибини, хизмат интизомини бузиш, ўз вазифасини суиистеъмол қилиш демакдир.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик учун жавобгарлик Олий Мажлис томонидан қабул қилинган қонунлар – Президент фармони, Вазирлар Маҳкамасининг ва ҳокимларнинг қарорлари билан ўрнатилади. Маъмурий ҳуқуқбузарликлар учун жавобгарлик Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси II-бўлимининг Махсус қисмида алоҳида кўрсатилган. Бу қисмда ҳуқуқбузарликлар турдош объектлари бўйича қуйидагича таснифланади:

- 1) фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларига тажовуз қиладиган ҳуқуқбузарликлар;
- 2) аҳоли соғлиғини сақлаш соҳасидаги маъмурий ҳуқуқбузарликлар;
- 3) мулкка тажовуз қилувчи маъмурий ҳуқуқбузарликлар;
- 4) табиий муҳитни муҳофаза қилиш ва табиатдан фойдаланиш соҳасидаги ҳуқуқбузарликлар;
- 5) саноатдаги, қурилишдаги ва иссиқлик ҳамда электр энергиясидан фойдаланиш соҳасидаги ҳуқуқбузарликлар;
- 6) қишлоқ хўжалиги, ветеринария-санитария соҳаларидаги ҳуқуқбузарликлар;
- 7) транспортдаги, йўл хўжалиги ва алоқа соҳаларидаги ҳуқуқбузарликлар;
- 8) фуқароларнинг турар жой ҳуқуқларига тааллуқли, коммунал хизмат ва ободонлаштириш соҳасидаги ҳуқуқбузарликлар;

- 9) савдо, тадбиркорлик ва молия соҳаларидаги ҳуқуқбузарликлар;
- 10) одил судловга тажовуз қилувчи ҳуқуқбузарликлар;
- 11) жамоат тартибига тажовуз қилувчи ҳуқуқбузарликлар;
- 12) бошқарувнинг белгиланган тартибига тажовуз қилувчи ҳуқуқбузарликлар.

13.2. Маъмурий жавобгарлик ва унинг хусусиятлари

Маъмурий жавобгарлик – айбдорга нисбатан маъмурий ҳуқуқ нормаларида кўзда тутилган доирада жазо қўллаш.

Маъмурий жавобгарлик юридик жавобгарликнинг бир тури бўлиб, куйидаги хусусиятларга эга:

- давлат фаолиятининг турли хил соҳаларида содир этилган маъмурий ҳуқуқбузарликлар учун қўлланилиши;
- ваколатли органлар, мансабдор шахслар айбдор шахсларни давлат қонунлари ва қарорлари асосида жавобгарликка тортишлари;
- маъмурий жавобгарликка тортилганлар судланган ҳисобланмасликлари;
- энгил жазо берилиши ва қисқа жазо муддати белгиланиши;
- моддий жавобгарликдан фарқли равишда маъмурий жавоб-гарликнинг моддий зарар етказилмаган тақдирда ҳам қўл-ланилиши.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган шахслар 16 ёшга тўлган пайтдан бошлаб маъмурий жавобгарликка тортиладилар. 16 ёшдан 18 ёшгача бўлган шахсларга нисбатан вояга етмаганлар иши билан шуғулланувчи комиссиялар тўғрисидаги низомда кўзда тутилган чоралар қўлланилади. Бу шахслар Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 61, 125–136, 183–185, 194, 218, 220, 227-моддаларида назарда тутилган маъмурий ҳуқуқбузарликларни содир этган тақдирда, улар умумий асосларда маъмурий жавобгарликка тортиладилар. Содир этилган ҳуқуқбузарликнинг хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда мазкур шахсларнинг ишлари одатда вояга етмаганлар иши билан шуғулланувчи комиссияларга берилиши мумкин (Кодекснинг 194-моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарликни содир этган шахслар бундан мустасно).

Кодекснинг 61-моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарликни содир этган шахсларнинг ишлари эса юқоридаги комиссияларга берилиши лозим. Ўн олти ёшдан ўн саккиз ёшгача бўлган вояга етмаганлар қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа ҳолларда ҳам умумий асосда жавобгарликка тортилиши мумкин.

Мансабдор шахслар ҳам бошқарув тартибини, давлат ва жамоат тартибини сақлаш, табиатни, аҳоли соғлиғини муҳофаза қилиш соҳасида белгиланган қоидаларга ва ўз хизмат вазифаларини бошқариш билан боғлиқ бўлган бошқа қоидаларга риоя этмаганликлари сабабли маъмурий жавобгарликка тортиладилар.

Ўзбекистон Республикаси ҳудудида бўлган чет эл фуқаролари, фуқаролиги бўлмаган шахслар Ўзбекистон фуқаролари каби умумий асосда маъмурий жавобгарликка тортиладилар. Дипломатик иммунитетдан фойдаланувчи чет эл фуқаролари Ўзбекистон ҳудудида маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этса, амалдаги қонунларга ва Ўзбекистоннинг дипломатик шартномаларига биноан бу масала дипломатик йўл билан ҳал қилинади.

Ҳарбий хизматчилар ва ҳарбий хизматни ўтаётган шахслар, шунингдек, ички ишлар органларининг оддий ва раҳбар ходимлари маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этганликлари учун интизомий уставга мувофиқ жавобгарликка тортиладилар. Мазкур шахслар йўл ҳаракати қоидаларини, ов қилиш, балиқ тутиш ва балиқ захираларини сақлаш қоидаларини, божхона қоидаларини бузганликлари учун умумий асосда маъмурий жавобгарликка тортиладилар. Бу шахсларга нисбатан маъмурий қамоққа олиш чораси қўлланиши мумкин эмас. Муддатли ҳарбий хизматни ўтаётган шахсларга жарима солинмайди.

Юқоридаги шахслар жумласига кирмайдиган, лекин интизомий устав ёки интизом тўғрисидаги махсус қоидалар татбиқ этиладиган бошқа шахслар маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этганликлари учун ана шу устав ёки қоидаларда тўғридан-тўғри назарда тутилган ҳолларда интизомий

жавобгарликка тортиладилар, бошқа пайтларда эса умумий асосда маъмурий жавобгарликка тортиладилар.

Маъмурий ҳуқуқ маъмурий жавобгарликни қўллашни кўзда тутган ҳолда баъзи бир сабабларга кўра маъмурий жавобгарликдан озод қилиш асосларини белгилайди. Чунончи, Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 18, 19, 20-моддаларига кўра, бирор шахс маъмурий хатти-ҳаракат содир этган бўлиб, лекин у бу ҳаракатни охириги зарурат юзасидан, яъни давлат ёки жамоат тартибига, мулкка, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларига ва бошқарув юзасидан белгиланган тартибга таҳдид қилувчи хавфни бартараф этиш учун қилган бўлса, башарти бу хавф мавжуд аҳволда бошқа воситалар билан бартараф этилиши мумкин бўлмаган тақдирда ва етказилган зарар олди олинган зарардан анча кам бўлса, бундай шахс маъмурий жавобгарликка тортилиши мумкин эмас. Шахс маъмурий нормаларда тақиқланган хатти-ҳаракатни содир этган бўлса, лекин у бу ҳаракатни зарурий мудофаа ҳолатида, яъни давлат ёки жамоат тартибини, мулкни фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини, бошқарув юзасидан белгиланган тартибни ғайриқонуний тажовузлардан, шундай тажовуз қилмоқчи бўлган шахсга зарар етказиб бўлса ҳам ҳимоя қилиш вақтида зарурий мудофаа чегарасидан ўтиб кетмаган ҳолда содир этган бўлса, бундай шахс маъмурий жавобгарликка тортилиши мумкин эмас.

Содир этилган ҳуқуқбузарлик кам аҳамиятли бўлган тақдирда шу ишни кўриб чиқишга ваколатли бўлган орган (мансабдор шахс) ҳуқуқбузарни маъмурий жавобгарликдан озод этиб, огоҳлантириш билан кифояланиши мумкин (МЖТК, 21-модда).

13.2. Маъмурий жавобгарлик ва унинг хусусиятлари

Маъмурий жавобгарлик – айбдорга нисбатан маъмурий ҳуқуқ нормаларида кўзда тутилган доирада жазо қўллаш.

Маъмурий жавобгарлик юридик жавобгарликнинг бир тури бўлиб, қуйидаги хусусиятларга эга:

- давлат фаолиятининг турли хил соҳаларида содир этилган маъмурий ҳуқуқбузарликлар учун қўлланилиши;
- ваколатли органлар, мансабдор шахслар айбдор шахсларни давлат қонунлари ва қарорлари асосида жавобгарликка тортишлари;
- маъмурий жавобгарликка тортилганлар судланган ҳисобланмасликлари;
- энгил жазо берилиши ва қисқа жазо муддати белгиланиши;
- моддий жавобгарликдан фарқли равишда маъмурий жавоб-гарликнинг моддий зарар етказилмаган тақдирда ҳам қўл-ланилиши.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган шахслар 16 ёшга тўлган пайтдан бошлаб маъмурий жавобгарликка тортиладилар. 16 ёшдан 18 ёшгача бўлган шахсларга нисбатан вояга етмаганлар иши билан шуғулланувчи комиссиялар тўғрисидаги низомда кўзда тутилган чоралар қўлланилади. Бу шахслар Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 61, 125–136, 183–185, 194, 218, 220, 227-моддаларида назарда тутилган маъмурий ҳуқуқбузарликларни

содир этган тақдирда, улар умумий асосларда маъмурий жавобгарликка тортиладилар. Содир этилган ҳуқуқбузарликнинг хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда мазкур шахсларнинг ишлари одатда вояга етмаганлар иши билан шуғулланувчи комиссияларга берилиши мумкин (Кодекснинг 194-моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарликни содир этган шахслар бундан мустасно). Кодекснинг 61-моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарликни содир этган шахсларнинг ишлари эса юқоридаги комиссияларга берилиши лозим. Ўн олти ёшдан ўн саккиз ёшгача бўлган вояга етмаганлар қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа ҳолларда ҳам умумий асосда жавобгарликка тортилиши мумкин.

Мансабдор шахслар ҳам бошқарув тартибини, давлат ва жамоат тартибини сақлаш, табиатни, аҳоли соғлиғини муҳофаза қилиш соҳасида белгиланган қоидаларга ва ўз хизмат вазифаларини бошқариш билан боғлиқ бўлган бошқа қоидаларга риоя етмаганликлари сабабли маъмурий жавобгарликка тортиладилар.

Ўзбекистон Республикаси ҳудудида бўлган чет эл фуқаролари,

фуқаролиги бўлмаган шахслар Ўзбекистон фуқаролари каби умумий асосда маъмурий жавобгарликка тортиладилар. Дипломатик иммунитетдан фойдаланувчи чет эл фуқаролари Ўзбекистон ҳудудида маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этса, амалдаги қонунларга ва Ўзбекистоннинг дипломатик шартномаларига биноан бу масала дипломатик йўл билан ҳал қилинади.

Ҳарбий хизматчилар ва ҳарбий хизматни ўтаётган шахслар, шунингдек, ички ишлар органларининг оддий ва раҳбар ходимлари маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этганликлари учун интизомий уставга мувофиқ жавобгарликка тортиладилар. Мазкур шахслар йўл ҳаракати қоидаларини, ов қилиш, балиқ тутиш ва балиқ захираларини сақлаш қоидаларини, божхона қоидаларини бузганликлари учун умумий асосда маъмурий жавобгарликка тортиладилар. Бу шахсларга нисбатан маъмурий қамоққа олиш чораси қўлланиши мумкин эмас. Муддатли ҳарбий хизматни ўтаётган шахсларга жарима солинмайди.

Юқоридаги шахслар жумласига кирмайдиган, лекин интизомий устав ёки интизом тўғрисидаги махсус қоидалар татбиқ этиладиган бошқа шахслар маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этганликлари учун ана шу устав ёки қоидаларда тўғридан-тўғри назарда тутилган ҳолларда интизомий жавобгарликка тортиладилар, бошқа пайтларда эса умумий асосда маъмурий жавобгарликка тортиладилар.

Маъмурий ҳуқуқ маъмурий жавобгарликни қўллашни кўзда тутган ҳолда баъзи бир сабабларга кўра маъмурий жавобгарликдан озод қилиш асосларини белгилайди. Чунончи, Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 18, 19, 20-моддаларига кўра, бирор шахс маъмурий хатти-ҳаракат содир этган бўлиб, лекин у бу ҳаракатни охириги зарурат юзасидан, яъни давлат ёки жамоат тартибига, мулкка, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларига ва бошқарув юзасидан белгиланган тартибга таҳдид қилувчи хавфни бартараф этиш учун қилган бўлса, башарти бу хавф мавжуд аҳволда бошқа воситалар билан бартараф этилиши мумкин бўлмаган

тақдирда ва етказилган зарар олди олинган зарардан анча кам бўлса, бундай шахс маъмурий жавобгарликка тортилиши мумкин эмас. Шахс маъмурий нормаларда тақиқланган хатти-ҳаракатни содир этган бўлса, лекин у бу ҳаракатни зарурий мудофаа ҳолатида, яъни давлат ёки жамоат тартибини, мулкни фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини, бошқарув юзасидан белгиланган тартибни ғайриқонуний тажовузлардан, шундай тажовуз қилмоқчи бўлган шахсга зарар етказиб бўлса ҳам ҳимоя қилиш вақтида зарурий мудофаа чегарасидан ўтиб кетмаган ҳолда содир этган бўлса, бундай шахс маъмурий жавобгарликка тортилиши мумкин эмас.

Содир этилган ҳуқуқбузарлик кам аҳамиятли бўлган тақдирда шу ишни кўриб чиқишга ваколатли бўлган орган (мансабдор шахс) ҳуқуқбузарни маъмурий жавобгарликдан озод этиб, огоҳлантириш билан қифояланиши мумкин (МЖТК, 21-модда).

Мавзуга доир назорат саволлари

- 1.Мамурий жавобгарлик тушунчаси
- 2.Маъмурий щу=у=бузарлик тушунчаси
- 3.Маъмурий жазо тушунчаси
- 4.Маъмурий жазонинг ма=сади
- 5.Маъмурий жазони =ылловчи органлар ёки мансабдор шахслар
- 6.Маъмурий жарима
- 7.Маъмурий =амо=
- 8 Махсус щу=у=дан машрум =илиш
- 9 .Маъмурий назорат
- 10.Ща=ини тылаш шарти билан олиб =ыйиш

Мавзуга доир тест саволлари

1. Маъмурий щу=у=ий муносабатларнинг субъектлари- бу...
А) давлат органлари ва уларнинг тузилмалари
Б) мансабдор шахслар ва давлат аппаратининг бош=а хизматчилари
С) =орхона муассаса, ташкилот ва уларнинг тузилмалари ва ходимлари.
Д) Ўзбекистон-Республикси фу=аролари, хориж фу=аролари ва фу=аролиги бўлмаган шахслар
2. Маъмурий жавобгарлик ты\рисидаги кодексда маъмурий жазонинг неча тури кырсатилган?

- А) 3 та
- Б) 8 та
- С) 7 та
- Д) 5 та
- Е) 4та.

3. +айси жазолар щам асосий, щам =ышимча жазо сифатида =ылланилади?
 А) жарима,
 мусодара =илиш
 Б) мусодара =илиш.
 С) ща=ини тылаш шарти билан олиб =ыйиш
 Д) ща=ини тулаш шарти билан олиб =ыйиш ва жарима.
 Е) Б ва С жавоблар ты\ри.

4. Фу=ароларга солинадиган жариманинг энг кам ми=дори энг кам иш ща=инининг =анча =исмидан кам былмаслиги керак ?

- А) 10 бароваридан
- Б) 20 бароваридан
- С) 30 бароваридан
- Д) 40 бароваридан
- Е) 50 бароваридан

5. Мансабдор шахсларга мащаллий давлат щокимият органлари =арорлари билан белгиланган жариманинг энг кып ми=дори энг кам иш ща=ининг неча баробаридан ошмаслиги керак?

- А) 3 баравардан
- Б) 5 бароваридан
- С) 10 бароваридан
- Д) 30 бароваридан
- Е) 50 бароваридан

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юртиш

1. Маъмурий процесс ва унинг принциплари

2. Маъмурий-процессуал нормалар ва маъмурий- процессуал муносабатлар

- 3. Маъмурий ҳуқуқбузарлик бўйича иш юритишнинг вазифалари ва асосий қоидалари**
- 4. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни юритишда қатнашувчи шахслар**
- 5. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш тартиби**
- 6. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш юзасидан чиқариладиган қарор ва унинг турлари**

Моддий ҳуқуқ нормаларини амалга ошириш жараёни процесс деб юритилади. Маъмурий процесс давлат бошқарув органларининг (мансабдор шахсларнинг) моддий маъмурий ҳуқуқ нормаларини қўллашда юзага келадиган низоларни ҳал қилиш, у ёки бу шахсларнинг ахлоқини ҳуқуқий жиҳатдан белгилаш (таърифлаш), зарур ҳолларда, маъмурий мажбурлаш чораларини қўллаш фаолияти бўлиши билан бирга, ижро этиш ва фармойиш бериш фаолияти турларининг йиғиндиси ҳамдир. Бошқача айтганда, бундай фаолият маъмурий юрисдикция фаолияти деб аталади.

Маъмурий юрисдикция процесси давлат бошқарув органлари (мансабдор шахслари) томонидан юритилади ва шу сабабли, белгиланган процессуал шаклни талаб қилади. Бундай маъмурий процессуал шакллар ичида норматив бўлмаган (якка) ҳужжат қабул қилиш алоҳида ўрин тутди. Юридик ҳужжат чиқариш натижасида аниқ ва якка тартибдаги ишлар ҳал қилинади. Бундай ишларнинг хусусиятига қараб, маъмурий ҳуқуқнинг диспозицияси ёки санкцияси амалга оширилади.

Маъмурий процессуал фаолиятнинг асоси якка ва аниқ ишдан иборат. Барча ҳуқуқий нормалар якка тартибдаги ҳаракатларда амалга оширилади. Жумладан, давлат бошқарув органлари (мансабдор шахслар) аниқ ишларни якка тартибдаги хусусиятларига қараб ҳал қиладилар. Шу сабабли маъмурий

процессни тушуниш учун якка тартибдаги ишларни ҳал қилиш масаласига эътибор бериш керак.

Маъмурий процессуал фаолият ҳуқуқий тартибга солинган бўлиши шарт. Маъмурий процесс ижро этиш ва фармойиш бериш фаолиятининг алоҳида шакли эмас. У – бошқарув фаолиятининг бир қисми. Маъмурий процессни норматив бўлмаган ҳужжат чиқариш фаолиятига қўшиш мумкин. Ҳақиқатан ҳам, бу фаолиятнинг процессуал томони якка тартибдаги ишлар бўйича қарор қабул қилишда ўз ифодасини топади. Процессуал ҳаракатларнинг бир қисми давлат бошқарув органлари (мансабдор шахслари) томонидан якка тартибда ҳужжат чиқариш жараёнида эмас, балки ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солинган процессуал чораларни амалга ошириш орқали бажарилади.

Маъмурий процессуал фаолият ижро этиш ва фармойиш бериш жараёнида амалга оширилади. Шу боис маъмурий процесс давлат органларининг (мансабдор шахсларнинг) фаолияти билан чамбарчас боғлиқ. Маъмурий-процессуал фаолият давлат органларининг олдида қўйилган вазифа – қонун ва қонунга асосан қабул қилинган ҳуқуқий нормаларнинг талабларини таъминлашга хизмат қилади.

Маъмурий процесс – моддий маъмурий ҳуқуқнинг нормаларини давлат бошқарув органлари (мансабдор шахсларнинг) ўз ваколатини амалга ошираётган пайтда қўллаш шакли. Қонунда кўзда тутилган ҳолларда маъмурий-процессуал фаолият билан давлат бошқарув органлари (мансабдор шахслари), суд, жамоат бирлашмаларининг мансабдор шахслари шуғулланиши мумкин. Маъмурий процесс маъмурий-процессуал нормалар асосида амалга оширилади; процессуал ҳаракатлар ва бурчлар, маъмурий процесс қатнашчиларининг ҳуқуқлари ҳам маъмурий процессуал муносабатларда амалга оширилади.

Шундай қилиб, қонун ва процессуал нормалар билан тартибга солинган якка ва аниқ ишларни ҳал қилиш фаолияти маъмурий процесс деб аталади. Бундай фаолият давлат бошқарув органлари (мансабдор шахслар) ва бошқа

ваколатли органлар томонидан амалга оширилади. Бунда иккита маъмурий-процессуал фаолият тўғрисида, яъни маъмурий юрисдикция ва маъмурий коидалар (юрисдикцияга оид якка тартибдаги ишларни ҳал қилиш) ҳақида гап юритиш мумкин. Маъмурий процесс ҳуқуқий тартибни, давлат манфаатларини, барча бошқарув муносабати қатнашчиларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини кўриқлашга хизмат қилади. Маъмурий-процессуал фаолият давлат бошқарув органларининг иш сифатини яхшилашда ва уларнинг ҳуқуқларини таъминлашда катта аҳамият касб этади.

Давлат бошқарув органлари ўз вазифаларини бажариш жараёнида маъмурий процесснинг қуйидаги принципларига амал қилишлари керак:

- қонунийлик;
- ўз ваколати доирасида иш олиб бориш;
- ҳақиқатни аниқлаш;
- томонларнинг тэнглиги;
- маъмурий процесснинг ошкоралиги;
- маъмурий процесснинг мумкин қадар тез ва самарали ҳал этилиши;
- икки босқичлилиқ;
- мансабдор шахсларнинг жавобгарлиги.

Маъмурий процессда қонунийлик принципи муҳим ўрин тутати. Ҳозирги вақтда маъмурий тартибда кўриладиган якка тартибдаги ишларнинг кўпчилиги ҳуқуқий баҳо бериш ва ҳуқуқий хулоса чиқариш билан боғлиқ. Моддий ҳуқуқни амалга ошириш қонунга ва қонун асосида қабул қилинган ҳужжатларнинг талабларига риоя қилишни таъминлайди. Бошқа принципларга риоя қилиш ҳам асосан қонунийлик принципини амалга оширишга қаратилган.

Ўз ваколати доирасида иш олиб бориш принципининг талаби шундан иборатки, қонун билан кўрсатилган ҳар қайси субъект маъмурий процессга оид ишларни ўз ваколати доирасида якка тартибда кўриб чиқиши ва ҳал қилиши керак. Масалан, Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг XVIII бобида ишларни ким (қайси идора) кўриб чиқиши белгиланган. Шу

бобда кўрсатилган субъектлар ўз ваколати асосида ишларни кўриб чиқади ва тегишли маъмурий жазо чораларини қўллайди.

Қонунийлик ва ўз ваколати асосида иш олиб бориш принциплари давлат ва шахс манфаатларини муҳофаза қилишда муҳим ўрин тутди.

Ҳар бир ишни кўриб чиқаётганда ҳақиқатни аниқлашга алоҳида эътибор бериш зарур. Хусусан, маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни кўриш жараёнида барча ҳолатлар ҳар томонлама, тўлиқ ва ҳолисона аниқланиши керак; маъмурий жазоларни танлаётганда эса ҳуқуқбузарнинг шахси, айбнинг оғир ёки энгиллиги, жавобгарликни энгиллаштирувчи ва оғирлаштирувчи ҳолатлар ҳисобга олиниши зарур.

Маъмурий процессда томонларнинг тэнглиги принципи уларнинг қонун олдида тэнглигини ҳамда процессуал ҳуқуқ ва бурчларининг амал қилишини таъминлайди. Давлат органлари (мансабдор шахслари) бир томонлама қарор қабул қилишларидан олдин маъмурий процессда қатнашаётган иккинчи томоннинг ҳуқуқ ва бурчларини назарда тутишлари керак.

Маъмурий процесснинг ошкоралиги принципи шуни кўрсатадики, ҳар бир томон якка маъмурий ишни кўриб чиқиш процессининг исталган босқичида иштирок этиши, жамиятга ҳамда фуқароларнинг ҳуқуқ ва бурчларига дахлдор бўлган маъмурий иш олиб борилаётган бўлса, бу каби ишларда қатнашиши мумкин.

Маъмурий процесс давлат тилида олиб борилади. Давлат тилини билмайдиган шахсларга уларнинг она тилида изоҳ хати берилади, шунингдек, ишга тегишли барча материаллар билан танишиб чиқиши учун таржимон хизматидан фойдаланиш ҳуқуқи таъминланади.

Маъмурий процессуал фаолият ошкора кўрилади. Ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ҳамда ишнинг тарбиявий томонини ҳисобга олган ҳолда ваколатли орган (мансабдор шахс) ҳуқуқбузарликка оид ишларни меҳнат жамоаларида, ҳуқуқбузарнинг ўқиш ёки яшаш жойида кўриб чиқиши мумкин.

Маъмурий процесс мумкин қадар қисқа муддат ичида, сарф-харажат

тежалган ҳолда амалга оширилиши ва самарали натижалар бериши зарур. Чунончи, фуқаронинг шикоятини кўриб чиқиб, қарор чиқариш учун ўн беш кун берилган. Маъмурий процесс юритилгани учун бож олинмайди.

Маъмурий процесс икки босқичлидир. Маъмурий процесс натижасида чиқарилган қарордан қоникмаган фуқаролар юқори органларга (мансабдор шахсларга) шикоят қилишлари мумкин. Бу жараёнда кўриб чиқилган иш иккинчи поғонада кўриб чиқилган иш деб аталади.

Маъмурий иш олиб борувчи мансабдор шахслар юқорида кўрсатилган принципларга риоя қилмасалар, тегишли жавобгарликка тортиладилар.

Маъмурий процессда барча давлат бошқарув ва хўжалик органлари, бошқа давлат органлари, мансабдор шахслар, жамоат бирлашмалари ва уларнинг вакиллари, чет эл фуқаролари, фуқаролиги бўлмаган шахслар қатнашишлари мумкин. Улар маъмурий процесснинг иштирокчилари, томонлари, айти пайтда, субъектлари ҳам ҳисобланадилар.

Давлат бошқарув органлари (мансабдор шахслари) маъмурий процессуал нормалар асосида якка тартибдаги ишларни кўриб чиқиб, маъмурий иш юритишнинг қуйидаги турларидан бирини қўллайдилар:

- интизомий ҳуқуқбузарлик тўғрисида иш юритиш;
- маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисида иш юритиш;
- фуқароларнинг мурожаатлари (таклиф, ариза ва шикоятлари) бўйича иш юритиш.

Маъмурий иш юритиш муайян босқичларга эга. Қуйида уларга қисқача тўхталамиз.

1. Ишни қўзғатиш. Бу босқич маъмурий процесснинг бошланғич босқичи ҳисобланиб, маъмурий иш қўзғатишнинг ташаббускорлари – давлат бошқарув органлари (мансабдор шахслар), жамоат бирлашмалари ва фуқаролари бўлиши мумкин. Маъмурий иш қўзғатилган пайтдан бошлаб, маъмурий-процессуал муносабатлар юзага келади. Жумладан, мурожаат қилиш ёки маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этиш маъмурий иш қўзғатилишига сабаб бўлади.

Маъмурий иш қўзғатиш тартиби норматив ҳужжатларда маъмурий процесснинг ҳар бир тури бўйича белгиланади. Агар иш давлат органи ташаббуси билан қўзғатилмаётган бўлса, бундай орган иш қўзғатишдан бош тортиши мумкин эмас. Ишни ҳал қилиш органнинг ваколатига тегишли бўлмаса, бундай иш ваколатли органга юборилиши керак ёки мурожаат қилган шахсга қандай орган бундай ишларни кўриб чиқиш ваколатига эгаллиги тушунтирилиши шарт.

2. Ишни кўриб чиқиш. Бу босқичда иш ҳар томонлама ва холисона ўрганиб чиқилиши керак.

Маъмурий процесс бўйича томонлар ишнинг материаллари билан танишиш, тушунтиришлар бериш, далиллар келтириш ва бошқа ҳуқуқларга эгадирлар.

3. Кўриб чиқилган иш бўйича қарор чиқариш. Қарор чиқаришнинг асослари, муддати, уни чиқариш тартиби қонун билан белгиланади.

4. Чиқарилган қарорнинг бажарилишини таъминлаш. Бундай қарорларни бажариш тартиби, муддати, ўз вақтида бажарилмаган тақдирда қўлланиладиган мажбурий чоралар махсус қонунларда кўрсатилади. Қарорнинг бажарилишини таъминлаш маъмурий-процессуал фаолиятнинг энг муҳим шартидир.

5. Ишни қайта кўриб чиқиш. Шикоят ёки прокурорнинг протести асосида чиқарилган қарор қайта кўриб чиқилиши керак. Қайта кўриб чиқилган иш бўйича янги очилган ҳолатлар пайдо бўлган пайтлар, қарор чиқарган орган (мансабдор шахс) томонидан кўрилиши мумкин. Бу босқичда ишни қайта кўриб чиққан орган (мансабдор шахс) чиқарилган қарорни ўзгартирмаслиги ёки уни бекор қилиши мумкин. Чиқарилган қарор тўғрисида шикоят берган фуқарога ёки прокурорга хабар қилиниши керак. Ишни қайта кўриб чиқиш фуқароларнинг ҳуқуқларини кафолатлайди.

Маъмурий-процессуал нормалар ва маъмурий- процессуал муносабатлар

Маъмурий-процессуал норма жамиятимиздаги юридик қоидаларнинг бир тури бўлиб, улар моддий нормалар билан чамбарчас боғлиқдир. Маъмурий-процессуал нормалар моддий нормаларни қўллаш усулини белгилайди. Бундай нормалар давлат томонидан ўрнатилади ва уларни қўллашга рухсат берилади. Маъмурий-процессуал нормалар давлат бошқарувида қўлланилади. Моддий ҳуқуқий нормалар маъмурий ҳуқуқ субъектларининг ҳуқуқ ва бурчларини белгилаб берса, маъмурий-процессуал нормалар маъмурий ҳуқуқ субъекти ўз ҳуқуқ ва бурчини қандай тартибда амалга ошириши мумкинлигини кўрсатади.

Маъмурий-процессуал нормалар бошқа соҳадаги процессуал нормалардан фарқ қилади. Жумладан фуқаролик-процессуал нормалар ва жиноят-процессуал нормалар давлатнинг олий органлари томонидан махсус қонунлар ёрдамида ўрнатилади. Маъмурий-процессуал нормалар эса, давлат олий органлари билан бир қаторда, ижро этувчи ва фармойиш берувчи органларнинг ҳужжатлари ёрдамида белгиланиши мумкин, шунингдек, фуқаролик-процессуал нормаларни, жиноят процессуал қонунда кўрсатилган субъектларгина қўллаши мумкин, маъмурий-процессуал нормаларни эса ҳамма давлат бошқарув органлари (мансабдор шахслари) ўз ваколатлари доирасида қўллашлари мумкин. Фуқаролик-процессуал ҳамда жиноят-процессуал нормалар асосида кўпинча мажбурлов чоралари қўлланилади. Маъмурий-процессуал нормаларни қўллаш пайтида эса ҳамма вақт ҳам мажбурлов чоралари қўлланилавермайди.

Маъмурий-процессуал нормалар давлат бошқаруви жараёнида ижтимоий муносабатларни тартибга солади. Бу ўринда шуни алоҳида қайд этиш лозимки, маъмурий-процессуал нормалар давлат бошқарувидаги барча муносабатларни эмас, балки давлат бошқарув органларининг яқка тартибдаги ишларини кўриб чиқиш фаолиятида юзага келадиган муносабатларнигина тартибга солади.

Шундай қилиб, давлат бошқарувида ишларни яқка тартибда кўриб чиқишнинг умумий қоидаларини ўрнатувчи нормалар маъмурий-процессуал

нормалар деб аталади.

Маъмурий-процессуал нормаларни қуйидагича таснифлаш мумкин:

- а) юридик кучи бўйича;
- б) субъектлар доираси бўйича;
- в) маъмурий иш юритишнинг тури бўйича;
- г) диспозициянинг хусусияти бўйича;
- д) амал қилиш доираси бўйича;
- е) қўлланиш муддати бўйича.

Маъмурий-процессуал нормалар мазмуни бўйича тўрт турга бўлинади:

- 1) халқ хўжалигидаги муносабатларни тартибга солувчи нормалар;
- 2) ижтимоий-маданий соҳада юзага келувчи муносабатларни тартибга солувчи нормалар;
- 3) маъмурий-сиёсий соҳада юзага келадиган муносабатларни тартибга солувчи нормалар;
- 4) соҳалараро бошқарувда пайдо бўладиган муносабатларни тартибга солувчи нормалар.

Тартибга солиш ҳажми бўйича маъмурий-процессуал нормалар икки турга, яъни умумий ва махсус нормаларга бўлинади: умумий нормаларга барча ёки кўпгина соҳаларда тартиб ўрнатувчи нормалар, махсус нормаларга эса бир соҳада тартиб ўрнатувчи нормалар киради.

Юридик кучи бўйича, маъмурий-процессуал нормалар давлатнинг олий, марказий ва маҳаллий ҳокимият ҳамда бошқарув органлари томонидан чиқарилган нормаларга бўлинади.

Субъектлар доираси бўйича, маъмурий-процессуал нормалар давлат бошқарув органлари ва уларнинг ички бўлинмалари фаолиятини тартибга солувчи нормалар ҳамда фуқароларнинг ахлоқ қоидаларини ўрнатувчи нормаларга бўлинади.

Маъмурий иш юритишнинг турлари бўйича, маъмурий-процессуал нормалар давлат бошқарувида норматив ҳужжат чиқариш; давлат бошқарувида фуқаролар ва бошқа субъектларнинг таклифлари, аризалари,

шикоятларини кўриб чиқиш; мукофотлаш тўғрисида иш олиб бориш; мажбурлов чораларини қўллаш қоидаларини ўрнатувчи нормаларга бўлинади.

Диспозициянинг хусусияти бўйича, маъмурий-процессуал нормалар бажарилиши шарт бўлган; бажариш-бажармасликни субъектнинг ўзи ҳал қиладиган; тавсия берувчи ҳамда тақиқловчи нормаларга бўлинади.

Амал қилиш доираси бўйича, маъмурий-процессуал нормалар республика, вилоят ва туман (шаҳар) миқёсида қўлланиладиган нормаларга бўлинади.

Қўлланиш муддати бўйича, муддати аниқланмаган ва муддати аниқланган маъмурий-процессуал нормалар фарқланади.

Маъмурий-процессуал муносабатлар ҳуқуқий муносабатлар тизимининг бир қисми, субъектлар ўртасида юзага келадиган ва ҳуқуқий нормалар билан белгиланган юридик алоқалардир. Улар субъектлардан ўз ҳуқуқ ва вазифаларини бажаришларини талаб қилади. Уларнинг юзага келиши учун ҳуқуқий нормаларда кўзда тутилган муносабатлар бўлиши керак. Ушбу муносабатлар давлат томонидан таъсир ўтказиш чораларини қўллаш натижасида амалга оширилади.

Маъмурий-процессуал муносабатлар давлат бошқаруви жараёнида юзага келади. Шу сабабли, уларни бошқарув муносабатлари деб ҳам аташ мумкин. Бундай муносабатлар халқ хўжалиги, ижтимоий-маданий, маъмурий-сиёсий соҳалар бошқарувида юзага келади.

Маъмурий-процессуал муносабатларни қуйидаги хусусиятларига кўра ҳам таснифлаш мумкин:

- 1) мазмуни;
- 2) маъмурий иш юритиш турлари;
- 3) маъмурий иш юритиш соҳалари;
- 4) қатнашчиларнинг ҳуқуқ ва бурчлари.

Маъмурий-процессуал муносабатлар мазмуни бўйича халқ хўжалигида, ижтимоий-маданий, маъмурий-сиёсий соҳада ва соҳалараро бошқарув

тизимида юзага келадиган муносабатларга бўлинади.

Маъмурий иш юритиш турлари бўйича маъмурий-процессуал муносабатлар:

- а) норматив ҳужжат чиқариш пайтида;
- б) фуқаролар ва бошқа субъектларнинг таклифи, аризаси ва шикоятларини кўриб чиқиш вақтида;
- в) давлат бошқарув аппаратида ташкилий ишлар ўтказилаётган вақтда;
- г) мукофотлаш ишларини кўриб чиқишда;
- д) давлат бошқарувида мажбурий чораларни қўллаш пайтида юзага келадиган муносабатларга бўлинади.

Маъмурий-процессуал муносабатлар соҳалар бўйича қуйидаги гуруҳларга бўлинади:

- маъмурий-ҳуқуқий моддий муносабатларни амалга оширувчи муносабатлар;
- фуқаролик ҳуқуқи нормалари билан тартибга солинган моддий муносабатларни амалга оширувчи муносабатлар;
- бошқа ҳуқуқ нормалари билан тартибга солинган моддий муносабатларни амалга оширувчи муносабатлар.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик бўйича иш юритишнинг вазифалари ва асосий қоидалари

Маъмурий ҳуқуқбузарлик бўйича иш юритиш маъмурий процесснинг алоҳида бир тури бўлиб, унинг олдида ҳар бир ишнинг барча ҳолатларини ўз вақтида, ҳар томонлама, тўла ва объектив равишда аниқлаш, шу иш юзасидан чиқарилган қарорнинг ижросини таъминлаш, шунингдек, маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этишга олиб келган сабабларини белгилаш, ҳуқуқбузарликнинг олдини олиш, фуқароларни ҳуқуқий тарбиялаш, қонун устунлигини таъминлаш каби вазифалар қўйилади.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик бўйича иш юритиш тартиби Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси, Олий

Мажлиснинг қонун ҳужжатлари, Президент фармонлари, Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари ва бошқа қонун ҳужжатлари билан белгиланади.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик бўйича иш юритиш тартибига кўра, қуйидаги ҳолатларда маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишлар юритилиши мумкин эмас, қўзғатилган иш эса тўхтатилиши лозим:

- 1) маъмурий ҳуқуқбузарлик ходисаси ёки аломати бўлмаса;
- 2) маъмурий ҳуқуқбузарликни содир этиш пайтида шахс ўн олти ёшга тўлмаган бўлса;
- 3) ғайриҳуқуқий ҳаракат ёки ҳаракатсизликни содир этган шахс ақли норасо бўлса;
- 4) шахс ҳаракатни зарурий муҳофаа ёки охириги зарурат ҳолатида содир этганда;
- 5) амнистияга оид ҳужжатнинг чиқиши, агар у маъмурий жазо чораси қўлланилишини бекор қилса;
- 6) маъмурий жавобгарликни белгиловчи ҳужжат бекор қилинган бўлса;
- 7) маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни кўриб чиқиш пайтида маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 36-моддасида назарда тутилган муддатлар ўтиб кетган бўлса;
- 8) ваколатли орган (мансабдор шахс) томонидан маъмурий жавобгарликка тортилган шахсга нисбатан шу факт юзасидан маъмурий жазо бериш ёки ишларни тугатиш тўғрисида қарор чиқарилган, шунингдек, мазкур факт юзасидан жиноят иши қўзғатилган бўлса;
- 9) иш юритиш пайтида иши кўрилатган шахс вафот этган бўлса.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш – барча фуқароларнинг келиб чиқиши, ижтимоий ва мулкӣ аҳволи, ирқи ва миллати, жинси, маълумоти, тили, динга бўлган муносабати, машғулотининг тури ва хусусияти, яшаш жойи ва бошқа ҳолатларидан қатъи назар – қонун олдида ва шу ишни кўриб чиқувчи орган (мансабдор шахс) олдида тэнглик асосида кўриб чиқилади.

Маъмурий жавобгарликка тортилаётган шахс маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисида иш юритилаётган тилни билмаса, унга ўз она тилида изоҳ бериш,

шунингдек, барча ҳужжатлар билан танишиб чиқиш учун таржимон хизматидан фойдаланиш ҳуқуқи таъминланади.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик бўйича иш юритиш жараёнида прокурор назорати ўрнатилади. Бунда прокурор маъмурий иш кўзғатиш; ишга оид ҳужжатлар билан танишиб чиқиш; маъмурий ҳуқуқбузарлик бўйича иш юритаётган орган (мансабдор шахс) ҳаракатларининг қонунийлигини текшириш; ишни кўриб чиқишда қатнашиш; ишни кўриб чиқиш вақтида вужудга келган масалалар хусусида хулосалар бериш; иш юзасидан қабул қилинган қарорга ва шикоят юзасидан чиқарилган ҳал қилув қарорига норозилик билдириш; чиқарилган қарорнинг ижросини тўхтатиб туриш ва қонунда белгиланган бошқа ҳаракатларни амалга ошириш ҳуқуқига эга.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишга оид маълумот ҳақиқий ҳисобланади. Шу маълумотларга асосланиб тегишли органлар (мансабдор шахслар) маъмурий ҳуқуқбузарлик ҳолати юз берган-бермаганлигини, шахснинг айбдорлигини ва ишни тўғри ҳал қилиш учун аҳамиятли бўлган бошқа ҳолатларни қонунда белгиланган тартибда аниқлайдилар.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик ҳолатини кўриб чиқувчи орган (мансабдор шахс) далилларни баҳолайди, ишнинг барча ҳолатларини ҳар томонлама, тўлиқ ва ҳолисона текшириб чиқади.

Ишни кўриб чиқиш пайтида орган (мансабдор шахс) ҳуқуқбузарлик ҳолатида жиноят аломатлари бор деган хулосага келса, материалларни прокурорга, дастлабки тергов ёки суриштирув органига топшириши шарт.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик бўйича иш юритишнинг биринчи босқичи – ишни кўзғатиш. Бунда ваколатли мансабдор шахс маъмурий ҳуқуқбузарлик содир қилинганлиги тўғрисида баённома тузади. Ҳуқуқбузарлик содир бўлган жойда жарима солиш кўзда тутилган бўлса, Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 283-моддасига асосан, фуқаро ўзи содир этган ҳуқуқбузарлик фактига эътироз билдирмаса ва унга жойнинг ўзида солинадиган жариманинг миқдори – энг кам иш ҳақидан, йўл ҳаракати қоидабузарликлари тўғрисидаги ишлар юзасидан эса – бир бараваридан

ошмаса, баённома тузилмайди. Баённома саводли, хатосиз ёзилиши, ҳуқуқбузарлик ҳолатлари аниқ ва раво баён этилиши зарур. Баённоманинг тузилган вақти ва жойи, тузувчининг ҳамда унда тилга олинаётган шахсларнинг фамилияси, исми, отасининг исми, иш жойи, лавозими, турар жойи, маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этилган жой, ана шундай ҳуқуқбузарлик учун жавобгарликни назарда тутувчи норматив ҳужжат; ишни кўриб чиқиш учун зарур бўлган бошқа маълумотлар аниқ кўрсатилиши керак. Баённомага уни тузган шахс ва маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган шахс; гувоҳ ва жабрланувчилар бўлганда, улар ҳам имзо чекадилар.

Ҳуқуқбузарлик қилган шахс баённомани имзолашдан бош тортган тақдирда баённомага шу ҳақда ёзиб қўйилади. Ҳуқуқбузарлик содир этган шахс баённоманинг мазмуни юзасидан ўз мулоҳазаларини билдиришга, баённомага имзо қўймаслигининг сабабларини баён этишга ҳақли бўлиб, уни бу мулоҳазалари баённомага илова қилинади. Баённомани тузиш пайтида ҳуқуқбузарга унинг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 294-моддасида назарда тутилган ҳуқуқ ва бурчлари тушунтирилади ва бу ҳол баённомада қайд этилади.

Баённома маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни кўриб чиқишга ваколатли бўлган органга (мансабдор шахсга) юборилади. Ҳуқуқбузарлик қилинган жойда баённома тузишнинг иложи бўлмаса, милиция ходими ҳуқуқбузарни ички ишлар идорасига олиб келади.

Транспорт воситаларидан фойдаланиш, йўлларда ҳаракатланиш тартиби ва хавфсизликни сақлаш, транспортдаги юкларнинг бут сақланишини таъминлаш, халқ истеъмоли молларини республикадан олиб кетиш, ёнғинга қарши кураш, шунингдек, санитария-гигиена ва эпидемиология қоидаларини бузган ҳуқуқбузарнинг шахсини исботловчи ҳужжатлари бўлмаса ва у ҳақда зарур маълумотларни бериши мумкин бўлган гувоҳлар бўлмаса, ҳуқуқбузарни ваколатли шахс ички ишлар идорасига олиб келиши мумкин.

Ўрмон қоидалари ёки ов қилиш, балиқ тутиш, балиқ захираларини ва ҳайвонот дунёсини сақлаш ҳамда ундан фойдаланиш тўғрисидаги бошқа

конунларни бузган ҳуқуқбузарнинг шахсини ҳуқуқ бузилган жойнинг ўзида аниқлаш мумкин бўлмаса, ўрмон соқчилиги давлат ва идора ходимлари, ширкат ўрмонларида эса ушбу ўрмон хўжаликларининг ходимлари, ов қилиш қоидаларига риоя қилиниши устидан назорат олиб боровчи органларнинг мансабдор шахслари, шунингдек, милиция ходимлари, жамоат бирлашмаларининг назоратчилари ана шундай ҳуқуқбузарлик қилган шахсларни милиция ёки маҳаллий давлат органларининг биносига олиб келишлари мумкин.

Қўриқланадиган объектларга, бошқа хил давлат ёки жамоат мулкига тажовуз қилиш билан боғлиқ ҳуқуқбузарлик содир қилинган тақдирда ҳуқуқбузар ҳарбийлаштирилган соқчилик ходимлари томонидан ҳарбийлаштирилган соқчилик хизмати биносига ёки милиция идорасига олиб келиниши мумкин.

Ҳуқуқбузар имкон қадар қисқа муддатда олиб келиниши лозим. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни ҳар жиҳатдан тўла ва адолатли ҳал этиш учун ҳуқуқбузар маъмурий йўл билан ушлаб турилиши, яъни шахсий кўрикдан ўтказилиши, кийим-кечаклари кўздан кечирилиши, ашё ва ҳужжатлари олиб қўйилиши мумкин. Бундай ҳолларда ҳуқуқбузарни маъмурий йўл билан ушлаб туриш тўғрисида баённома тузилиши керак. Ҳуқуқбузарнинг илтимосига кўра, ушлаб турилган жой ҳақида унинг қариндошларига, иш ёки ўқиш жойига хабар қилиниши лозим. Агар вояга етмаган шахс ушлаб турилган бўлса, унинг ота-онаси ёки улар ўрнини босувчи шахс албатта хабардор қилиниши керак.

Ўзбекистон Республикаси «Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси»нинг 287-моддасига мувофиқ, қуйидаги органлар (мансабдор шахслар) маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган шахсни маъмурий йўл билан ушлаб туришга ҳақлидирлар:

1) ички ишлар органлари – наркотик воситалар ёки психотроп моддаларни оз миқдорда ғайриқонуний тарзда тайёрлаш, олиш, сақлаш, ташиш ёки жўнатиш; таносил касалиги ёки ОИТС (орттирилган иммунитет танқислиги

синдроми) юқадиган манбани яшириш; таносил касаллигига ёки ОИТСга учраган шахсларнинг текширувдан бўйин товлаши; оз миқдорда талон-тарож қилиш; ов қилиш ёки балиқ тутиш қоидаларини, шунингдек, ҳайвонот дунёсидан фойдаланишнинг бошқа турларини амалга ошириш қоидаларини бузиш; темир йўл транспортида ҳаракат хавфсизлиги қоидаларини бузиш; транспорт воситаларини маст ҳолда бошқариш; йўл-транспорт ҳодисаси юз берган жойдан кетиб қолиш; майда безорилик, жамоат жойларида спиртли ичимликлар ичиш; милиция ходимининг қонуний талабларини бажармаслик, милиция ходимларининг ўз хизмат бурчларини бажаришларига қаршилик кўрсатиш; махсус хизматларни қасддан алдаб чақирганлик, Ўзбекистон Республикасида бўлиш қоидаларини бузиш каби маъмурий ҳуқуқбузарликлар, шунингдек, қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа ҳолатларда;

2) чегара қўшинлари – ҳокимият вакилининг қонуний талабларини бажармаслик ёки хизмат вазифаларини бажаришга тўсқинлик қилганда; чегара зонасига ва вақтинча чеклов белгиланган жойларга кириш ҳамда уларда белгиланган тартибни бузганда;

3) қўриқланадиган объект жойлашган ердаги ҳарбий соқчилик хизматининг катта мансабдор шахси – қўриқланаётган объект мулкига тажовуз қилинганда, ҳокимият вакилининг қонуний талабларини бажарилмаган ёки хизмат вазифаларини бажаришга қаршилик кўрсатилганда;

4) ҳарбий автомобиль назоратининг мансабдор шахслари – ҳарбий ҳайдовчилар ёки қуролли кучларнинг транспорт воситаларини бошқарувчи бошқа шахслар йўлларда ҳаракатланиш қоидаларини бузганларида;

5) милиция ходимлари ва ҳарбий патруль – комендантлик соати пайтида кўчаларда ва бошқа жамоат жойларида махсус рухсатномасиз ва ҳеч қандай ҳужжатсиз юрган шахс ушланганда.

Чегара қоидасини ёки давлат чегараси орқали ўтиш пунктлари қоидасини бузган шахслар баённома тузиш учун уч соатгача ушлаб турилиши мумкин.

Айрим ҳолларда ҳуқуқбузар шахсини ва ишининг ҳолатини тўла аниқлаш учун уч суткагача ушлаб турилиши мумкин, лекин бундай ушлаб туриш пайтидан бошлаб йигирма тўрт соат ичида прокурорга ёзма равишда маълумот берилиши лозим. Ҳуқуқбузарнинг шахсини кўрсатувчи ҳужжатлар бўлмаса, прокурорнинг рухсати билан ўн суткагача ҳам ушлаб турилиши мумкин.

Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекс 288-моддасининг учинчи қисмига асосан, алоҳида моддаларда кўзда тутилган ҳуқуқбузарликларни содир этган шахслар маъмурий ишлар бўйича судья ёки ички ишлар органи бошлиғи (бошлиқ ўринбосарлари) томонидан 24 соатдан ортиқ бўлмаган муддатгача иш кўриб чиқилгунга қадар ушлаб турилиши мумкин.

Маъмурий йўл билан ушлаб туриш муддати ҳуқуқбузарни баённома тузиш учун олиб келиш пайтидан, маст ҳолдаги шахслар учун эса ҳушёр тортган вақтдан бошланади.

Шахсни кўриқдан ўтказиш ички ишлар органларининг, ҳарбий соқчилик, фуқаро авиацияси органларининг, божхона органларининг ва чегара қўшинларининг мансабдор шахслари томонидан, қонун ҳужжатларида бевосита кўзда тутилган айрим ҳолларда эса тегишли ваколат берилган бошқа органларнинг мансабдор шахслари томонидан амалга оширилади. Шахсни кўриқдан ўтказиш кўриқдан ўтказилаётган шахс билан бир жинсда бўлган ваколатли ходим томонидан ва бир жинсдаги иккита ходим иштирок этган ҳолда амалга оширилади.

Ашёларни ички ишлар, ҳарбийлашган соқчилик органлари, божхона органлари, чегара қўшинларининг тегишли ваколат берилган мансабдор шахслари, ов қилиш қоидаларига риоя этиш бўйича эса давлат назоратини амалга оширувчи органларнинг ваколатли мансабдор шахслари кўздан кечирадилар. Республика қонун ҳужжатларида бевосита назарда тутилган ҳолларда бу ишни бошқа органларнинг ваколатли мансабдор шахслари ҳам амалга оширишлари мумкин.

Ашёлар, қўл юклари, багажлар, ов қилиш ва балиқ тутиш қуроллари, ов

маҳсулотлари ва бошқа буюмларни кўздан кечириш одатда шу ашёлар ва буюмларнинг эгаси иштирокида амалга оширилади. Кечиктириб бўлмас ҳолларда, шунингдек, ашё ёки буюм эгаси бўлмаган тақдирда, иккита холис иштирокида ҳам кўздан кечирилиши мумкин.

Шахсни кўриқдан ўтказиш ва ашёларни кўздан кечириш тўғрисида баённома тузилади ёки маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ёхуд маъмурий йўл билан ушлаб туриш тўғрисидаги баённомада тегишлича қайд этилади.

Божхона органларида шахсни кўриқдан ўтказиш ва ашёларни кўздан кечириш Ўзбекистон Республикаси Божхона кодексида белгиланган тартибда амалга оширилади.

Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 290-моддасига мувофиқ, ашё ва ҳужжатларни олиб қўйиш ҳуқуқбузарларни ушлаш, шахсни кўриқдан ўтказиш ёки ашёларни кўздан кечириш вақтида (агар бу ашёлар ва ҳужжатлар ҳуқуқбузарлик содир қилиш қуроли ҳисобланган ёки ҳуқуқбузарлик объекти бўлган ҳолларда) ваколатли мансабдор шахслар томонидан амалга оширилади. Олиб қўйилган ашё ва ҳужжатлар шундай ашё ва ҳужжатларни олиб қўйиш ҳуқуқига эга бўлган органлар (мансабдор шахслар) томонидан белгиланадиган жойларда маъмурий ҳуқуқбузарлик ишлари кўриб чиқилгунига қадар сақланади, иш кўриб бўлингач ва кўриб чиқиш натижаларига қараб, бу ашё ва ҳужжатлар белгиланган тартибда мусодара қилинади ёки эгасига қайтариб берилади ёхуд йўқ қилинади. Ашёлар ҳақ тўлаб олиб қўйилган тақдирда эса сотиб юборилади. Самогон ва уйда тайёрланган бошқа хонаки спиртли ичимликлар иш кўриб чиқилгандан кейин йўқ қилинади.

Орден, медаль ёки фахрий унвоннинг кўкракка тақадиган нишони олиб қўйилганда улар қонуний эгасига қайтариб берилади, қонуний эгаси номаълум бўлган тақдирда тегишли органга юборилади.

Контрабанда буюмлари ушлаб қолинган тақдирда, контрабанда содир қилган шахс республикада доимий истиқомат жойига эга бўлмаса, жарима ундиришни таъминлаш мақсадида унинг ашёлари (қимматбаҳо буюмлари)

олиб қўйилиши мумкин.

Ашёлар ва ҳужжатлар олиб қўйилганда баённома тузилади ёки маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ёхуд ашёларни кўздан кечириш ёки маъмурий йўл билан ушлаб туриш ҳақидаги баённомада қайд этилади.

Ҳуқуқбузарлик учун транспорт воситасини, кичик ҳажмли кемани бошқариш ҳуқуқидан маҳрум қилувчи маъмурий жазо берилса, иш кўриб чиқилгунга қадар транспорт воситаси, кичик кемани бошқариш ҳуқуқини берувчи гувоҳнома ҳуқуқбузардан олиб қўйилади ва бу ҳақда маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги баённомада, шунингдек, ҳайдовчи талонида тегишли ёзув қайд этилади ва бу талон транспорт ёки кема ҳайдовчисига қайтариб берилади.

Транспорт воситаларини бошқариш ҳуқуқини берувчи гувоҳномани олиб қўйиш Ички ишлар вазирлиги томонидан белгиланган тартибда амалга оширилади, кичик кемаларни бошқариш ҳуқуқига оид масалани эса кичик ҳажмли кемалар бўйича давлат инспекцияси ҳал қилади.

Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 185, 227, 222-моддаларида кўзда тутилган ҳуқуқбузарликлар содир этилганда, милиция ходимлари иш кўриб чиқилгунга қадар ўқотар қуролни, шунингдек, ўқ-дориларни олиб қўйишга ҳақли бўладилар, баённомада мазкур қуролларнинг маркаси ёки андозалари, калибри, серияси ва номери, ўқ-дориларнинг миқдори ва тури қайд этилади.

Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 291-моддасига мувофиқ, транспорт воситаларини ушлаб туриш ва кўриқдан ўтказиш қонун ҳужжатлари билан ваколат берилган орган (мансабдор шахслар) томонидан ушлаб туриш сабаби бартараф этилгунга ва маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш кўрилгунга қадар амалга оширилиши мумкин.

Транспорт воситаларини ушлаб туриш ва кўздан кечириш ҳуқуқига ички ишлар органлари ва ҳарбий автомобиль назоратининг мансабдор шахслари эгадирлар. Ушланган транспорт воситаларини (ҳарбий транспорт воситаларидан ташқари) сақлаш тартибини ички ишлар органлари ҳокимлар

билан келишган ҳолда ўрнатадилар.

Маъмурий йўл билан ушлаб турилганлиги, кўздан кечирилганлиги, ашё ва хужжатлари олиб қўйилганлиги ҳамда кўздан кечирилганлиги хусусида манфаатдор шахслар юқори турувчи органга (мансабдор шахсга) ёки прокуратурага шикоят қилишлари мумкин.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни юритишда қатнашувчи шахслар

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни юритишда жавобгарликка тортилаётган шахс, жабрланувчи, қонуний вакил, адвокат, гувоҳ, эксперт ва таржимон қатнашади.

Маъмурий жавобгарликка тортилаётган шахс ишга оид материаллар билан танишиб чиқишга, изох беришга, далиллар келтиришга, илтимос қилишга, ишни кўриб чиқиш вақтида адвокатнинг юридик ёрдамидан фойдаланишга, иш юритилаётган тилни билмаган тақдирда ўз она тилида сўзлашга ва таржимоннинг хизматларидан фойдаланишга, иш юзасидан чиқарилган қарор хусусида шикоят беришга ҳақли. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш маъмурий жавобгарликка тортилаётган шахснинг иштирокида кўриб чиқилади. Мазкур шахс ишни кўриб чиқиш жойи ва вақти ҳақида ўз вақтида огоҳлантирилади.

Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 294-моддасига биноан, маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш вақтида маъмурий жавобгарликка тортилаётган шахснинг қатнашиши шарт. Ҳуқуқбузарни ички ишлар органи ёки туман (шаҳар) судьяси чақирса-ю, у келишдан бўйин товласа, мазкур шахсни ички ишлар органи мажбуран олиб келиши мумкин.

Мазкур шахсга ишни кўриб чиқиш жойи ва вақти ҳақида хабар қилинганлиги тўғрисида маълумотлар бўлган ва ундан ишни кўриб чиқишни кечиктириш хусусида ҳеч қандай илтимос тушмаган ҳоллардагина иш унинг

иштирокисиз кўриб чиқилиши мумкин.

Жабрланувчи – маъмурий ҳуқуқбузарлик натижасида маънавий, жисмоний ёки мулкӣ зарар кўрган шахс. Жабрланувчи ишга оид барча материаллар билан танишиб чиқиш, илтимослар қилиш, маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш юзасидан чиқарилган қарор юзасидан шикоят бериш ҳуқуқига эга. Жабрланувчи, Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 298-моддасига мувофиқ, гувоҳ сифатида сўроқ қилиниши мумкин.

Қонуний вакиллар. Маъмурий жавобгарликка тортилаётган вояга етмаган ёки жисмоний ёхуд руҳий камчиликлари сабабли маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишлар юзасидан ўз ҳуқуқини амалга ошира олмайдиган шахснинг ва жабрланувчининг манфаатларини уларнинг қонуний вакиллари (ота-оналари, фарзандликка олувчилар, васийлар, ҳомийлар) ҳимоя қиладилар.

Адвокат. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни кўриб чиқишда қатнашувчи адвокат ишга оид барча материаллар билан танишиб чиқишга, илтимослар қилишга, уни таклиф қилган шахснинг топшириғига биноан мазкур шахс номидан ишга тегишли қарор юзасидан шикоят беришга ҳақли. Адвокатларнинг ваколатлари юридик маслаҳатхона берадиган ордер билан тасдиқланган бўлиши керак.

Гувоҳ. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги бирор нарсани билган ҳар қандай шахс шу иш юзасидан гувоҳ сифатида чақирилиши мумкин. Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 298-модда-сига мувофиқ, ишни кўриб чиқувчи орган (мансабдор шахс)нинг чақириғига биноан гувоҳ кўрсатилган вақтда келишга, ҳаққоний кўрсатувлар беришга, шу иш хусусида ўзига маълум бўлган ҳамма нарсаларни баён қилишга ва қўйилган масалаларга аниқ жавоб беришга мажбурдир.

Эксперт. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш юзасидан бирор нарсани аниқлаш зарурати туғилган ҳолларда шу ишни кўриб чиқаётган орган (мансабдор шахс) экспертни тайинлайди. Эксперт чақириқ бўйича

келишга ва ўз олдига қўйилган масалалар юзасидан объектив хулосалар беришга мажбур. Эксперт экспертиза предметига оид иш материаллари билан танишиб чиқишга, хулоса бериш учун зарур бўлган материалларни олишга, жавобгарликка тортилаётган шахс, жабрланувчи ёки гувоҳга маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни кўриб чиқаётган орган (мансабдор шахс)нинг рухсати билан экспертизага оид саволлар беришга, ишни кўриб чиқиш вақтида қатнашишга ҳақлидир.

Таржимон. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни кўриб чиқаётган орган (мансабдор шахс) таржимонни тайинлайди. Таржимон мазкур орган (мансабдор шахс)нинг чақириғига биноан ҳозир бўлишга ва ўзига топширилган таржимани тўла-тўқис ва аниқ бажариши шарт.

Қонунга асосан, жабрланувчилар, гувоҳлар, экспертлар ва таржимонларнинг маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни кўриб чиқувчи орган ҳузурига келиши муносабати билан қилган харажатлари қопланади, бу шахсларнинг иш жойидаги маоши белгиланган тартибда сақлаб қолинади.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш тартиби

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни кўриб чиқиш учун тайёрлашда тегишли орган (мансабдор шахс) қуйидаги масалаларни ҳал этиши лозим:

- 1) мазкур ишни кўриб чиқиш унинг ҳуқуқий доирасига кирадими?
- 2) маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги баённома ва ишга оид бошқа материаллар тўғри тузилганми?
- 3) ишни кўришда қатнашувчи шахслар уни кўриб чиқиш вақти ва жойи ҳақида хабардор қилинганми?
- 4) зарур қўшимча материаллар сўраб олинганми?
- 5) маъмурий жавобгарликка тортилаётган шахс, жабрланувчи, унинг қонуний вакиллари, адвокат қилган илтимослар ҳал этилиши керакми?

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш бундай ҳуқуқбузарлик содир

этилган жойда кўриб чиқилиши керак.

Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 119, 125–136, 139, 140-моддаларида назарда тутилган ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишлар транспорт воситаларини ҳисобга олиш жойида ҳам кўриб чиқилиши мумкин. 187-моддада назарда тутилган маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишлар шундай ҳуқуқбузарлик содир этилган жойда ёки ҳуқуқбузарнинг истиқомат жойида кўриб чиқилади. Вояга етмаганлар иши билан шуғулланувчи комиссиялар эса ишни ҳуқуқбузарнинг истиқомат жойида кўриб чиқади. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни бошқа жойда кўриб чиқиш конунда назарда тутилган бўлиши мумкин.

Маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишлар мазкур ишни кўриб чиқиш ваколатига эга бўлган орган (мансабдор шахс) томонидан маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги баённома ва ишга оид бошқа материаллар олинган кундан бошлаб, ўн беш кунлик муддат ичида кўриб чиқилиши лозим.

Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 176, 180, 181, 183, 184, 194-моддаларида назарда тутилган ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишлар – бир сутка мобайнида; 151, 164, 201, 202, 203 ва 205-моддаларда назарда тутилган ишлар – уч сутка мобайнида; 61-моддада назарда тутилган ишлар – беш кунлик муддат ичида кўриб чиқилиши лозим.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш, Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 306-моддасига мувофиқ, шу ишни кўрувчи коллегиял органнинг таркибини эълон қилиш ёки бунга ваколатли мансабдор шахсни таништиришдан бошланади. Ишни кўриб чиқувчи коллегиял органнинг мажлисида раислик қилувчи ёки мансабдор шахс қандай иш кўриб чиқилиши лозимлигини, маъмурий жавобгарликка ким тортилаётганлигини эълон қилади, ишни кўриб чиқишда қатнашувчи шахсларга уларнинг ҳуқуқ ва бурчларини тушунтиради, маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги баённомани ўқиб эшиттиради. Мажлисида қатнашувчи шахслар ахбороти тингланади, келтирилган далиллар

ўрганилади ва тушган илтимослар ҳал этилади. Ишни кўриб чиқишда прокурор қатнашган тақдирда унинг хулосаси тингланади.

Маъмурий ишларни кўриб чиқиш чоғида тегишли орган (мансабдор шахс) маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этилган-этилмаганлигини, ҳуқуқбузарлик содир этишда айбланаётган шахснинг айбдор ёки айбдор эмаслигини, у маъмурий жавобгарликка тортилиш-тортилмаслигини, жавобгарликни энгиллаштирувчи ва оғирлаштирувчи ҳолатларнинг бор-йўқлигини, мулкӣ зарар етказилган-етказилмаганлигини, шунингдек, ишни тўғри ҳал қилиш учун аҳамиятга эга бўлган бошқа ҳолатларни аниқлаб чиқиши лозим (МЖТКнинг 307-моддаси).

Ўзбекистон Республикаси Олий судининг «Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни кўриш бўйича суд амалиёти ҳақида»ги 2000 йил 15 сентябрь қарорига асосан, маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритишда мансабдор шахс, суриштирув органи ва судьялар МЖТКнинг 307-моддасида санаб ўтилган ҳолатлар билан бирга ҳуқуқбузарнинг шахси ва ишни тўғри ҳал этишда аҳамиятга молик бошқа ҳолатларни ҳар томонлама ва синчковлик билан аниқлашлари шарт.

Ҳуқуқбузарликнинг содир этилган-этилмаганлиги ва бунда шахснинг айбдор ёки айбдор эмаслиги масаласини муҳокама қилишда судья тақдим қилинган ҳужжатлар билан чекланмасдан, заруратга қараб қўшимча далиллар талаб қилиши, ҳуқуқбузарлик ҳақида баённома тузган мансабдор шахс, жабрланувчи ва гувоҳларни чақириши, экспертизалар тайинлаши, ашёвий далилларни кўздан кечириши ва бошқа ҳаракатларни амалга ошириши лозим.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишнинг кўриб чиқилиши ҳақида тегишли орган баённома тузади. Бу баённомада қуйидагилар кўрсатилади: 1) мажлис бўлган сана ва жой; 2) ишни кўриб чиқувчи органнинг номи ва таркиби; 3) кўрилаётган ишнинг мазмуни; 4) ишда қатнашувчи шахсларнинг ҳозир бўлган-бўлмаганлиги; 5) ишни кўришда қатнашувчи шахсларнинг изоҳлари, уларнинг илтимослари ва бу илтимосларнинг натижалари; 6) ишни кўриб чиқиш пайтида ўрганилган ҳужжатлар ва ашёвий далиллар; 7) қабул

килинган қарорни эълон қилиш тўғрисидаги маълумотлар, бу хусусда шикоят бериш тартиби ва муддатларининг тушунтирилганлиги ва ҳ.к. Тегишли орган мажлисининг баённомасини мажлисга раислик қилувчи, котиб ва ишни кўриб чиқувчи мансабдор шахс имзолайдилар.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш юзасидан чиқариладиган қарор ва унинг турлари

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни кўриб чиққан орган (мансабдор шахс) шу иш юзасидан қарор қабул қилади. Қарорда қуйидагилар кўрсатилади: қарор чиқарган орган (мансабдор шахснинг) номи, ишни кўриб чиқиш вақти; иш кўриб чиқиладиган шахсга доир маълумотлар; ишни кўриб чиқиш чоғида аниқланган ҳолатларнинг баёни; содир қилинган маъмурий ҳуқуқбузарлик учун жавобгарликни кўзда тутувчи норматив ҳужжат; иш юзасидан қабул қилинган қарор.

Агар маъмурий ҳуқуқбузарлик учун Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекс 242-моддасининг биринчи, иккинчи, учинчи, тўртинчи бандларида кўрсатилган органлар (мансабдор шахслар) томонидан жазо бериш тўғрисидаги масалани ҳал қилиш чоғида етказилган мулкӣ зарарни айбдордан ундириб олиш масаласи ҳам ҳал қилинадиган бўлса, иш юзасидан чиқарилган қарорда ундириб олинishi лозим бўлган шу зарарнинг миқдори, уни ундириб олиш муддатлари ва тартиби ҳам кўрсатилиши лозим. Бундан ташқари, иш юзасидан чиқарилган қарорда олиб қўйилган ашёлар ва ҳужжатлар масаласи ҳам ҳал қилинган бўлиши керак. Коллегиал органнинг қарори мажлисда ҳозир бўлган шу коллегиал орган аъзоларининг оддий кўпчилик овози билан қабул қилинади. Қарорни шу ишни кўриб чиқаётган мансабдор шахс, коллегиал органнинг қарорини эса мажлисда раислик қилувчи ва котиб имзолайдилар (МЖТК 309-моддаси).

Қонун ҳужжатларида назарда тутилган айрим ҳолларда ундириб олиш чорасини қўллаш ҳақида маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги баённомага тегишлича ёзиб қўйилади ёхуд бу қарор белгиланган усулда

расмийлаштирилади.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни кўриб чиққан орган маъмурий жазо бериш ёки ишни тугатиш тўғрисида қарор қабул қилади. Ишни тугатиш тўғрисидаги қарор оғзаки огоҳлантириш эълон қилинганда, шунингдек, Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 271-моддасида назарда тутилган ҳолатлар мавжуд бўлганда чиқарилади.

Иш кўриб чиқилганидан кейин қабул қилинган қарор дарҳол эълон қилиниши керак. Қарорнинг нусхаси уч кунлик муҳлат ичида қарор тааллуқли бўлган шахсга топширилади ёки жўнатилади, шунингдек, жабрланувчининг илтимосига кўра унга ҳам юборилади. Қарорнинг нусхаси тилхат олиб топширилади. Қарорнинг нусхаси жўнатишда бу ҳақда иш материаллари тикилган йиғмажилдга ёзиб қўйилади.

Божхона қоидаларини бузиш ва контрабанда тўғрисидаги ишлар юзасидан чиқарилган қарорнинг нусхаси шу қарор тааллуқли бўлган шахсга Божхона кодексида белгиланган тартибда топширилади.

Ўқотар қуроллар, шунингдек, ўқ-дорилар хизмат вазифаларини бажариш муносабати билан ишониб топширилган ёки корхона, муассаса, ташкилот томонидан вақтинча фойдаланиш учун берилган шахслар хусусида Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 185-моддаси ва 220-моддасининг биринчи ва иккинчи қисмларида назарда тутилган ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишлар юзасидан чиқарилган қарорларнинг нусхаси ахборот учун тегишли корхона, муассаса ёки ташкилотга ҳамда мазкур шахснинг ўқотар қуролдан фойдаланишини тақиқлаш масаласини кўриб чиқиш учун (МЖТКнинг 312-моддасига кўра) ички ишлар органига юборилади.

Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 61, 131, 140, 183, 233, 237-моддаларида назарда тутилган маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни кўриб чиқувчи орган (мансабдор шахс) ҳуқуқбузарга жазо бериш тўғрисидаги маълумотлар борасида шу ҳуқуқбузарлар ишлаб, ўқиб ёки яшаб турган жойга хабар қилади.

Ишни кўриб чикувчи орган (мансабдор шахс) маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этилишига олиб келган сабаб ва шарт-шароитларни аниқлаш чоғида мазкур сабаб ва шарт-шароитларни йўқотиш юзасидан чоралар кўриш тўғрисидаги таклифларни тегишли корхона, муассаса ва ташкилот ҳамда мансабдор шахсларга ҳавола этади. Мазкур ташкилот ва мансабдор шахслар шундай таклиф тушган кундан бошлаб бир ой мобайнида уни киритган органга (мансабдор шахсга) кўрилган чоралар ҳақида маълум қилишлари керак (МЖТКнинг 313-моддаси).

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш бўйича чиқарилган қарор юзасидан ҳуқуқбузар, шунингдек, жабрланувчи шикоят бериши мумкин.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик иши бўйича чиқарилган қарор юзасидан – юқори турувчи орган (мансабдор шахс) ёки маъмурий ишлар бўйича судьяга, судьянинг маъмурий ишлар бўйича қарори хусусида эса – туман (шаҳар) суди раисига ёки юқори турувчи судга шикоят қилиниши мумкин. Қонунда бошқа ҳоллар кўзда тутилмаган бўлса, шикоят маъмурий ҳуқуқбузарлик иши бўйича қарор чиқарган орган (мансабдор шахс)га юборилади ва бу орада уч сутка муддат ичида шикоят кўриб чиқилиб, сўнг йиғмажилди билан бирга қайтарилади. Маъмурий жазо бериш тўғрисидаги қарор бўйича шикоят берган шахсдан давлат божи олинмайди.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик иши бўйича чиқарилган қарор устидан ушбу қарор чиқарилган кундан бошлаб ўн кун мобайнида шикоят берилиши мумкин. Мазкур муддат узрли сабаблар билан ўтказиб юборилган тақдирда, устидан қарор чиқарилган шахснинг аризасига мувофиқ, бу муддат шикоятни кўриб чиқиш ҳуқуқига эга бўлган орган (мансабдор шахс) томонидан қайта тикланиши мумкин.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик иши бўйича чиқарилган қарор юзасидан прокурор протест билдириш ҳуқуқига эга.

Белгиланган муддатда шикоят берилиши маъмурий жазо қўллаш тўғрисидаги қарорнинг ижросини шу шикоят кўриб чиқилгунча тўхтатиб туради, маъмурий қамоққа олиш тўғрисидаги қарор, шунингдек, маъмурий

хуқуқбузарлик содир қилинган жойда ундириб олинадиган жарима солиш ҳоллари бундан мустасно. Прокурорнинг эътирози бўйича, қарорнинг ижроси шу протест кўриб чиқилгунига қадар тўхтатиб турилади.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик иши бўйича чиқарилган қарор юзасидан билдирилган протест ва шикоят, агар қонунларда бошқа ҳол назарда тутилган бўлмаса, шикоят ва протест тушган кундан бошлаб ўн кун муддат ичида ваколатли орган (мансабдор шахс) томонидан кўриб чиқилиши, шу қарорнинг қанчалик қонуний ва асосли эканлиги текширилиши лозим. Тегишли орган (мансабдор шахс) шикоят ёки протестни кўриб чиқиб, қўйидаги ҳал қилув қарорларидан бирини қабул қилади: 1) чиқарилган қарорни ўзгартирмайди, шикоят ёки протестни қаноатлантирмайди; 2) чиқарилган қарорни бекор қилиб, ишни қайта кўриб чиқиш учун юборади; 3) чиқарилган қарорни бекор қилади ва ишни кўришни тўхтатади; 4) жазо чорасини ўзгартиради, лекин бунда жазо чораси кучайтирилиши мумкин эмас.

Чиқарилган қарор мазкур ишни кўриб чиқиш ваколатига эга бўлмаган орган (мансабдор шахс) томонидан қабул қилинганлиги аниқланган тақдирда бундай қарор бекор қилиниб, иш ваколатли орган (мансабдор шахс) кўриб чиқиши учун юборилиши лозим. Шикоят ва протест бўйича ҳал қилув қарорининг нусхаси ушбу қарор тегишли бўлган шахсга уч кунлик муддат ичида, жабрланувчига эса унинг илтимосига биноан юборилади.

Шикоятни кўриб чиқиш натижасида чиқарилган ҳал қилув қарорига прокурор протест билдириши мумкин. Бундай протест мазкур қарорни чиқарган орган (мансабдор шахс)га берилади.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик ишини тўхтатиш шарти билан қарорни бекор қилиш ундириб олинган пул суммаларининг, ҳақ тўлаб олиб қўйилган ва мусодара қилинган буюмларнинг қайтариб берилишига, шунингдек, илгари қабул қилинган қарор билан боғлиқ бошқа чеклашларнинг бекор қилинишига сабаб бўлади. Буюмни қайтариб бериш мумкин бўлмаган ҳолларда унинг қиймати қайтарилади. Фуқарога нисбатан қамоққа олиш тарзида маъмурий

жазо чорасини ғайриқонуний равишда қўллаш натижасида келтирилган зарарнинг ўрни қонунларда белгиланган тартибда қопланади (МЖТКнинг 324-моддаси).

Мавзуга доир назорат саволлари

1. Процесс нима?
2. Маъмурий процесс нима?
3. Процессуал муддатлар нима?
4. Процесс музокараси нима?
5. Процессн ытказиш тартиби.
8. Маъмурий процессни бош=а процесслардан фар=и.
9. Процесс иштиокчилари.
10. Процессда раислик =илувчи.

Мавзуга доир тест саволлари

1. Санкция нима?
А) нормаларни =ачон ва =айси ва=тда =ылланиши мумкинлигини кырсатувчи =исм.
Б) нормалар баёноти.
С) диспозиция =оидаси бузилган щолатда давлат ва жамоат томонидан мажбурий чора берилиши.
Д) А,Б,С жавоблар ты\ри.
Е) ты\ри жовоб йы=.
2. Маъмурий щу=у=ий нормаларни тартиб ырнатиш усулига кыра неча =исмга былишимиз мумкин?
А) бажарилиши шарт былган нормалар.
Б) таъ=и=ловчи нормалар
С) ваколат берувчи нормалар
Д) ижро этувчи нормалар
Е) А,Б,С жавоблар ты\ри.
3. Маъмурий щу=у=ий нормалар ички тузилишига кыра неча турга былинади.?
А) 2 та.
Б) 5 та.
С) 3 та.
Д) 4 та.
Е) 6 та.

Моддий ишлаб чиқариш ва ижтмий- мадани соҳаларни бошқаришнинг ҳуқуқий асослари

22.1. Саноатни бошқариш

Саноат – халқ хўжалигининг негизи. У қанчалик ривожланган бўлса, халқ хўжалигининг бошқа соҳалари ривожланишига шунчалик кўп имконият яратилади ҳамда меҳнаткашларнинг эҳтиёжлари қондирилади.

Давлат мустақиллигига эришилганидан кейин ўзимизнинг истиқлол ва тараққиёт йўлимизни танлаб олдик, бу Ўзбекистоннинг қатъий йўлидир. Ўзбекистон Республикасининг Олий Мажлиси чиқарган қонунларга таянган ҳолда шу жараённинг ҳуқуқий негизи яратилди, республиканинг барча фуқаролари ва корхоналарига ташаббус ҳамда тадбиркорликни ривожлантириш учун кэнг имкониятлар берилди. Бозор муносабатлари босқичма-босқич ривожлантирилмоқда. Мулкчиликнинг хилма-хил шаклларини вужудга келтириш, рақобатни авж олдириш, бошқаришнинг маъмурий-буйруқбозлик усулларида қатъиян воз кечиш, иқтисодий омил ва воситаларни кэнг жорий этиш бозор муносабатларининг ўзагидир.

Саноатни бошқаришнинг ҳаддан ташқари марказлаштирилган тузилмасини тубдан ўзгартириш бошланиб, корхоналарнинг ўзига кўпроқ мустақиллик берилмоқда. Аксарият тармоқ вазирликлари ва органлари тугатилиб, улар негизида хўжалик компаниялари, концернлар, корпорациялар, акциядорлик жамиятлари ташкил қилинмоқда. Бундан ташқари, саноат соҳасида давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш асосида жамоа ва хусусий корхоналар ташкил этилмоқда. Республикада хорижий мамлакатлар сармояси билан ташкил этилган кўпгина корхоналар рўйхатга олинмоқда.

Ҳозирги пайтда республикада Олий Мажлис қарорлари ва Президент фармойишларига асосан, саноатни бошқариш учун қуйидаги хўжалик органлари ташкил этилган: «Ўзбекнефтегаз» нефть ва газ саноати миллий корпорацияси, «Маҳаллий саноат» акциядорлик компанияси, Ўзбекистон

Республикаси Давлат қимматбаҳо металл қўмитаси, энгил саноат маҳсулотлари ишлаб чиқариш билан шуғулланадиган «Ўзбекэнгилсаноат» Ўзбекистон давлат компанияси, Ўзбекистон озиқ-овқат саноати соҳасида фаолият кўрсатадиган «Ўзозиковқатсаноат» акциядорлик концерни, Ўзбекистон фармацевтика саноати «Ўзфармсаноат» давлат акциядорлик концерни ва ҳоказо.

Юқорида кўрсатилган хўжалик органларига ўз соҳасида саноатни бошқариш жараёнида қандай вазифалар қўйилган, деган савол туғилади. Бу саволга масалан, энгил саноат маҳсулотлари ишлаб чиқариш Ўзбекистон давлат акциядорлик компанияси мисолида жавоб бериш мақсадга мувофиқ.

Энгил саноат маҳсулотлари ишлаб чиқариш «Ўзбекэнгилсаноат» давлат-акциядорлик компанияси¹ (бундан кейин компания деб аталади) ўз фаолиятини республика ва ўз таркибига кирувчи «Ўзбектўқимачи», «Ўзбекпояфзал» ва «Ўзбекчинни» республика концернлари энгил саноат ва халқ хўжалиги бошқа тармоқлари ва ташкилотлари саноат ишлаб чиқаришини халқ манфаатлари йўлида демократик асосда амалга оширувчи ишлаб чиқариш комплекси ҳисобланади.

Биргаликдаги фаолиятни амалга ошириш учун ихтиёрий равишда компания таркибига кирган ҳамда таъсис шартномасига имзо чеккан концернлар, давлат ижара, кооператив, акциядорлик корхоналари, қўшма корхоналар, бошқа бирлашма, корхона ва ташкилотлар компания аъзолари бўлиши мумкин. Улар ўз хўжалик мустақилликларини, юридик шахс ҳуқуқларини сақлаб қоладилар.

Компания юридик шахс ҳисобланади, ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикасининг қонунларига амал қилади.

Компания концернлар ва компания таркибига кирувчи корхона ва ташкилотларнинг давлат мулкани бошқаради.

Концерн ва корхоналарнинг ташаббуси ҳамда тадбиркорлигини ривожлантириш шароитида аҳолининг юқори сифатли халқ истеъмоли молларига бўлган талабини қондириш, ассортимент, технология, инвестиция,

тижорат сиёсатини ўтказиш пайтида компания аъзоларининг фаолиятини мувофиқлаштириш ҳамда бозор иқтисодиёти шароитда халқаро ҳамкорликни амалга ошириш компания фаолиятининг мақсади ҳисобланади.

Компания: саноат ривожланиши концепциясини шакллантиради, компания иштирокчиларининг узоқ муддатли истиқболларини, мақсадли илмий-техника, иқтисодий, ижтимоий дастурларини ишлаб чиқади ва тасдиқлайди; саноатнинг бозор муносабатлари шароитида ишлашини ҳисобга олган ҳолда иқтисодий нормативлар, давлат буюртмаси ва бошқа кўрсаткичларни ишлаб чиқади, уларни концерн ва корхоналарга етказди ҳамда ушбу корхоналарнинг давлат буюртмаси негизида иқтисодий ва ижтимоий ривожланиш режаларини тасдиқлайди; маҳаллий хомашё ресурсларидан устун даражада маҳсулот ишлаб чиқариш базасини ривожлантириш вазифасини ҳал этиш учун инвестиция соҳасидаги стратегияни қўллайди ҳамда ички ва ташқи бозор конъюктурасини ўрганиш, ўзаро фойдали ташқи иқтисодий алоқаларнинг янги шакллари, хорижий ташкилотлар ва корхоналар билан молиявий ва илмий-техникавий ҳамкорликни ривожлантириш, қўшма корхоналар ташкил этишни йўлга қўяди; корхоналарнинг ташқи иқтисодий фаолиятини мувофиқлаштиради, шунингдек, экспорт ва импорт операциялари, жумладан, товарлар, хомашё, материаллар, асбоб-ускуна ва эҳтиёт қисмлари айирбошлашга оид битимлар бўйича методик ёрдам кўрсатади; ташқи иқтисодий алоқаларда фаолият доирасини белгилаб, рухсатнома берилиши керак бўлган маҳсулотлар рўйхати бўйича таклифлар тайёрлайди; энгил саноатнинг экспорт имкониятларини кэнгайтиришга доир ишларни мувофиқлаштиради ва валюта билан ўзини ўзи таъминлаш учун шароитлар яратиб беради; концернлар ва корхоналарга қўшма корхоналар ташкил этишда ёрдам кўрсатади; корхоналарнинг розилиги билан бўш молиявий ресурслардан фойдаланиш имкониятларини рўёбга чиқаради, катта харажатлар талаб этувчи ва тармоқлараро лойиҳаларни бажариш учун банкларнинг кредит ресурсларини ва бошқа манбаларни жалб этади; марказлаштирилган бюджет маблағлари,

шунингдек, бирлашмалар ва корхоналарнинг ихтиёрий ажратмалари хажмини белгилайди; улар капитал қурилиш иншоотлари, ишлаб турган корхоналарни кэнгайтириш, қайта қуриш, зарурат бўлганда техника билан қайта жиҳозлаш, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш тадбирлари, тармоқлараро илмий-техникавий ишланмалар ва уларни маблағ билан таъминлаш бўйича тақсимотни йўлга қўяди; концернлар, корхоналар ҳамда концернлар (концернларнинг тақдимига кўра) ва компания бошқа иштирокчиларининг раҳбар-ларини танлайди, жой-жойига қўяди;

кадрлар сиёсатини ўтказиш, кадрларни тайёрлаш ва уларнинг малакасини оширишни ташкил этишда ёрдам кўрсатиш ишларини олиб боради ҳамда концернлар ва корхоналар ҳуқуқларининг ҳимоя қилинишини таъминлайди; уларга ҳуқуқий ёрдам кўрсатади; концернлар билан биргаликда ҳокимиятнинг қонун чиқарувчи ва ижроия органларига компанияга кирувчи саноат тармоқларини ривожлантириш ва такомиллаштириш бўйича таклифлар тайёрлайди ва низомда кўзда тутилган бошқа вазифаларни бажаради.

Компанияни бошқариш демократик асосда амалга оширилади. Компания Кэнгаши ва бошқарув компаниянинг раҳбар органлари ҳисобланади.

Кэнгаши бошқарувнинг юқори органи ҳисобланади. Кэнгаш таркибига концернларнинг, йирик корхоналарнинг раҳбарлари, компания таъсисчилари, шунингдек, бошқарув аъзолари ва компания комплексларининг раҳбарлари ҳал қилувчи овоз бериш ҳуқуқи билан киради.

Компания бошқарувининг раиси бир вақтнинг ўзида Вазирлар Маҳкамасининг аъзоси ҳисобланади.

Компания Кэнгашнинг мажлиси унинг раиси томонидан заруратга қараб, лекин бир йилда камида икки марта чақирилади. Кэнгашнинг навбатдан ташқари мажлислари компания иштирокчиларининг камида учдан бир қисмининг талаби билан чақирилади.

Компания Кэнгашининг қарори очиқ овоз бериш йўли билан қабул қилинади ва қарор билан расмийлаштирилади. Кэнгашнинг ҳар бир

иштирокчиси бир овоз бериш ҳуқуқидан фойдаланади. Овозлар тэнг бўлган тақдирда раиснинг овози ҳал қилувчи ҳисобланади.

Компания Кэнгаши раисни, унинг ўринбосарларини ва компания бошқаруви таркибини Кэнгашнинг қарори орқали муддатидан илгари чақириб олиш ҳуқуқи билан беш йил муддатга сайлайди. Кэнгаш раиси айни бир вақтда бошқарув раиси ҳам ҳисобланади ва Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланади. Компания бошқаруви раисининг ўринбосарлари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланган тартибда тасдиқланади.

Бошқарув компания фаолиятига раҳбарлик қилади ва унга юклатилган вазифаларнинг бажарилиши учун масъулдир.

Бошқарув мажлиси унинг раиси томонидан заруратга қараб, аммо бир ойда камида бир марта чақирилади. Бошқарув қарори очиқ овоз бериш йўли билан қабул қилинади. Овозлар тэнг бўлганда раиснинг овози ҳал қилувчи ҳисобланади. Бошқарув қарори ёки унинг буйруқлари компания ва концернларнинг барча аъзолари бажарилиши учун мажбурийдир.

Компания бошқаруви: Кэнгаш қарорларининг бажарилишини, Кэнгашда кўриб чиқилиши керак бўлган барча масалаларнинг олдиндан ишлаб чиқилишини, компания истиқболини аниқлашни, дастурлари ва режаларини ишлаб чиқишни таъминлайди; компания номидан банкдан кредит олиш тўғрисида қарор қабул қилади ва компаниянинг бошқарув ва ташкилий тузилишини такомиллаштириш юзасидан таклифлар ишлаб чиқади ва тасдиқлаш учун компания Кэнгашига киритади ҳамда компания таркибига кирувчи концернлар, корхоналар ва ташкилотларнинг хўжалик фаолияти масалаларини кўриб чиқади.

Бошқарув раиси бошқарув ва аппарат фаолиятига раҳбарликни амалга оширади, компанияга юклатилган вазифаларнинг бажарилиши учун жавоб беради, бошқарув аъзолари ўртасида вазифаларни тақсимлайди ва уларнинг ваколатларини белгилайди.

Бошқарув раисига қуйидаги вазифалар юклатилади: буйруқлар, қарорлар,

йўриқномалар ва ўзининг ваколатига кирувчи масалалар бўйича бошқарув ҳужжатлари қабул қилиш; республика, компания Кэнгашининг норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари ҳамда ўз қарорларининг бажарилиши устидан назоратни амалга ошириш; жисмоний шахслар билан муносабатларда компания номидан вакиллик қилиш; компания номидан шартномалар ва бошқа битимлар тузиш ҳамда бундай битимлар тузиш учун ишончнома бериш; штат жадвалини, компания аппаратини сақлаш харажатлари сметасини, унинг таркибий бўлинмалари тўғрисидаги низомни, компания аппарати ходимларини ва концернлар раҳбариятини мукофотлашнинг барча тизимлари бўйича мукофотларни тақсимлаш; компания аппарати ходимлари лавозимига тайинлаш ва лавозимидан бўшатиш, уларга лавозим окладлари ва устамаларни белгилаш, аппарат ходимларини рағбатлантириш ва жазолаш.

Бундан ташқари, бошқарув раиси концернларнинг корхоналари (уларнинг тақдимига кўра) ва компания раҳбарларини тайинлайди, улар билан контрактлар (шартномалар) тузади, контракт (шартнома, битим) шартларига мувофиқ уларни лавозимидан бўшатиш ҳамда концернлар ва компания тафтиш комиссиялари таркибини тасдиқлайди; сайловлар ўтказилгунга қадар, белгиланган тартибда, компания бошқаруви ва концернлар раисининг ўринбосари вазифасини бажарувчиларни тайинлайди, аппаратнинг тузилиши ва ходимлар сонини, фонд, лавозим окладлари, хўжалик фаолияти натижалари учун мукофотлаш ва моддий рағбатлантириш тизими, компания ва концернлар аппарати бошқарувини сақлаш харажатларини тасдиқлайди ва ўзига юклатилган бошқа вазифаларни бажаради.

Компания оператив бухгалтерия ҳисобини амалга оширади, статистик ҳисоботни юритади.

Давлат бошқаруви соҳасида кейинги йилларда амалга оширилган ислоҳотлар натижасида бир неча давлат бошқаруви органларининг мақоми ўзгартирилди. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикаси энергетикасида иқтисодий ислоҳотларни чуқурлаштириш тўғрисида»ги 2001 йил 22 февраль фармонида асосан,

Ўзбекистон Республикаси Энергетика ва электрлаштириш вазирлиги тугатилиб, унинг таркибий бўлинмалари негизда «Ўзбекэнерго» давлат акциядорлик компанияси ташкил этилди. Ушбу компания таркибига мустақил юридик шахс ҳуқуқлари билан «Кўмир» акциядорлик бирлашмаси, Электр энергетика назорати бўйича давлат агентлиги («Ўздавэнергоназорат») киритилди.

Қуйидагилар «Ўзбекэнерго» давлат акциядорлик компаниясининг асосий вазифалари ва фаолият йўналишлари этиб белгиланган:

1) республика иқтисодиёти ва аҳолисини электр энергияси билан барқарор таъминлаш, республика энергетика тизими иш режимларини бошқариш ва мувофиқлаштириш;

2) электр энергетикаси ва кўмир саноатини ривожлантиришнинг қисқа муддатли ва узоқ муддатли прогнозларини ҳамда мақсадли дастурларини ишлаб чиқиш ва истеъмол қилиш балансларини шакллантириш;

3) республика корхоналари ва ташкилотлари билан биргаликда электр энергияси ва кўмирни тежаш, улардан оқилона фойдаланиш ва nobудгарчиликни камайтириш чора-тадбирларининг ишлаб чиқиши ва амалга оширилишини ташкил этиш.

Компания таркибидаги Электр энергетикада назорат бўйича давлат агентлиги («Ўздавэнергоназорат») электр энергияси ишлаб чиқариш, узатиш, сотиш ва истеъмол қилиш, кўмир қазиб олиш соҳасидаги давлат бошқарув органи ҳисобланади. Агентлик ўз фаолияти бўйича Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига ҳисоб беради. Агентлик бош директори ва унинг ўринбосарларини Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси тайинлайди.

Капитал қурилишни бошқариш

Капитал қурилиш соҳасида давлат бошқаруви Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси органларига юклатилган. Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси

қурилиш, архитектура, шаҳарсозлик соҳасидаги фаолиятни, қурилиш материаллари ишлаб чиқаришни Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда мувофиқлаштириш ва функционал бошқаришни ўз ваколатлари доирасида амалга оширувчи Ўзбекистон Республикаси давлат бошқарув органи ҳисобланади. Ушбу қўмита тўғрисидаги низом Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1999 йил 8 ноябрь қарори билан тасдиқланган¹.

«Давархитектқурилиш» қўмитаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар, туманлар (шаҳарлар) архитектура ва қурилиш бош бошқармалари ва бўлимлари (бошқармалари), экспертиза ва давлат архитектура қурилиш назорати ваколатли органлари қурилиш, шаҳарсозлик ва архитектурани бошқариш соҳасида Ўзбекистон Республикаси давлат бошқаруви органларининг ягона тизимини ташкил этади.

Қуйидагилар «Давархитектқурилиш» қўмитасининг асосий вазифалари ва фаолият йўналишлари ҳисобланади:

- бозор иқтисодиёти шароитларида қурилиш, архитектура, шаҳарсозлик ва қурилиш материаллари ишлаб чиқариш соҳасини ислоҳ қилиш, давлат бошқарувининг ташкилий, иқтисодий ва ҳуқуқий асосларини шакллантириш, бошқарув тизимини такомиллаштириш бўйича давлат сиёсатини ўтказиш ва тармоқлараро мувофиқлаштиришни амалга ошириш;

- қурилиш, архитектура ва шаҳарсозлик, бинокорлик материаллари ишлаб чиқариш соҳасида ягона илмий ва техник сиёсатни амалга ошириш, тегишли ахборот базасини ташкил этиш;

- қурилиш, архитектура, шаҳарсозлик ва лойиҳалаш фаолияти соҳасидаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, давлат нормалари ва стандартлари мониторинги ва уларни ишлаб чиқиш, давлат шаҳарсозлик кадастрини юритиш;

- шаҳарлар ва аҳоли яшаш жойларида режалаштириш ҳамда уларда иморатлар қуриш нормалари ва қоидаларига риоя қилинишини таъминлаш, уларнинг архитектура-режалаштириш ва архитектура-шаҳарсозлик сифатини

яхшилаш ва бошқалар.

«Давархитектқурилиш» қўмитасига Ўзбекистон Республикасининг Президенти лавозимга тайинлайдиган ва ундан озод этадиган раис бошчилик қилади. Қўмита раисининг Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси тайинлайдиган ўринбосарлари бўлади.

Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура ва қурилиш қўмитасининг таркибий бўлинмасига Давлат архитектура ва қурилиш бош бошқармаси (Бошдавархитектқурилишназорат) бошқармаси ҳам қиради. Унинг асосий вазифаларига қурилиш соҳасида тикланатган бинолар ва иншоотларнинг, ишлаб чиқарилаётган қурилиш материаллари, буюмлар ва конструкцияларнинг норматив-техник ва лойиҳа ҳужжатларига мувофиқлиги, шунингдек қурилишнинг барча босқичларида уни амалга ошириш технологиясига риоя қилиниши, қурилиш қатнашчилари томонидан таъминланиши устидан назоратни амалга ошириш, қурилишда стандартлаштириш ва қурилиш материаллари, буюмлари ва конструкцияларини сертификатлаш ишларини олиб бориш, Ўзбекистон Республикаси ҳудудида қурилиш сифати устидан назоратни ташкил этиш ва амалга ошириш масалалари бўйича методик ҳужжатларни ишлаб чиқиш кабилар қиради.

Қишлоқ ва сув хўжалиги ҳамда қишлоқ хўжалик маҳсулотларини тайёрлаш соҳаларини бошқариш.

Қишлоқ хўжалик маҳсулотларини ишлаб чиқаришнинг асосий негизи бўлган давлат ва жамоа хўжаликларининг хўжалик-молиявий фаолияти собиқ Иттифоқ даврида юқоридан пастга қараб бошқарилар, яъни у маъмурий-буйруқбозлик усулига асосланган эди. Асосий ишлаб чиқарувчи куч деҳқоннинг зарур қуроллари: ер, сув, иморат, иншоот ва техника умумий мулк бўлганлиги боис, тайёр маҳсулотларни мустақил тасарруф қилиш чекланган, уни эркин тақсимлаш ҳуқуқи йўқ эди. Қишлоқ хўжалигида колхоз-кооператив мулки бошқаруви ва совхоз давлат мулки бошқаруви

мавжуд эди.

Бошқарув сиёсатининг бузилганлиги, асосан буйруқбозлик принципига амал қилинганлиги, яккаҳокимлик асосий мезонга айланганлиги сабабли бошқарув издан чиқди, натижада совхознинг ташкилий тузилиши замон талабига жавоб беролмади.

Маъмурий-буйруқбозлик усули бозор шароитига мос келмай қолганлиги натижасида қишлоқ хўжалиги бошқарувида, мулкка эгалик қилишда, маҳсулотларни тасарруф этишда иқтисодий ислохотни амалга ошириш заруриятга айланди. Шунинг учун Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигида иқтисодий ислохотни янада чуқурлаштириш чоралари тўғрисида»ги 1993 йил 7 январь, «Республика чорвачилигида иқтисодий ислохотни чуқурлаштириш тадбирлари» ҳақидаги 1993 йил 15 март қарорларида бозор иқтисодиёти талаблари, ҳозирги замон қишлоқ хўжалигининг аҳволи ҳисобга олинган ҳолда келгусида бажарилиши зарур бўлган чора-тадбирлар белгилаб берилди.

Қарорга кўра, қишлоқ хўжалигида бундан кейин умумий хусусий мулкчиликка асосланган ижара хўжаликлари, жамоа хўжаликлари, компаниялар, акциядорлар, жамоа ижара хўжаликлари, фермалари, шахсий мулк эгалари, оила компаниялари каби бир қатор тузилмалар фаолият кўрсатадиган бўлди. Қарор давлат хўжалиги тузилишидаги бошқарувнинг ҳаётий асосга эга эмаслигини исбот қилди, мулкни давлат тасарруфидан чиқариб, бошқарувни ташкил қилиш тизимида катта ўзгаришларга олиб келди.

Натижада давлат хўжаликлари ўрнига жамоа бошқарувига асосланган турли компаниялар, жамоа ва ижара хўжаликлари ташкил топди. Эндиликда қишлоқ хўжалигининг асосини юқоридан пастга қараб тузилган буйруқбозлик бошқаруви эмас, балки ҳақиқий мулк эгалари, яратувчиларга таянган ширкат жамоалари бошқаруви ташкил этадиган бўлди.

Қишлоқ ва сув хўжалигини бошқариш вазифаси Ўзбекистон Республикаси

Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигига юклатилган. Вазирлик тўғрисидаги Низом Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2001 йил 30 мартдаги 160-сонли қарори билан тасдиқланган.

Қуйидагилар Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигининг асосий вазифалари ва фаолият йўналишлари ҳисобланади:

– қишлоқ хўжалигида рақобатни ривожлантириш, ер, сув ва ўрмон ресурсларидан самарали ва оқилона фойдаланиш асосида қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг энг муҳим турларини барқарор етиштиришни, қишлоқ инфратузилмасини янада ривожлантиришни, иш билан таъминлаш ва аҳоли фаровонлигининг яхшиланишини таъминловчи деҳқончилик, сувдан фойдаланиш ҳамда агротехнологияларнинг илғор тизимларини чуқур ўрганиш ва жорий этишга асосланган ягона сиёсатни амалга ошириш;

қишлоқ хўжалигида иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш ишларини мувофиқлаштириш ва уларнинг амалга оширилиши, қишлоқда мулкчиликнинг ва хўжалик юритишнинг турли шаклларини, ижара ва пудрат ички хўжалик муносабатларининг ривожлантирилиши юзасидан мониторинг олиб бориш;

сув ресурслари муҳофаза қилинишини ва улардан оқилона фойдаланилишини таъминлаш;

ўрмон фондининг кэнгайтирилиши ва ундан оқилона фойдаланилишини таъминлаш, ўрмон тўғрисидаги қонунларга риоя этилишини назорат қилиш;

қишлоқ хўжалиги учун мутахассислар тайёрланиши ва қайта тайёрланишини ташкил этиш ва ш.к.

Вазирлик тизими Қорақалпоғистон Республикаси қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги, вилоят ҳамда туман қишлоқ ва сув хўжалиги бошқармаларидан ташкил топган. Бундан ташқари, вазирлик таркибига Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалиги илмий-ишлаб чиқариш маркази, Ўрмон бош бошқармаси, Сув хўжалиги департаменти, Шартнома мажбуриятлари бажарилишини назорат қилиш бош давлат инспекцияси каби бошқарув тузилмалари ҳам киради.

Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигига Ўзбекистон Республикаси Президенти тайинлайдиган, кейинчалик Олий Мажлис тасдиқлайдиган вазир бошчилик қилади. Вазирнинг Ўзбекистон ҳукумати лавозимга тайинлайдиган ва лавозимдан озод этадиган уч нафар ўринбосари, шу жумладан икки нафар биринчи ўринбосари бўлади. Вазирнинг сув масалалари билан шуғулланувчи биринчи ўринбосари айтилган вақтда Сув хўжалиги департаментининг бошлиғи, республика Сув хўжалиги кэнгаши (Ирригация ва дренаж бўйича миллий қўмита)нинг раиси ва Давлатлараро сув хўжалиги комиссиясининг аъзоси ҳисобланади. Ўзбекистон Қишлоқ хўжалиги илмий-ишлаб чиқариш марказининг бош директори ва Ўрмон хўжалиги бош бошқармасининг бошлиғи, лавозимига кўра, вазир ўринбосарлари ҳисобланади.

Қишлоқда хўжалик юритиш механизмининг мутлақо янги асослари, қишлоқ хўжалигини молиявий таъминлаш ва суғурталаш, ишлаб чиқарилган маҳсулот ва берилган қишлоқ хўжалик техникаси, ёқилғи, минерал ўғитлар учун ўзаро ҳисобларнинг янги тизими ишлаб чиқилди ва жорий қилинди. Қишлоқ хўжалиги корхоналарининг иқтисодий мустақиллиги кэнгайди. Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сотиб олишда шартномавий нархлар тизими кэнг қўлланила бошлади.

Қишлоқ хўжалигида ташкилий-таркибий ўзгаришлар амалга оширилмоқда, бу соҳани бошқариш принциплари ва тизими ўзгармоқда. Қишлоқ ва сув хўжалигини бошқаришнинг таркибини такомиллаштириш, уларнинг ўзаро ҳамжиҳатликда ишлашини таъминлаш мақсадида ягона Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги ташкил этилди. Қишлоқ корхоналарига агросервис хизмати кўрсатиш ва уларни моддий-техник таъминлаш тизими такомиллашмоқда. Шу мақсадда, машина-трактор парклари тармоғи вужудга келтирилди.

Қишлоқда бозор инфратузилмасининг дастлабки кўринишлари намоён бўла бошлади. Ихтисослаштирилган тижорат банклари – «Пахтабанк», «Ғаллабанк», «Мевасабзавотбанк», «Тадбиркорбанк», «Туронбанк»,

«Заминбанк» банклари тузилди. Улар фермер хўжаликлари ва кичик корхоналарга хизмат қилмоқда. Қишлоқ корхоналарини табиий офатлардан ва уларнинг ўз шериклари билан муносабатларини суғурта қилувчи «Ўзагросуғурта» компанияси тузилди.

Қишлоқ хўжалигининг ўзида сезиларли даражада таркибий ўзгаришлар амалга оширилди. Умумиттифок меҳнат тақсимоти деб аталган ва эски тоталитар тузумдан мерос қолган пахта яккаҳоқимлигига барҳам берилди.

Ғалла мустақиллигига эришишнинг асослари яратилди. Қисқача айтганда, мустақиллик йилларида қишлоқ хўжалигини ислоҳ қилиш ва ривожлантириш борасида кўрилган чора-тадбирлар бу муҳим тармоқда сезиларли натижаларга эришиш имконини берди.

Ўзбекистон Республикасининг «Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) тўғрисида»ги 1998 йил 30 апрель қонунига асосан, қишлоқ хўжалиги маҳсулоти етиштириш учун пай усулига асосланган оила (жамоа) пудрати, фуқароларнинг ихтиёрий равишда бирлашишига асосланган, юридик шахс ҳуқуқларига эга мустақил хўжалик юритувчи субъектдир¹.

Қишлоқ хўжалиги кооперативларининг (ширкат хўжаликларининг) фаолияти қуйидаги принципларга асосланади:

- ер участкаларидан қатъи назар, белгиланган мақсадда фойдаланиш, ерларнинг муҳофаза қилинишини ва тупроқ унумдорлигининг оширилишини таъминлаш;

- кооператив (ширкатга) аъзоликнинг ихтиёрийлиги ва ундан тўсқинликсиз чиқиш;

- кооператив (ширкат) фаолиятида аъзоларнинг ўз меҳнати билан иштирок этишининг шарт эканлиги;

- ички хўжалик ишлаб чиқариши ва меҳнатни асосан оила (жамоа) пудрати асосида ташкил этиш;

- якуний даромадни кооператив (ширкат аъзолари) ўртасида уларнинг мулкӣ пайларига мувофиқ тақсимлаш;

– бошқарувнинг демократик хусусияти, қарорлар қабул қилишда «кооперативнинг (ширкатнинг) бир аъзоси – бир овоз» қондаси бўйича тенг ҳуқуқларга эга бўлиши;

– кооперативнинг (ширкатнинг) ишини аъзоларнинг кооператив (ширкат) уставида назарда тутилган тартибда назорат қилиши.

Дехқончилик маҳсулотини етиштириш қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) фаолиятининг асосий туридир.

Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги), деҳқончилик маҳсулоти етиштириш билан бир қаторда, қонунларда тақиқланмаган бошқа фаолият турлари: қишлоқ хўжалик хомашёсини қайта ишлаш, озиқ-овқат маҳсулотлари, халқ истеъмоли моллари, ишлаб чиқариш ва техника аҳамиятига эга маҳсулотлар ишлаб чиқариш, савдо-сотиқ, таъмирлаш ва қурилиш ишлари, юридик ва жисмоний шахсларга қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) ҳудудида ҳам, ундан ташқарида ҳам хизматлар кўрсатиш билан шуғулланишга ҳақли.

Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги)ни унинг муассислари ихтиёрий асосида ташкил этадилар. Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) аъзоларининг сони кооператив фаолияти соҳасига, унинг уставига кўра белгиланади.

Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда давлат рўйхатидан ўтказилган кундан бошлаб ташкил этилган деб ҳисобланади ва юридик шахс ҳуқуқларига эга бўлади.

Кооператив (ширкат) мустақил балансга, банк муассасасида ҳисоб-китоб ва бошқа ҳисобварақларига, номи ёзилган муҳрга эга бўлади.

Устав кооператив (ширкат) фаолиятини тартибга солувчи асосий ҳуқуқий ҳужжатдир. Уставда қуйидагилар таърифлаб ўтилади:

- кооперативнинг (ширкатнинг) номи ва жойлашган ери;
- фаолият соҳаси ва мақсади;
- кооператив (ширкат) муассисларининг таркиби ва аъзоларининг сони;
- кооператив (ширкат) аъзоларининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари;

- бошқарув органлари, уларни шакллантириш тартиби ва уларнинг ваколатлари;

- кооперативнинг (ширкатнинг) пай жамғармаси, бўлинмас жамғармаси ва бошқа жамғармаларининг миқдори ва уларни шакллантириш тартиби;

- оила (жамоа) пудратига асосланган кооператив (ширкат) аъзоларининг меҳнатда иштирок этиши ва уларнинг меҳнатига ҳақ тўлаш шакллари;

- кооператив (ширкат) даромадларини (фойдасини) тақсимлаш, шу жумладан, мулкый пайлар бўйича дивидендлар тўлаш учун тақсимлаш;

- кооперативни (ширкатни) қайта ташкил этиш ва тугатиш шартлари.

Уставга кооператив (ширкат) фаолияти билан боғлиқ, қонун ҳужжатларига зид бўлмаган бошқа қоидалар ҳам киритилиши мумкин.

Қишлоқ хўжалиги кооперативининг (ширкат хўжалигининг) устави муассислар томонидан таъсис йиғилишида қабул қилинади, унга ўзгартишлар ва қўшимчалар кооператив (ширкат) аъзоларининг умумий йиғилишида киритилади. Уставга киритилган ўзгартишлар ва қўшимчалар тўғрисидаги ахборот бир ҳафта муддат ичида кооперативни (ширкатни) давлат рўйхатидан ўтказган органга тақдим этилади.

Қишлоқ хўжалик кооперативи (ширкат хўжалиги)ни бошқариш ўзини ўзи бошқариш, ошкоралик, кооператив (ширкат) фаолияти масалаларини ҳал этишда унинг аъзолари иштирокида амалга оширилади.

Умумий йиғилиш қишлоқ хўжалиги кооперативининг (ширкат хўжалигининг) юқори бошқарув органи бўлиб, у раисни, бошқарувни, тафтиш комиссиясини (тафтишчини) сайлайди, кооперативни (ширкатни) жорий бошқариш бўйича ўз ваколатларини уларга бериб қўяди.

Умумий йиғилиш:

- қишлоқ хўжалиги кооперативининг (ширкат хўжалигининг) уставини қабул қилади, белгиланган тартибда унга ўзгартишлар ва қўшимчалар киритади;

- қишлоқ хўжалиги кооперативининг (ширкат хўжалигининг) раиси, кооперативнинг (ширкатнинг) бошқарувини ва тафтиш комиссиясини

(тафтишчини) сайлайди ва уларни чақириб олади, уларнинг фаолияти тўғрисидаги ҳисоботларни эшитади;

- қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) аъзолигига қабул қилиш, ундан чиқариб юбориш тўғрисидаги масалаларни, шунингдек, кооперативдан (ширкатдан) чиқиб кетиш билан боғлиқ масалаларни ҳал этади;

- қишлоқ хўжалиги кооперативининг (ширкат хўжалигининг) ички меҳнат тартиби қоидаларини қабул қилади ва ўзгартиради, кооператив (ширкат) мол-мулкига етказилган зарар учун фуқаролик-ҳуқуқий ва моддий жавобгарлик тўғрисидаги, меҳнатга ҳақ тўлаш ва кооперативнинг (ширкатнинг) бошқа ички ҳужжатлари тўғрисидаги масалаларни ҳал этади;

- қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) аъзоларининг мулкӣ пайлари миқдорини белгилайди;

- кооператив (ширкат) фаолиятининг бизнес-режаларини ва уларнинг ижроси тўғрисидаги ҳисоботларни тасдиқлайди;

- даромадни (фойдани) тақсимлаш тартиби, бўлинмас жамғарма, пай жамғармаси ва кооперативнинг (ширкатнинг) бошқа жамғармалари турларини, уларнинг миқдорини ва улардан фойдаланиш йўналишларини белгилайди;

- фермер ва деҳқон хўжалигини юритиш учун фуқароларга ер участкалари ажратиш масалалари бўйича туман ҳокими тасдиқлаши лозим бўлган қарор қабул қилади;

- кооператив (ширкат) фаолиятини қайта ташкил этиш ва тугатиш, унинг хўжалик компанияларига кириши ва улардан чиқиши масалаларини ҳал этади.

Мазкур масалаларга оид қарорлар қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) умумий йиғилишининг мутлақ ваколатига киради. Кооперативнинг (ширкатнинг) уставига ёки умумий йиғилишнинг қарорига

мувофиқ, кооператив (ширкат) фаолиятининг бошқа масалалари ҳам мутлак ваколат жумласига киритилиши мумкин.

Қишлоқ хўжалиги кооперативининг (ширкат хўжалигининг) ҳар бир аъзоси, шу жумладан, жамоа аъзоси, ўзининг мулкӣ улуши миқдоридан қатъи назар, битта овозга эга бўлади.

Кооператив (ширкат)да меҳнат шартномаси асосида ишлайдиган шахслар умумий йиғилишда маслаҳат овози ҳуқуқи билан иштирок этадилар.

Умумий йиғилиш ҳар йили молия йили тугаганидан кейин ўтказилади. У кооператив (ширкат) бошқарувининг (раиснинг) қарорига биноан ёки кооператив (ширкат) бошқаруви аъзоларининг камида учдан бир қисмининг ташаббуси билан навбатдан ташқари чақирилиши мумкин.

Йирик қишлоқ хўжалиги кооперативларида (ширкат хўжаликларида) умумий йиғилиш тасарруфига кирадиган масалаларни ҳал қилиш учун уставда назарда тутилган ҳолларда, вакиллар йиғилиши чақирилиши мумкин.

Қишлоқ хўжалиги кооперативининг (ширкат хўжалигининг) бошқаруви:

- кооперативни (ширкатни) ривожлантириш йўналишларини ишлаб чиқади ва уни умумий йиғилиш тасдиғига киритади;

198 – кооператив (ширкат) аъзоларининг умумий йиғилишини чақиради ва йиғилишда қабул қилинган қарорларнинг бажарилишини назорат қилади;

- кооператив (ширкат) жорий хўжалик фаолияти масалаларини унинг уставига мувофиқ ҳал этади;

- кооперативга (ширкатга) янги аъзолар қабул қилиш ва аъзоликни тугатиш тўғрисидаги қарорни умумий йиғилиш тасдиғига киритади;

- кооперативнинг (ширкатнинг) мол-мулки сақланишини таъминлайди;

- зарурат бўлганда мустақил аудиторлик текширишлари ўтказилишини ташкил этади;

- фермер ва деҳқон хўжалиги юритиш учун фуқароларга ер участкалари ажратиш тўғрисида умумий йиғилиш кўриб чиқиши учун таклифлар киритади;

– кооператив (ширкат) аъзолари билан оила (жамоа) пудрати шартномаларини, шунингдек, фермер хўжаликлари бошлиқлари билан ер участкаларини ижарага бериш шартномаларини тузади;

199 – кооператив (ширкат) уставида назарда тутилган бошқа масалаларни ҳал этади.

Бошқарув аъзоларининг сони қишлоқ хўжалиги кооперативининг (ширкат хўжалигининг) уставида белгилаб қўйилади. Кооператив (ширкат) бошқарувининг аъзолари ўз таркибидан, кооперативнинг (ширкатнинг) уставига мувофиқ, кооператив (ширкат) раисининг ўринбосарларини ва бошқарув котибини сайлашлари мумкин.

Кооператив (ширкат) раиси кооператив бошқарувига раҳбарлик қилади. Унинг вазифалари ва уни чақириб олиш тартиби кооператив (ширкат) уставида белгиланади.

Қишлоқ хўжалиги кооперативини (ширкат хўжалигини) қайта ташкил этиш қонун ҳужжатларида ва кооператив (ширкат) уставида белгиланган тартибда қўшиб юбориш, бирлаштириш, бўлиш, ажратиш ва қайта тузиш шаклида амалга оширилади.

Қишлоқ хўжалиги кооперативини (ширкат хўжалигини) тугатиш: а) умумий йиғилиш қарорига биноан; б) хўжалик судининг ҳал қилув қарорига биноан қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда амалга оширилади.

Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) кредиторларининг даъволари қаноатлантирилганидан кейин қолган мол-мулкнинг қиймати унинг аъзолари ўртасида тақсимланади.

Ўзбекистон Республикасининг «Фермер хўжалиги тўғрисида»ги 1998 йил 30 апрель қонунига асосан, фермер хўжалиги – ўзига узоқ муддатли ижарага берилган ер участкаларидан фойдаланган ҳолда қишлоқ хўжалиги маҳсулоти ишлаб чиқариш билан шуғулланувчи фермер хўжалиги аъзоларининг биргаликдаги фаолиятига асосланган, юридик шахс ҳуқуқларига эга мустақил хўжалик юритувчи субъектдир¹.

Фермер хўжалигининг бошлиғи, унинг хотини (эри), болалари, шу

жумладан фарзандликка олинган болалари, асранди болалари, ота-оналари, бошқа қариндошлари ҳамда меҳнатга лаёқатли ёшга етган, фермер хўжалигини бирга юритаётган, бу хўжаликдаги иш ўзининг асосий меҳнат фаолияти жойи бўлган бошқа шахслар фермер хўжалиги аъзоларидир.

Фермер хўжалигида меҳнат шартномаси асосида ишлаётган шахслар фермер хўжалигининг аъзоси ҳисобланмайди. Юридик ва жисмоний шахслар билан ўзаро муносабатларда фермер хўжалигининг манфаатларини шу хўжалик бошлиғи ифода этади. Фермер хўжалигининг бошлиғи шу хўжаликнинг ўн саккиз ёшга тўлган, қишлоқ хўжалигида тегишли малака ва иш тажрибасига эга бўлган муомалага лаёқатли аъзоларидан биридир.

Фермер хўжалигининг бошлиғи вақтинча меҳнат қобилятини йўқотган тақдирда ёки узоқ вақт ишда бўлмаганда у ўз мажбуриятларини бажариш ваколатини шу хўжалик аъзоларидан бирига, фермер хўжалигининг аъзоси бир кишидан иборат бўлган тақдирда эса, шартнома асосида бошқа ҳар қандай шахсга беришга ҳақлидир.

Фермер хўжалиги танлов асосида, кўпроқ меҳнат ресурсларининг ортиқчалиги сезилмаётган ерларда ва ҳудудларда, қуйидаги шартларга риоя этилган ҳолда ташкил қилинади.

Чорвачилик маҳсулоти етиштиришга ихтисослашган фермер хўжалиги камида 30 бош шартли чорва моли бўлган тақдирда ташкил этилади. Фермер хўжалигига ижарага бериладиган ер участкаларининг энг кам ўлчами бир шартли бош чорва молга ҳисобланганда Андижон, Наманган, Самарқанд, Тошкент, Фарғона ва Хоразм вилоятларидаги суғориладиган ерларда камида 0,3 гектар. Қорақалпоғистон Республикаси ва бошқа вилоятлардаги суғориладиган ерларда 0,45 гектар, суғорилмайдиган (лалмикор) ерларда эса камида 2 гектарни ташкил этади.

Деҳқончилик маҳсулоти етиштиришга ихтисослашган фермер хўжаликларига ижарага бериладиган ер участкаларининг энг кам майдони пахтачилик ва ғаллачилик учун камида 10 гектар, боғдорчилик, узумчилик, сабзавотчилик ва бошқа экинлар етиштириш учун камида 1 гектарни ташкил

этади.

Ер участкалари берилган фермер хўжалиги ўз зиммасига қишлоқ хўжалик экинларининг ҳосилдорлиги (беш йил учун ўртача йиллик ҳосил ҳисобида) ернинг кадастр баҳосидан кам бўлмаслигини таъминлаш мажбуриятини олади. Бу мажбурият ер участкасини ижарага олиш шартномасида мустаҳкамлаб қўйилади.

Фермер хўжалиги ихтиёрий равишда хўжалик бошлиғининг туман ҳокимига ва қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) бошқарувига ёзма мурожаати асосида ташкил қилинади. Аризада сўралаётган ер участкасининг жойлашган манзили, майдони, фермер хўжалигининг таркиби кўрсатилади ҳамда товар қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини ташкил этишнинг бизнес-режаси тақдим этилади.

Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) бошқаруви фермер хўжалигини ташкил этиш тўғрисидаги масалани умумий йиғилиш муҳокамасига киритади, йиғилиш бу хусусда тегишли қарор қабул қилади.

Туман ҳокими қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) умумий йиғилишининг фермер хўжалигини ташкил этиш тўғрисидаги қарорни ер участкалари бериш масалаларини кўриш бўйича туман комиссиясининг ҳулосасини инобатга олган ҳолда тасдиқлайди.

Туман ҳокимининг фермер хўжалигини ташкил қилиш тўғрисидаги қарори тумандаги иқтисодий, молиявий ташкилотлар, банк тузилмалари учун мажбурий ҳужжатдир.

Фермер хўжалиги ва ер участкасини ижарага олиш шартномаси белгиланган тартибда давлат рўйхатидан ўтказилган пайтдан эътиборан фермер хўжалиги ташкил этилган деб ҳисобланади.

Фермер хўжалиги ўз устави асосида фаолият олиб боради. Фермер хўжалигининг уставида қуйидагилар таърифлаб ўтилади:

- фермер хўжалигининг номи;
- фаолият соҳаси ва мақсади;
- фермер хўжалигининг бошлиғи тўғрисидаги асосий маълумотлар;

- фермер хўжалиги фаолиятининг бошқарилиши;
- ердан ва бошқа табиий ресурслардан фойдаланиш тартиби;
- фермер хўжалигининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари;
- фермер хўжалиги аъзоларининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари, уларнинг хўжалик ишлаб чиқариш фаолиятида иштирок этиш тартиби;
- фермер хўжалигининг даромадларини (фойдасини) тақсимлаш, зарарларини қоплаш тартиби;
- фермер хўжалиги тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузганлик учун жавобгарлик;
- фермер хўжалиги аъзоларининг хўжалик мажбуриятлари ва қарзлари юзасидан жавобгарлиги;
- фермер хўжалигининг жойлашган манзили;
- фермер хўжалиги уставини ўзгартириш тартиби.

Уставга фермер хўжалиги фаолиятининг хусусиятлари билан боғлиқ, қонун ҳужжатларига зид бўлмаган бошқа қоидалар ҳам киритилиши мумкин.

Давлат рўйхатидан ўтказиш рад этилганлиги ҳамда рўйхатдан ўтказиш муддатларининг бузилганлиги устидан судга шикоят қилиш мумкин.

Фермер хўжалиги туман ҳокимлигида давлат рўйхатидан ўтказилгандан кейин юридик шахс мақомини олади ҳамда банк муассасасида ҳисоб-китоб ва бошқа хил ҳисобварақлар очишга, номи ёзилган муҳрга эга бўлишга, бошқа юридик ва жисмоний шахслар билан амалий муносабатлар олиб боришга ҳақлидир.

Шаҳарча, қишлоқ ва овул ўзини ўзи бошқариш органлари ҳар бир фермер хўжалигини хўжалик китобига киритиб, унда фермер хўжалигининг таркиби, хўжалик бошлиғи ёки бошлиқ вақтинча ёхуд узоқ муддат йўқлигида унинг вазифасини бажарувчи шахс тўғрисидаги маълумотларни, шунингдек, хўжаликка ажратилган ер участкасига оид асосий маълумотларни қайд этиб қўяди.

Фермер хўжалиги юридик шахснинг барча ҳуқуқларига эга бўлади.

Фермер хўжалиги тадбиркорлик шаклларида бири бўлиб, ташкил этилишидан кўзланган мақсадга эришиш учун шу мақсадга монанд тадбиркорлик фаолиятини амалга оширишга ҳақлидир.

Фермер хўжалиги мулкчилигининг бошқа шаклларида асосланган корхоналар билан тенг ҳуқуқларга эга.

Фермер хўжалиги тадбиркорлик субъекти тариқасида қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда қуйидаги ҳуқуқларга эга:

- фермер хўжалигини ишлаб чиқариш фаолиятини ўзига берилган ер участкасида уставда назарда тутилган доирада мустақил ташкил этиш;
- етиштирилаётган маҳсулотга мустақил равишда нарх белгилаш;
- ўзи етиштирган маҳсулотни, шу жумладан бу маҳсулотни истеъмолчиларга ўз хоҳиши бўйича реализация қилиш ҳуқуқини тасарруф этиш;
- харид этиладиган маҳсулотга олдиндан ҳақ тўланадиган фьючерс битимлари тузиш;
- тадбиркорликдан қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда солиқ солинадиган, чекланмаган миқдорда даромад (фойда) олиш;
- қишлоқ хўжалиги маҳсулоти етиштирувчиларга сотиш учун ва эркин савдога мўлжалланган акцияларни сотиб олиш;
- кредитлар олиш, бошқа юридик ва жисмоний шахсларнинг мол-мулки ва пул маблағларини ихтиёрийлик асосида ва шартнома шартларида, шу жумладан фермер хўжаликларини зарур гаровга, суғурта ҳамда кредитни узишнинг бошқа кафолатларини таъминлаган ҳолда имтиёзли кредитлашга жалб этиш;
- ижарага берувчининг рухсати билан ёки ижара шартномасида назарда тутилган ҳолларда ер участкасини ижарага бериш ҳуқуқини кредит олиш учун гаровга қўйиш;
- ўрта ва кичик корхоналар учун берилган имтиёзларнинг барча турларидан фойдаланиш;

– ходимларни ишга ёллаш ва улар билан тузилган меҳнат шартномаларини бекор қилиш.

Қонун ҳужжатларида фермер хўжалигининг бошқа ҳуқуқлари ҳам назарда тутилиши мумкин.

Фермер хўжалиги қуйидагиларни бажариши шарт:

– ер участкасидан белгиланган мақсадга қатъий мувофиқ тарзда фойдаланиш;

– табиий объект бўлмиш ерга зарар етказмаслик;

– ер участкасини асраш, унинг унумдорлигини сақлаб туриш юзасидан сарф-харажатлар қилиш;

– ер участкасини, башарти ижарага олиш шартномасида бошқа муддат белгиланмаган бўлса, бир йил ичида ўзлаштириш;

– агротехника талабларига, белгиланган режим, сақлаш вазифаси ва сервитутга риоя этиш;

– фермер хўжалигининг мажбуриятлари ва қарзлари юзасидан тўла жавобгар бўлиш;

– фермер хўжалигининг барча аъзолари ҳамда меҳнат шартномаси асосида ишлаётган шахслар учун қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда пенсия жамғармаси ва аҳолини иш билан таъминлашга кўмаклашиш жамғармасига мажбурий бадаллар тўлаш;

– фермер хўжалигининг аъзолари ва меҳнат шартномаси асосида ишлаётган шахслар учун хавфсиз меҳнат шароитини таъминлаш.

Қонун ҳужжатларида фермер хўжалигининг бошқа мажбуриятлари ҳам назарда тутилиши мумкин.

Фермер хўжалиги қуйидаги ҳолларда тугатилади:

– хўжалик фаолиятини давом эттириш истагида бўлган бирорта ҳам хўжалик аъзоси ёки меросхўр қолмаган бўлса;

– ер участкасини ижарага олиш ҳуқуқидан ихтиёрий воз кечганда;

– ер участкасининг ижарага берилган муддати тугаганда ва ердан фойдаланиш ҳуқуқини тиклашнинг имконияти бўлмаганда;

- ердан белгиланган мақсадда ва оқилона фойдаланилмаганда, олинган ҳосилдорлик норматив кадастр баҳосидан муттасил (беш йил мобайнида) паст бўлганда;
- ернинг экологик ҳолати бузилганда;
- ер участкаси давлат ёки жамоат эҳтиёжлари учун белгиланган тартибда олиб қўйилганда;
- фермер хўжалиги банкротга учраган деб эълон қилинганда;
- фермер хўжалиги рўйхатдан ўтказилган пайдан эътиборан бир йил мобайнида хўжалик ишлаб чиқариш фаолиятига киришмаган бўлса;
- фермер хўжаликлари фаолиятини тартибга солувчи қонун ҳужжатлари бир неча марта ёки бир марта-ю, лекин қўпол равишда бузилганда;
- шартнома шартлари бузилганлиги муносабати билан ерни ижарага олиш шартномаси бекор қилинганда.

Фермер хўжалиги фермер хўжалиги аъзоларининг қарорига биноан, қонун ҳужжатларида назарда тутилган ҳолларда хўжалик судининг ҳал қилув қарорига биноан тугатилади. Фермер хўжалигини тугатиш қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда амалга оширилади. Фермер хўжалиги тугатилганда унинг аъзолари ўз мол-мулкига бўлган мулкӣ ҳуқуқни ҳамда томорқа ер участкасига бўлган ҳуқуқни сақлаб қоладилар.

Ўзбекистон Республикасининг «Деҳқон хўжалиги тўғрисида»ги 1998 йил 30 апрель қонунига асосан, деҳқон хўжалиги – оилавий майда товар хўжалиги бўлиб, оила аъзоларининг шахсий меҳнати асосида, мерос қилиб қолдирадиган умрбод эгалик қилиш учун оила бошлиғига берилган томорқа ер участкасида қишлоқ хўжалик маҳсулоти етиштиради ва реализация қилади¹.

Деҳқон хўжалигидаги фаолият тадбиркорлик фаолияти жумласига киради ҳамда деҳқон хўжалиги аъзоларининг истагига кўра юридик шахс ташкил этган ҳолда ва юридик шахс ташкил этмасдан амалга оширилиши мумкин.

Деҳқон хўжалиги ўз фаолиятида ёлланма меҳнатдан доимий асосда

фойдаланиши мумкин эмас. Айни вақтда хўжалик бошлиғи ҳам бўлган оила бошлиғи, унинг хотини (эри), болалари, шу жумладан фарзандликка олинган болалари, асранди болалари, ота-онаси, меҳнатга қобилиятли ёшга етган, бирга яшайдиган ва деҳқон хўжалигини бирга юритаётган бошқа қариндошлари деҳқон хўжалиги аъзоларидир.

Юридик ва жисмоний шахслар билан ўзаро муносабатларда деҳқон хўжалигининг манфаатларини шу хўжалик бошлиғи ифода этади. Деҳқон хўжалигининг бошлиғи қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда оиланинг ер участкаси мерос қилиб қолдириладиган, умрбод эгалик қилиш ҳуқуқи берилган муомалага лаёқатли аъзоларидан биридир.

Деҳқон хўжалигининг бошлиғи вақтинча меҳнат қобилиятини йўқотган тақдирда ёки узоқ вақт ишда бўлмаганда – ўз мажбуриятларини бажариш ваколатини шу хўжалик аъзоларидан бирига, деҳқон хўжалигининг аъзоси бир кишидан иборат бўлган тақдирда эса – шартнома асосида бошқа ҳар қандай шахсга беришга ҳақлидир.

Деҳқон хўжалиги хўжалик бошлиғининг туман ҳокимига ва қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) бошқарувига ёзма шаклда берган мурожаати асосида ихтиёрий равишда ташкил қилинади. Аризада ер участкасининг жойлашган манзили, майдони, деҳқон хўжалигининг таркиби ҳамда қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини ташкил этиш учун ер участкасидан белгиланган мақсадда фойдаланишлари кўрсатилади.

Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) бошқаруви деҳқон хўжалигини ташкил қилиш тўғрисидаги масалани умумий йиғилиш муҳокамасига киритади, йиғилиш бу хусусда тегишли қарор қабул қилади. Туман ҳокими қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) умумий йиғилишнинг деҳқон хўжалигини ташкил қилиш тўғрисидаги қарорини ер участкалари бериш масалаларини кўриш бўйича туман комиссиясининг ҳулосасини инобатга олган ҳолда тасдиқлайди.

Туман ҳокимининг деҳқон хўжалигини ташкил қилиш тўғрисидаги қарори тумандаги иқтисодий, молиявий, банк тузилмалари учун мажбурий

хужжатдир. Дехқон хўжалиги белгиланган тартибда давлат рўйхатидан ўтказилган пайтдан эътиборан ташкил этилган деб ҳисобланади. Дехқон хўжалиги бошлиғининг доимий яшаш жойидаги туман ҳокимлиги томонидан, қонун ҳужжатларида белгиланган зарур ҳужжатлар билан биргаликда ариза берилган пайтдан эътиборан уч кун ичида амалга оширилади.

Дехқон хўжалиги бошлиғига мерос қилиб қолдириладиган ерга умрбод эгалик қилиш ҳуқуқига оид давлат ҳужжати ҳамда қонун ҳужжатларида белгиланган намунадаги давлат рўйхатидан ўтказилганлик гувоҳномаси берилади.

Шаҳарча, қишлоқ ва овул ўзини ўзи бошқариш органлари ҳар бир дехқон хўжалигини хўжалик китобига киритиб, унда дехқон хўжалигининг таркиби, хўжалик бошлиғи ёхуд бошлиқ вақтинча ёки узоқ муддат йўқлигида унинг вазифасини бажарувчи шахс, шунингдек, хўжаликнинг тадбиркорлик-ҳуқуқий шакли юридик шахс ҳуқуқига эга бўлган-бўлмаганлиги тўғрисидаги маълумотларни қайд этиб қўяди.

Дехқон хўжаликлари давлат рўйхатидан ўтказганлик учун олинадиган йиғимлардан озод қилинади.

Дехқон хўжалиги тадбиркорлик субъекти тариқасида қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда қуйидаги ҳуқуқларга эга:

1) дехқон хўжалигининг ишлаб чиқариш фаолиятини ўзига берилган томорқа ер участкасида қонун ҳужжатларида тақиқланмаган доирада мустақил ташкил этиш;

2) етиштирилаётган ва реализация қилинаётган маҳсулотга мустақил равишда нарх белгилаш;

3) ўзи етиштирган маҳсулотни, шу жумладан бу маҳсулотни истеъмолчиларга ўз хоҳиши бўйича реализация қилиш ҳуқуқини тасарруф этиш;

4) харид этиладиган маҳсулотга олдиндан ҳақ тўланадиган фьючерс битимлари тузиш;

5) тадбиркорликдан қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда солиқ солинадиган, чекланмаган миқдорда даромад олиш;

6) қишлоқ хўжалик маҳсулоти етиштирувчиларга сотиш учун ва эркин савдога мўлжалланган акциялар сотиб олиш;

7) ўз мол-мулкани, шунингдек, томорқа ер участкасига мерос қилиб қолдириладиган умрбод эгалик қилиш ҳуқуқини, шу жумладан қим ошди савдоси асосида сотиб олинган ҳуқуқни гаровга қўйиш.

Дехқон хўжалиги ҳам фермер хўжалиги каби қуйидаги мажбуриятларга эга:

1) томорқа ер участкасидан белгиланган мақсадга қатъий мувофиқ тарзда фойдаланиш;

2) ерга табиий объект сифатида зарар етказмаслик;

3) томорқа ер участкасини асраш, унинг унумдорлигини сақлаб туриш юзасидан сарф-харажатлар қилиш;

4) янги олинган томорқа ер участкасини, башарти ер тўғрисидаги қонун ҳужжатларида бошқа муддат белгиланган бўлмаса, икки йил ичида ўзлаштириш;

5) агротехника талабларига, белгиланган режим, сақлаш вазифаси ва ва сервитутга риоя этиш;

6) деҳқон хўжалигининг мажбуриятлари ва қарзлари юзасидан тўла жавобгар бўлиш;

7) хўжалик аъзолари учун хавфсиз меҳнат шароитини таъминлаш.

Қонун ҳужжатларида деҳқон хўжалигининг бошқа ҳуқуқ ва мажбуриятлари ҳам назарда тутилиши мумкин.

Дехқон хўжалигининг бошлиғи қуйидаги ҳуқуқларга эга:

- деҳқон хўжалиги номидан ишонч қўғозисиз иш қўриш;
- юридик ва жисмоний шахслар билан шартномалар тузиш;
- ишонч қўғозлари бериш;
- банкда ҳисобварақлар очиш.

Дехқон хўжалигининг бошлиғи деҳқон хўжалиги ҳамда унинг аъзолари

манфаатларининг ҳимоя қилинишини ва ҳуқуқлари амалга оширилишини таъминлаши шарт. У қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа ҳуқуқ ва мажбуриятларга ҳам эга бўлиши мумкин.

Дехқон хўжалигининг аъзолари қуйидаги ҳуқуқларга эгадирлар:

а) хўжалик аъзолари ўртасидаги шартнома шартлари асосида биргаликда ёки якка тартибда фойдаланиладиган даромаддан ўз улушини олиш;

б) давлат томонидан ижтимоий суғурта қилиниш ва ижтимоий таъминланиш, шунингдек, товар қишлоқ хўжалиги маҳсулоти етиштириш учун деҳқон хўжалигида сарфланган иш вақти, қонун ҳужжатларига мувофиқ пенсия жамғармасига бадаллар тўлаб борилган тақдирда, меҳнат стажига киритилиши.

Дехқон хўжалиги аъзолари деҳқон хўжалигининг ишлаб чиқариш фаолиятида шахсий меҳнати билан иштирок этиши шарт. Қонун ҳужжатларида деҳқон хўжалиги аъзоларининг бошқа ҳуқуқ ва мажбуриятлари ҳам назарда тутилиши мумкин.

Дехқон хўжалиги қуйидаги ҳолларда тугатилади:

– хўжалик фаолиятини давом эттириш истагида бўлган биронта ҳам хўжалик аъзоси ёки меросхўр қолмаган бўлса;

– томорқа ер майдонига мерос қилиб қолдириладиган умрбод эгалик қилиш ҳуқуқидан ихтиёрий воз кечилганда;

– томорқа ер участкаси қонунда белгиланган тартибда олиб қўйилганда;

– белгиланган солиқлар муттасил тўланмай келганда;

– деҳқон хўжалиги томорқа ер участкаси ажратилган пайтдан эътиборан икки йил ичида қишлоқ хўжалиги фаолиятига киришмаган бўлса;

– деҳқон хўжаликлари фаолиятини тартибга солувчи қонун ҳужжатлари бир неча марта, лекин қўпол равишда бузилганда.

Дехқон хўжалиги деҳқон хўжалиги аъзоларининг қарорига биноан ёки қонун ҳужжатларида назарда тутилган ҳолларда хўжалик судининг ҳал қилув қарорига биноан тугатилади. Деҳқон хўжалиги фаолиятини тугатиш қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда амалга оширилади.

Қишлоқ хўжалик маҳсулотларини тайёрлашда кўпгина вазирлик, концерн, ассоциация ва кооператив ташкилотлар катнашади. Чунончи, дон маҳсулотларини тайёрлашни ташкил этувчи орган Ўзбекистон Республикаси дон маҳсулотлари («Ўздонмаҳсулот») давлат акциядорлик корпорациясидир. Бу корпорациянинг устави Вазирлар Маҳкамасининг 1994 йил 20 июнда қабул қилинган қарори билан тасдиқланган.

Ушбу корпорация юридик шахс ҳисобланади ва унинг асосий фаолияти хўжалик ҳисоби, ўзини ўзи маблағ билан таъминлаш ва ўзини ўзини бошқариш принциплари асосида амалга оширилади. Корпорация давлат ва унинг органлари ҳам мажбуриятлари учун жавоб бермаганидек, давлат ва унинг органлари концерннинг мажбуриятлари учун жавоб бермайди.

Корпорация ўз таркибига кирувчи бирлашмалар, корхоналар, ташкилотларнинг ҳудудий жойлашувидан қатъи назар, ўз ваколатига тегишли бўлган масалалар бўйича фаолиятини ягона ишлаб чиқариш, хўжалик ва илмий комплекс сифатида амалга оширади.

«Ўздонмаҳсулот» корпорацияси таркибига қуйидагилар киради: дон маҳсулотлари ҳудудий ишлаб чиқариш лойиҳа-саноат қурилиш бирлашмалари; «Тошкентдонсаноат» ишлаб чиқариш бирлашмаси; Тошкент булка-қандолатчилик комбинати; Ишлаб-чиқариш технологияси бутлаш бирлашмаси; республика Ахборот-ҳисоблаш ва жорий этиш маркази; Дон маҳсулотларини ҳимоя қилиш бўйича республика экспедицияси; Қўқон ижарадаги нон комбинати; Омихта озуқа бўйича республика назорат-ишлаб чиқариш лабораторияси; Дон маҳсулотлари бўйича республика назорат-ишлаб чиқариш лабораторияси; Тошкент технология техникуми; раҳбарлар, мутахассислар ва ишчи кадрларнинг малакасини ошириш курслари.

Корпорация республика халқ хўжалиги ва аҳолини дон, ун, нон, нон-булка, макарон ва қандолатчилик маҳсулотлари ҳамда чорвачиликни омихта озуқа билан таъминлаш учун хизмат қилади.

Корпорациянинг вазифалари унинг уставида қайд этилган. Корпорация қуйидаги ҳуқуқларга эга: ўз таркибига кирувчи иштирокчи корхоналарнинг

манфаатларини давлат органларида, судда ва хўжалик суди органларида, шунингдек, халқаро ташкилотлар ва бирлашмаларда ҳимоя қилиш; давлат мулкига эгалик қилиш ва уни бошқариш билан боғлиқ масалаларда давлат манфаатларини ҳимоя қилиш; белгиланган тартибда концерн филиалларини ва ваколатхоналари, шунингдек, хорижий шериклар билан қўшма корхоналар, фирмалар, бирлашмалар ташкил этиш; ташқи иқтисодий битимлар (шартномалар) тузиш ва улардан фойдаланиш бўйича хизмат кўрсатишга хорижий фирмаларни жалб этиш ва ҳ.к.

Корпорация бошқарувининг ташкилий тузилмасига қуйидагилар киради: корпорация иштирокчилари ва вакилларининг конференцияси, корпорация кэнгаши, раис бошчилик қиладиган корпорация бошқаруви ва ижро этувчи ёрдамчи аппарат.

Конференция корпорациянинг юқори органи ҳисобланади ва корпорация раисини, унинг ўринбосарларини, Кэнгаш аъзоларини ва етти нафардан иборат бошқарув аъзоларини беш йил муддатга сайлайди; корпорация фаолиятининг асосий йўналишларини белгилайди, унинг уставини ўзгартиради ҳамда тафтиш комиссиясини сайлайди.

Конференцияни раис бир йилда камида бир марта чақиради. Конференция қарори очик ёки яширин овоз бериш йўли билан қабул қилинади. Раиснинг баённома билан расмийлаштирилган буйруқлари, фармойишлари ҳаётга татбиқ этилади.

Конференцияда бирлашма, корхона, ташкилот ва муассасаларнинг вакилларидадан сайланадиган Корпорация кэнгаши бошқарувнинг юқори органи ҳисобланади.

Корпорация Кэнгашининг мақоми кэнгаш тўғрисидаги низом билан тартибга солинади. Кэнгашнинг белгиланган тартибда қабул қилинган қарори корпорация таркибига кирувчи бирлашма, ташкилот ва корхоналар учун бажарилиши мажбурий ҳисобланади. Кэнгаш мажлиси йилига бир марта ўтказилади. Унинг қарори очик ёки яширин овоз бериш йўли билан қабул қилинади. Кэнгаш қабул қиладиган қарорларни унинг раиси

имзолайди.

Кэнгаш мажлислари оралиғидаги даврда корпорацияни раис бошчилиғидаги бошқарув органи бошқаради. Бошқарув мажлислари ойига камида бир марта ўтказилади. Бошқарув корпорация фаолиятининг ҳар қандай масалалари бўйича қарор қабул қилиш ҳуқуқига эга (конференция ва Кэнгаш ваколатига тегишли масалалар бундан мустасно). Бошқарув қарори кўпчилик овоз билан қабул қилинади. Корпорация раиси ва унинг ўринбосарларини конференция сайлайди ҳамда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ушбу қарорни тасдиқлайди.

Транспорт ва йўл хўжалиғи соҳаларини бошқариш

Ўзбекистон ҳудудида темир йўл, ҳаво, сув ва автомобиль транспорти фаолият кўрсатади. Бу транспорт турлари ўз вазифаларини ўзларининг устави ёки кодекслари асосида амалга оширади. Жумладан, Ўзбекистон Республикасининг Ҳаво кодекси (ушбу кодекс Ўзбекистон Республикасининг 1993 йил 7 майда қабул қилинган қонуни билан амалга киритилган) коинотдан фойдаланишни, республика авиацияси, аэродромлар, аэропортлар, ҳаво кемалари, уларнинг экспуантлари, парвозлари, ҳалокатлари, ҳаво транспорти қатнови, қидирув ва қутқарув ишлари, бахтсиз ҳодисаларни текшириш, авиация фаолиятига ғайриқонуний аралашувнинг олдини олиш, ҳаво транспортида юк ташиш ва авиация ишларига доир масалаларни ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солади.

Ўзбекистон Республикаси ҳудудида ҳаво соҳасидаги сиёсатни ишлаб чиқувчи, мувофиқлаштирувчи ва амалга оширувчи ҳамда фуқаро авиацияси масалалари билан шуғулланувчи давлат бошқарув органи – Ўзбекистон Миллий авиакомпанияси, яъни «Ўзбекистон ҳаво йўллари»дир. Бу компания Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1992 йил 28 январда қабул қилинган фармойишига асосан ташкил этилган.

Ўзбекистон Миллий авиакомпанияси ҳаво транспортини бошқарувчи орган бўлиб, қуйидаги вазифаларни бажаради: фуқаро авиациясини

ривожлантириш, халқ хўжалиги эҳтиёжларини қондириш, авиация ишларини бажариш, давлат юк ташиш режаларини амалга ошириш, ўз навбатида, юк, багаж ва почтани мўлжалланган жойга етказиб бериш ва ҳ.к.

Миллий авиакомпаниянинг тизими Ўзбекистон авиакомпанияси ишлаб чиқариш компанияларининг авиаотрядлари, аэропортлар ҳамда ҳаво кемаларидан иборат.

Халқ хўжалиги ва аҳолининг темир йўл транспортида юк ва йўловчиларни ташиш эҳтиёжларини тўла қондириш ҳамда темир йўлларнинг барқарор ва хавф-хатарсиз ишлашини таъминлаш «Ўзбекистон темир йўллари» давлат-акциядорлик компаниясига юклатилган. Компания ўз ишини хўжалик ҳисоби асосида ташкил этади. Компанияга темир йўл станциялари ва темир йўл эҳтиёжларини қондирадиган муассаса ва ташкилотлар тегишлидир.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Темир йўл транспорти монополиядан чиқариш ва акциялаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 2001 йил 2 март фармонида мувофиқ, «Ўзбекистон темир йўллари» давлат-акциядорлик компанияси очиқ жамиятга айлантирилди ва мустақил Ўзбекистон Республикаси Темир йўлларда юк ва йўловчилар ташиш хавфсизлигини назорат қилиш давлат инспекцияси («Ўздавтемирийўлназорат») ташкил этилди.

Сув транспорти Ўзбекистон Автомобиль ва дарё транспорти агентлиги ҳамда унинг тегишли бўлимлари бошқаради.

Автомобиль транспорти соҳасида монополиядан чиқариш жараёнларини чуқурлаштириш, бозор муносабатларини шакллантириш ва транспорт хизматлари бозорида рақобат муҳитини яратиш, автомобиль ва дарё транспорти бошқаруви тизимини такомиллаштириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2001 йил 4 июнь фармонида асосан, Ўзбекистон автомобиль транспорти давлат-акциядорлик корпорацияси («Ўзавтотранс») тугатилди. «Ўзавтотранс таркибидаги Ўзбекистон автомобиль ва дарё транспорти агентлиги ҳамда автомобилда ташувчиларнинг Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кэнгаши,

вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликларининг ҳудудий компаниялари ташкил этилди.

Автомобиль ва дарё транспорти соҳасида бошқарувни такомиллаштириш ва монополиядан чиқаришни чуқурлаштиришнинг асосий йўналишларига қуйидагилар киради:

– автотранспортда йўловчилар ва юк ташиш соҳасида бозор муносабатлари ва рақобат муҳитини янада ривожлантириш, автомобиль транспорти ташкилотлари ва корхоналарини кэнг миқёсда хусусийлаштириш, хусусий автомобилда йўловчилар ва юк ташиш фаолияти соҳасини кэнгайтириш, транспорт хизматлари бозорида мулкчиликнинг барча шаклларидаги йўловчи ва юк ташиш хизматлари учун тэнг шарт-шароитлар яратиш;

– автомобиль транспортида бошқаришни марказлаштиришдан чиқариш ва автомобилда йўловчилар ташувчи, юкларни вилоят ичида ташувчи, транспортдан фойдаланиш ва ахборот хизматлари кўрсатувчи корхоналар фаолиятини мувофиқлаштириш, автомобилда йўловчилар ва юк ташиш соҳасида кадрларни қайта тайёрлаш функцияларини бевосита Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кэнгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари ихтиёрига бериш;

– йўловчилар ташиш хавфсизлиги чора-тадбирларини мустаҳкамлаш, автомобилда йўловчилар ва юк ташиш соҳасида истеъмолчилар ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг кучли тизимини яратиш, транспорт хизматлари тизимида мустақил суғурта бозорини ривожлантириш.

Ўзбекистон автомобиль ва дарёда транспорти агентлигининг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

1) автомобиль ва дарёда йўловчилар ва юк ташиш хавфсизлигини ташкил этиш ва таъминлашга доир норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ишлаб чиқиш ва тасдиқлаш, бошқарув органлари ва хўжалик юритувчи субъектларнинг уларга риоя этишларини назоратга олиш;

2) йўловчилар ва юк ташиш йўналишларини тендер асосида реализация

қилиш механизмини жорий этиш, мулкчиликнинг барча шакллардаги ташувчиларнинг фаолият кўрсатиши учун шарт-шароитлар яратиш;

3) Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кэнгаши, вилоятлар ва Тошкент ҳокимликларининг таклифлари асосида автомобилда йўловчилар ташишнинг халқаро ва вилоятлараро йўналишларини тасдиқлаш;

4) автомобилда йўловчи ва юк ташувчилар фаолиятининг лицензияланишини ташкил этиш ҳамда автомобиль ва дарё транспорти соҳасида лицензия талаблари ва шароитларига риоя этилиши устидан назорат ўрнатиш;

5) автомобиль ва дарё транспорти соҳасида халқаро ҳамкорликни амалга ошириш ҳамда автомобиль ва дарё транспортининг халқаро ташкилотларида Ўзбекистон Республикасининг манфаатларини ифода этиш.

Мустақил давлатларнинг пойтахтларини бирлаштириб турадиган, шунингдек, давлатлар ўртасидаги битимларга мувофиқ халқаро автомобиль йўллари тармоғига кирадиган автомобиль йўллари жаҳон халқ хўжалигида тутган ўрни ва маъмурий моҳиятига кўра, халқаро, миллий ва маҳаллий (вилоят) аҳамиятга молик автомобиль йўлларига бўлинади.

Давлат аҳамиятига молик йўллар жумласига республиканинг маъмурий, маданий ва саноат марказлари ҳамда вилоятлар ўртасидаги транспорт қатновини таъминлайдиган, шунингдек, қўшни давлатлар билан алоқа қилиш учун хизмат қиладиган йўллар киради.

Маҳаллий аҳамиятга молик автомобиль йўллари жумласига республика, вилоятлар ҳамда туманларнинг маъмурий марказларини қишлоқ аҳоли пунктлари билан, шунингдек, уларнинг марказларини республика аҳамиятига молик йўллар билан бирлаштирадиган йўллар киради.

Халқаро аҳамиятга молик автомобиль йўллариининг рўйхати давлатлар ўртасидаги битимлар асосида тасдиқланади.

Давлат ва вилоят аҳамиятига молик автомобиль йўллари рўйхатини Ўзбекистон Республикасининг ҳукумати тасдиқлайди.

Идораларга қарашли автомобиль йўллари тегишли корхоналар, қишлоқ хўжалик ташкилотларининг мулки ҳисобланади ва шу муассасалар томонидан тасарруф этилади.

Умумий фойдаланишдаги автомобиль йўллари давлат миқёсида Ўзбекистон ҳукумати бошқаради. Ҳукумат автомобиль йўллари бошқарадиган давлат идораси орқали республика автомобиль йўллари тармоғини ривожлантириш ва такомиллаштириш ишини назорат қилади ҳамда бу борада ягона техника сиёсатини юритади, умумий автомобиль йўллари фойдаланиш учун яроқли ҳолда сақланиши, таъмирланиши ва қурилишини ташкил этади.

Умумий фойдаланишдаги автомобиль йўллари Ўзбекистон халқининг бойлиги ва давлатнинг мутлақ мулки бўлиб, хусусийлаштирилмайди. Автомобиль йўллари тармоғини ривожлантиришни ҳудудий йўл идоралари ёки корхоналарга қарашли йўлларнинг эгалари республиканинг иқтисодий ва ижтимоий соҳасини ривожлантириш манфаатларини, барча ер эгаларининг фойдаларини ҳисобга олган ва табиатни муҳофаза қилишга доир қонун талабларига риоя этган ҳолда режалаштирадилар. Автомобиль йўллари ривожлантириш режалари маҳаллий ҳокимият ва бошқарув идоралари билан келишиб олинади.

Йўл идораларининг ходимлари хизмат гувоҳномасини кўрсатган ҳолда куйидаги ҳуқуқларга эга: йўл қисмларини бузаётган, ифлослантираётган, ўқига тушадиган оғирлиги, ёхуд ўлчамлари ушбу автомобиль йўли учун белгилаб қўйилганидан ортиқча бўлган транспорт воситаларини тўхтатиш ва уни автомобиль йўлининг қатнов қисмидан четга чиқариб қўйишни талаб қилиш; ўзлари хизмат қилаётган йўл бўлинмалари чегарасида умумий фойдаланишдаги рейсли автобусларда бепул юриш; аниқланган қоидабузарликлар ҳақида баённомалар тузиш. Мазкур, баённомалар зарур чоралар кўриш учун давлат автомобиль назорати идораларига ва транспорт воситаларининг эгаларига, транспорт воситалари йўлини ёки йўл иншоотларини шикастлантирган тақдирда эса келтирилган зарарнинг ўрнини

коплаш учун суд идораларига юборилади.

Автомобиль йўллари чеккаларида иш олиб бораётган ташкилотлар ишларни амалга оширишнинг тартиби, муддатлари, сифатига риоя қилиниши, шунингдек, автомобиль йўлларида ва айланиб ўтиш жойларида транспорт воситалари хавфсизлигининг таъминланиши учун тўлиқ жавобгардирлар. Мазкур ташкилотлар иш бошладан аввал тегишли йўл идоралари ёки масъул шахслардан ишларни бажариш технологияси ва муддатлари кўрсатилган ордер олишлари шарт.

Ўзбекистон Республикасининг йўл идоралари билан келишмасдан туриб йўл чеккаларида ва йўл учун ажратилган ҳудудда йўл ахборотига алоқаси бўлмаган реклама ва шиорлар, лавҳалар, эълонлар ўрнатиш, спорт мусобақалари ўтказиш, йўлга ажратилган ҳудудда кўкаламзорлаштириш ишларини олиб бориш, автомобиль йўлларини каналлар, алоқа ва электр узатиш линиялари, нефть, газ ёки сув қувурлари, темир йўллар ва бошқа коммуникациялар кесиб ўтадиган, туташадиган ва ажралиб чиқадиган йўллар қуриш; кўприklar ва қувурлар яқинида мелиорация ҳамда бошқа мақсадлар учун дарё ва зовурларнинг ўзанларини чуқурлаштириш, умумий фойдаланишдаги йўллар билан бирлаштирилган шлюзлар (сув дарвозалари), тўғонлар ва бошқа мелиорация ҳамда гидротехника иншоотларини таъмирлаш, йўл четларида ҳамда йўл кўтармалари ва уйимларининг қияликларида жойлашган алоқа ва электр узатиш линияларини қайта қуриш тақиқланади.

Автомобиль йўлларида йўл ишларини амалга ошириш учун қатновни ёпиб қўйиш ёки чеклаш маҳаллий ҳокимият ва бошқарув идоралари берадиган ордер асосида амалга оширилади.

Берилган кўрсатма ёки ишларни амалга ошириш учун ордерда кўрсатилган муддатларни бузиш ишларни амалга ошираётган идораларнинг қонунда белгиланган миқдорда ва тартибда моддий жавобгарликка тортилишига сабаб бўлади. Шошилинич, кечиктириб бўлмас ҳолларда ишларни амалга ошириш учун олдиндан ордер олмасдан туриб ҳам қатновни

чеклаш ёки тақиқлаш мумкин, бироқ бу ҳақда йўлларни сақлаш учун масъул бўлган идораларга ва Давлат йўл ҳаракати хавфсизлиги хизматига хабар бериш шарт.

Худудлардан автомобиль йўллари ўтадиган ер эгалари ва ердан фойдаланувчилар: умумий фойдаланишдаги йўлларга қўшиладиган ва уларга олиб борадиган йўлларни техникавий жиҳатдан соз ҳолда сақлашлари; йўлкаларни, пиёдалар юрадиган йўлларини ахлатдан, лой ва қордан тозалаб туришлари; дов-дарахтларни асраш ва яхши сақлаб туришга ёрдам беришлари; йўлга туташ бута ва биноларни парваришлаган ҳамда бўялган ҳолатда сақлашлари; йўл ўртасидан 50 метрдан кам бўлмаган масофада тош, шох-шабба, темир-терсак ва бошқа материаллар тўпланишига йўл қўймасликлари шарт.

Умумий фойдаланишдаги автомобиль йўлларида автомобилларга техника хизмати кўрсатиш станциялари, автотранспорт корхоналари, кооперативлар транспорт воситаларига техникавий ёрдам кўрсатишлари мумкин. Техникавий ёрдам кўрсатиш ташкил этиладиган умумий фойдаланишдаги автомобиль йўллари рўйхати Ўзбекистон Республикаси ҳукумати томонидан автомоҳаваскорлар республика кўнгилли жамияти билан келишилган ҳолда тасдиқланади ва матбуотда эълон қилинади. Корхоналарга қарашли автомобиль йўллари автомобилларига шу йўлларнинг эгалари техникавий ёрдам кўрсатадилар.

Автомобиль йўлларида йўл-транспорт ҳодисалари туфайли жароҳатланганларга тиббий ёрдам ана шу йўлларга яқин бўлган тиббиёт муассасалари томонидан кўрсатилади. Халқаро ва давлат аҳамиятига молик автомобиль йўлларидаги ана шундай тиббиёт муассасалари рўйхати Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан Ўзбекистон Республикасининг йўл идоралари ҳамда Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг Йўл ҳаракати хавфсизлиги хизмати билан келишилган ҳолда белгиланади.

Автомобиль йўлларининг ҳолатини узлуксиз ва хавф-хатарсиз қатнов

талабларига мувофиқ ҳокимият ва бошқарув идоралари назорат қилади. Йўл шароити билан боғлиқ ҳолда юз берган йўл транспорт ҳодисалари тўғрисидаги ҳужжатлар Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг идоралари томонидан автомобиль йўлининг тегишли бошқарув идораси вакиллари иштирокида расмийлаштирилади. Автомобиль йўллари бўлақларининг бузилиб йўл-транспорт ҳодисаларига сабаб бўлишига йўл қўйган мансабдор шахслар ва фуқаролар Ўзбекистон Республикаси қонунларига мувофиқ жавобгарликка тортиладилар.

Йўл белгилари, кўрсаткичлар, автопавильонлар, йўл ёқасидаги дов-дарахтлар, қор ва қум кўчишларидан ҳимоя қилувчи иншоотларнинг ҳамда автомобиль йўлларини ободонлаштиришнинг бошқа жиҳозлари шикастланишига йўл қўйган корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ва фуқаролар мазкур элементларнинг ва уларни қайта тиклаш ишларининг қийматини тўлайдилар. Йўл четида тупроқ кўтармаси, тўсиқ қурилмалари, кўприклар, кўтарма, осма йўллар, сув оқизгич мосламалар ва бошқа иншоотларнинг шикастланишда айбдор бўлган корхона, ташкилот ва муассасалар ҳамда фуқаролар мазкур иншоотларни йўл идоралари белгиллаган муддатларда ўз кучлари билан ва ўз ҳисобларидан таъмирлашлари ёки келтирилган зарарнинг ўрнини қоплашлари шарт. Айбдорлардан йўл хўжалигига етказилган моддий зарар ва бунинг учун белгиланган жарималар Ўзбекистон Республикаси қонунларида назарда тутилган тартибда ундириб олинади.

Алоқа соҳасини бошқариш

Ўзбекистон Республикасининг «Телекоммуникациялар тўғрисида»ги 1999 йил 20 август, «Фаолиятнинг айрим турларини лицензиялаш тўғрисида»ги 2000 йил 25 май ва «Почта алоқаси тўғрисида»ги 2000 йил 31 август қонунларига ҳамда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси «Алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида бошқарувни шкил этишни такомиллаштириш тўғрисида»ги 2002 йил 23 сентябрь қарорига асосан, Ўзбекистон алоқа ва

ахборотлаштириш агентлиги алоқа соҳасида давлат бошқарувини амалга оширадиган махсус ваколатли орган этиб белгиланган¹.

Алоқа соҳасининг бошқарув тизими Ўзбекистон алоқа ва ахборотлаштириш агентлиги, Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳридаги ана шундай агентликлар, шаҳар ва туманлардаги алоқа бўлинмаларини ўз ичига олади.

Ўзбекистон алоқа ва ахборотлаштириш агентлиги ўзига бўйсунадиган алоқа воситаларига раҳбарлик қилади, алоқа соҳасида ишлайдиган муассасалар, ташкилотлар ва жисмоний шахслар фаолиятини мувофиқлаштириб боради, алоқа воситалари устидан давлат техникавий назоратини амалга оширади, мулкчилик шаклидан, кимнинг тасарруфидан эканлигидан қатъи назар, алоқа корхоналари, ташкилотлар ва муассасалар кўрсатаётган хизмат сифатини текшириб боради.

Почта тўлови белгиларини нашр этиш ҳуқуқи Ўзбекистон алоқа ва ахборотлаштириш агентлигигагина тегишлидир.

Муайян эгаликдаги ер ҳудудлари, кўприклар, туннеллар орқали, кўча, иншоот ёки коллекторлардан, ман этилган ҳудудлар ва ўрмонлардан алоқа коммуникациялари ўтказишда бундай коммуникацияларни ўтказиш шартлари ер эгалари ва ердан фойдаланувчилар ҳамда юқорида қайд этилган объектларнинг эгалари билан келишилади.

Иншоотлар, йўллар, кўприклар ва бошқа объектлар барпо этилаётганда, қайта қурилаётганда алоқа тармоқларини қайта жойлаштириш ва кўчириш ишлари қурилиш буюртмачиларининг ўз маблағи ҳисобидан ва алоқа коммуникацияларининг эгалари тақдим этган техник шартларга мувофиқ бажарилади.

Даҳа (квартал) ичкарасида алоқа коммуникациялари қурилишини буюртмачилар лойиҳалаб, барпо этадилар.

Алоқа линиялари бўйлаб радиотелевизион узатиш станцияларига, радиотелелинияларга, бошқа алоқа объектларига туташ ерлардан ажратиб берилган майдонлар алоқа воситалари ва тармоқларининг муҳофаза

худудини ташкил қилади.

Ўзбекистоннинг давлат алоқа корхоналари кўрсатган хизматларга амалдаги норматив ҳужжатларида белгиланган нарх ва тарифларга мувофиқ ҳақ тўланади.

Алоқа воситаларига мулкчилик ҳуқуқи асосида эгалик қилувчи давлатга қарашли бўлмаган корхоналар ва ташкилотлар, шунингдек, жисмоний шахслар ўзлари кўрсатган хизматларга нархлар ва тарифларни мустақил белгилашлари мумкин.

Ўзбекистон алоқа ва ахборотлаштириш агентлиги томонидан халқаро битимлар асосида радиочастоталарни корхона, муассаса, ташкилот ва фуқаролар ўртасида тақсимлайди, электромагнит тўлқинларини тарқатувчи иншоотлар ва воситаларни сотиб олиш, қуриш ва фойдаланиш учун рухсатномалар беради, шунингдек, ушбу иншоотлар ва воситалар ишини назорат қилади.

Ўзбекистон ҳудудида тезкор бошқарув ва диспетчерлик алоқаси тизимида хизмат кўрсатиш, шунингдек, почта ва телеграф ёзишмаларини юбориш «Ўзбекистон Республикасининг давлат тили ҳақида»ги қонунга мувофиқ амалга оширилади. Халқаро ахборот ва жўнатмалар почта ва электр алоқа орқали икки томонлама битимларда, шунингдек, халқаро келишув ва битимларнинг қоидаларида белгиланган тилларда жўнатилади.

Маълумотларни узатишнинг технологик жараёнида Ўзбекистон ҳудудида ҳисобга олиш ва ҳисоботга оид ягона вақт – маҳаллий вақт белгиланади. Маълумотларни узатишнинг халқаро технологик жараёнларида ахборот узатиш ва почта жўнатмаларини юборишда ҳисобга олиш ва ҳисоботга оид вақт халқаро келишув ва битимларга мувофиқ белгиланади.

Алоқа корхоналари Ўзбекистон Республикасининг алоқа уставида, халқаро конвенциялар ва битимларда кўзда тутилган ҳолларда кўрсатилаётган хизмат сифати учун миждозлар олдида моддий жавобгар бўладилар. Қонун талабларини бузишда айбдор бўлган шахслар Ўзбекистон Республикаси қонунларига мувофиқ маъмурий ёки жиноий жавобгар

бўладилар.

Аҳолига хизмат кўрсатиш соҳаларини бошқариш

Аҳолига хизмат кўрсатиш соҳасига савдо, умумий овқатланиш, аҳолига коммунал хизмат кўрсатиш ва маиший хизмат кўрсатиш

тармоқлари киради. **Савдо** халқ хўжалиги соҳасида иқтисодий алоқалар ўрнатишда катта аҳамиятга эга.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Савдо соҳасида монополиядан чиқаришни чуқурлаштириш тўғрисида»ги 1997 йил 19 декабрь фармонида асосан, савдо соҳасида бозор ислохотларини ва монополиядан чиқариш жараёнларини чуқурлаштириш, рақобатни ривожлантириш, истеъмол бозорини тўлдириш, корхоналар ҳамда маҳаллий бошқарув идораларининг хўжалик соҳасидаги мустақиллигини янада ошириш мақсадида қуйидаги тадбирлар амалга оширилди:

- Ўзбекистон «Савдо» давлат акциядорлик компанияси тугатилди;
- республика «Савдо тараққиёти» бирлашмаси, республика тажриба савдо-ишлаб чиқариш «Савдо-матлубот» бирлашмаси, «Наврўз» савдо ишлаб чиқариш комплекси ва янгидан ташкил этиладиган «Гўшт-сут савдо» давлат акциядорлик бирлашмаси негизида Ўзбекистон «Ўзбексавдо» акциядорлик компанияси ташкил қилинди;

- мавжуд ҳудудий савдо-ишлаб чиқариш концернлари негизида республика Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятлар савдо-ишлаб чиқариш акциядорлик «Савдо» компаниялари барпо этилди;

- ҳудудий савдо-ишлаб чиқариш акциядорлик «Савдо» компаниялари уларнинг тизимига кирмайдиган савдо ташкилотлари билан, шу жумладан, матлубот кооперацияси тизимидаги савдо ташкилотлари билан фақат шартнома асосида ҳамкорлик қиладиган бўлди.

Қуйидагилар «Ўзбексавдо» акциядорлик компаниясининг асосий вазифалари этиб белгиланган:

- озиқ-овқат ва ноозиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳамда харид

қилиш соҳасида маркетинг тадқиқотларини олиб бориш, фан-техника тараққиёти ютуқларини, савдо-сотиқни такомиллаштириш борасидаги жаҳон тажрибасини тармоққа жорий этиш;

– Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ҳузуридаги монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш қўмитаси, Ўзбекистон Республикаси Солиқ қўмитаси билан биргаликда истеъмол товарларини сотиш қоидаларини ишлаб чиқиш;

– «Гўштсавдо» тизимини, совитиш хўжалигининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш, совитиш омборларини шартнома асосида «Ўздавзахира» бош бошқармасига, давлат таъминоти муассасаларига, махсус истеъмолчиларга ва ҳудудий савдо-ишлаб чиқариш «Савдо» акциядорлик компанияларига озиқ-овқатни сақлаш учун бериш;

– савдо иншоотларини лойиҳалаш ва қуришда ягона техникавий сиёсат юритиш, технологик савдо ускуналарини таъмирлаш ва тайёрлашда тармоқ қорхоналарига амалий ёрдам кўрсатиш;

– савдо соҳасида реклама-ноширлик фаолиятини амалга ошириш.

Ҳудудий савдо-ишлаб чиқариш акциядорлик компаниялари ҳамда Тошкент шаҳар савдо хизмати кўрсатиш соҳаси ва халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқариш департаменти зиммасига қуйидаги асосий вазифаларни ҳал этиш юклатилган;

– аҳолининг истеъмол молларига бўлган талаб-эҳтиёжларини уларнинг фаолиятларида тўлиқ қондиришда, ватанимиз товар ишлаб чиқарувчиларга, шу жумладан, биржа ва ярмарка савдо тизими орқали товарларнинг танлов асосидаги улгуржи харидларини ўтказишда, мулкчилик шаклларида қатъи назар, савдо қорхоналарига, жумладан, матлубот кооперацияси тизимидаги қорхоналарга тузилган шартномалар асосида ёрдам бериш;

– ўзимизда ишлаб чиқарилаётган ва ички бозор эҳтиёжларини қопламаётган товарларнинг белгиланган тартибда амалга оширилаётган улгуржи импорт харидларини мувофиқлаштириш;

– «Истеъмолчиларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида»ги қонун ва

савдо қоидаларининг савдо корхоналари томонидан бажарилишини таъминлаш;

– мулкчилик шаклларида қатъи назар, савдо корхоналарига реклама, товарлар етказиб бериш тўғрисида шартномалар тузиш ва ишлаб чиқарувчилар билан узоқ муддатли оқилона хўжалик алоқалари ўрнатиш, техника билан қайта жиҳозлаш, замонавий савдо-технология жараёнларини татбиқ этиш масалаларида шартнома асосида консалтинг хизматлари кўрсатиш.

«Ўзбексавдо» акциядорлик компанияси ўзининг ваколати доирасида қабул қиладиган қарорлари, қайси идорага бўйсунитишдан ва мулкчилик шаклидан қатъи назар, Ўзбекистон ҳудудида фаолият кўрсатаётган барча хўжалик субъектлари учун бажарилиши мажбурийдир.

Коммунал хизмат кўрсатиш. Мамлакатимизда коммунал хизмат кўрсатиш соҳасини бошқариш Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Коммунал хизматни бошқариш тизимини янада ислоҳ қилиш тўғрисида»ги 2000 йил 19 декабрь фармонида биноан қайта ташкил этилган «Ўзкоммуналхизмат» агентлигига юклатилган. Агентлик ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикасининг Конституция ва қонунларга, Республика Президентининг фармонлари ва фармойишларига, Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари ва фармойишларига ҳамда Ўзбекистон ҳукуматининг 2001 йил 13 февралдаги 74-сонли қарори билан тасдиқланган Агентлик тўғрисидаги низомга амал қилади. Агентлик коммунал хизмат кўрсатишни ислоҳ қилиш, бозор иқтисодиёти шароитларида коммунал хизмат кўрсатишни самарали бошқариш бўйича тажриба ўрганиш ва айирбошлаш масалалари юзасидан халқаро ташкилотларда Ўзбекистон Республикасининг манфаатларини ифодалашга вакил қилинган орган ҳисобланади.

Агентликка Ўзбекистон ҳукумати томонидан лавозимга тайинланадиган ва лавозимдан озод қилинадиган бош директор бошчилик қилади. Агентлик бош директорининг биринчи ўринбосарини Вазирлар Маҳкамаси тайинлайди. «Бошкоммуналгаз» корхонасининг бош директори ва

Минтақалараро сув қувурларидан фойдаланиш ҳамда уларни ривожлантириш бош дирекциясининг директори мақомига, кўра «Ўзкоммунхизмат» агентлиги бош директорининг ўринбосарлари ҳисобланадилар.

Агентлик тизимига Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кэнгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликларининг ҳудудий коммунал-фойдаланиш бирлашмалари ва туман, шаҳар коммунал-фойдаланиш бирлашмалари ҳам киради.

Қуйидагилар агентликнинг асосий вазифалари ҳисобланади:

1) табиий ва суюлтирилган газ билан узлуксиз таъминлаш, минтақалараро сув қувурларининг барқарор ва ишончли ишлашини таъминлаш;

2) минтақалараро сув қувурларини, коммунал газ сотиш тармоқларини ривожлантириш ва улардан фойдаланиш соҳасида ягона техника сиёсатини шакллантириш ва ўтказиш, уларни қуриш бўйича буюртмачи функциясини бажариш;

3) коммунал хизмат кўрсатиш тизимини ислоҳ қилиш ишларини мувофиқлаштириш, коммунал хизмат кўрсатиш соҳасидаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, техник-иқтисодий шартлар ва талабларга риоя этилишини назорат қилиш;

4) давлат бошқаруви маҳаллий органлари, хўжалик юритувчи субъектлар ва фуқароларнинг коммунал хизмат кўрсатиш соҳасини тартибга солувчи амалдаги қонун ҳужжатларига, белгиланган техник шартлар ва талабларга риоя этишини назорат қилиш кабилар.

Аҳолига маиший хизмат кўрсатиш. Республика аҳолисига маиший хизмат кўрсатишни яхшилаш, хизмат кўрсатиш соҳасида бозор муносабатларини шакллантириш, тармоқ бошқарувининг ихчам ташкилий тузилмасини вужудга келтириш, маиший хизмат корхоналари ва ташкилотларининг хўжалик соҳасидаги

мустақиллигини кэнгайтириш, шунингдек, маиший хизмат кўрсатиш борасидаги тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Аҳолига маиший хизмат кўрсатиш тизимида ислохотларни давом эттириш тўғрисида»ги 1997 йил 17 сентябрь фармони асосида ҳудудий маиший хизмат кўрсатувчи тадбиркорлар туман (шаҳар) компаниялари ташкил этилган.

Бундай компания юридик шахс ҳуқуқларига эга бўлган, аҳолига маиший хизмат кўрсатиш ҳамда ўз фаолиятини низомга, тўла хўжалик ҳисоби ва ўзини ўзи бошқариш қоидаларига мувофиқ амалга оширувчи барча мулкчилик шаклларидаги хўжалик ишларини юритувчи субъектларни ва якка тадбиркорларни пайчилик асосида ихтиёрий бирлаштирадиган хўжалик компаниясидир.

Аҳолига маиший хизмат кўрсатувчи корхоналар ва ташкилотларнинг асосий вазифалари асосан қуйидагилардан иборат: мулкчилик шаклидан қатъи назар, маиший хизмат кўрсатиш бирлашмалари, корхоналари ва ташкилотларининг, шунингдек, компанияга кирувчи якка тадбиркорларнинг фаолиятини аҳолининг маиший хизматларга бўлган талаб-эҳтиёжларини тўла-тўқис таъминлаш; маиший хизмат кўрсатиш соҳасида бозор муносабатларини жорий этиш; меҳнат жамоаларининг манфаатларини эътиборга олиб, тармоқдаги давлат корхоналари ва ташкилотларини ижара, акциядорлик жамоа ҳамда бошқа мулкчилик турларига айлантириш борасидаги ишларни ўтказишга кўмаклашиш; тадбиркорликни ривожлантиришга ҳар томонлама мадад бериш; қўшма корхоналарни барпо этиш ва ҳоказо.

Мавзуга доир назорат саволлари.

1. Саноат нима?
2. Саноатни бошқариш нима?
3. Саноатни бошқаришнинг асосий вазифалари.
4. Саноатни бошқаришнинг ташкилий-шурубий тизими.
5. Концернларнинг шурубий шолати.
6. Корпорацияларнинг шурубий шолати.
7. Ассоциацияларнинг шурубий шолати.

8. Саноатда давлат назорати.
9. Саноатда корхоналар ва бирлашмалар.
10. Саноатни бош=аришни бозор и=тисодиёти шароитидаги роли.

Мавзуга доир тест саволлари.

1. Саноат соҳаси ыз ичига нималарни олади.
 - а) металлургия
 - б) озик – овкат, машинасозлик
 - с) металлургия, машинасозлик
 - д) енгил саноат, компьютерлаш
 - е) ахборотлаштириш соҳаси, металлургия
2. «Узкимёсаноат» ДАК бош=арув неча кишидан иборат?
 - а) 5 кишидан
 - б) 3 кишидан
 - с) 4 кишидан
 - д) 2 кишидан
 - е) 8 кишидан
3. Кымир саноати кадрларини тайерлаш, уларни малакасини ошириш =айси компаниянинг вазфаси хисобланади?
 - а) «Узбекнефтгаз» холдинг
 - б) «Узбекенгилсаноат» ДАК
 - с) «Узкимёсаноат» ДАК
 - д) «Узбекэнерго» ДАК
 - е) «Саноатконтехназорат давлат инспекцияси
4. «Уздавнефтгазинспекция» си ыз фаолиятида =айси органга хисоб беради?
 - а) Олий Мажлисга
 - б) Олий Судга
 - с) Иктисодиет Вазирлигига
 - д) Вазирлар Махкамасига
 - е) Президентга
5. АЁ+Ш нима?
 - а) Автомобилларга компрессор воситасида газ тулдриш шахобчалари.
 - б) Автомобиллага газ =уйиш шахобчалари.
 - с) Автомобил енгилгиси =уйиш шахобчаси.
 - д) Автомобилларни техник кырикдан утказиш шахобчаси.
 - е) Автомобилларни енгиндан са=лаш шахобчаси.
6. «Уздавнефтгазинспекция» га =онунга кыра ким бошчилик =илади?
 - а) Раис
 - б) Рахбар.

- с) Директор.
- д) Вазир.
- е) Бошлик

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти асарлари

1. *Каримов И. Биз келажакимизни ўз қўлимиз билан қураимиз. – Т.7 - Т.: «Ўзбекистон», 1995. – 269 б.*
2. *Каримов И. Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўли. —Т. 6 —Т.: «Ўзбекистон», 1998 . – 432 б.*
3. *Каримов И. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт — пировард мақсадимиз. – Т.8 —Т: «Ўзбекистон», 2000.— 528 б.*
4. *Каримов И. Биз танлаган йўл — демократик тараққиёт ва маърифий дунё билан ҳамкорлик йўли — Т.11 —Т.: «Ўзбекистон», 2003.—320 б.*
5. *Каримов И. Тинчлик ва хавфсизлик ўз куч-қудратимизга, ҳамжиҳатлигимизга ва қатъий иродамизга боғлиқ. - Т.12. —Т.: «Ўзбекистон», 2004.—400 б.*
6. *Каримов И. Бизнинг бош мақсадимиз – жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислоҳ қилиш.—Т.: «Ўзбекистон», 2005.— 78 б.*
7. *Каримов И. Янги ҳаётни эскича қараиш ва ёндашувлар билан қуриб бўлмайди. – Т.: «Ўзбекистон», 2005.— 82 б.*
8. *Каримов И. Инсон, унинг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳамда манфаатлари — энг олий қадрият // “Халқ сўзи”. 2005, 10 декабр.*
9. *Каримов И. Эришилган ютуқларни мустаҳкамлаб, янги марралар сари изчил ҳаракат қилишимиз зарур // “Халқ сўзи”. 2006, 11 февраль.*

II. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар

1. *Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. 1992 йилда 8 декабр қабул қилинган. Конституцияга қуйидагиларга мувофиқ ўзгартиришлар киритилган. Ўзбекистон Республикаси 28.12.1993 й. 989-ХП-сон Қонуни, Ўзбекистон Республикаси 24.04.2003 й. 470-П-сон Қонуни.*
2. *Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси. Ўзбекистон Республикаси 22.09.1994 й. 2015-ХП-сон Қонуни билан тасдиқланган. Ўзбекистон Республикаси қонунлари билан киритилган ўзгартириш ва қўшимчалар билан биргаликда.*
3. *Ўзбекистон Республикасининг Давлат мустақиллиги асослари тўғрисида 1991 йил 31 август Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1991, №9-12, 268-м.*
4. *Ўзбекистон Республикасининг фуқаролиги тўғрисида»ги 1992 йил 2 июл Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1992, №9, 338-м*
5. *Қасаба уюшмалари, уларнинг ҳуқуқлари ва фаолиятининг кафолатлари тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг 1992 йил 2 июл Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1992, №9, 344-м.*
6. *Давлат санитария назорати тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг 1992 йил 3 июл Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1992, №9, 355-м.*
7. *Жазони ижро этиш муассасаларидан бўшатишган шахслар устидан ички ишлар идораларининг маъмурий назорати тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг 1992*

- йил 9 декабр Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1993, №1, 33-м.
8. Табиатни муҳофаза қилиш тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг 1992 йил 9 декабр Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1993, №1, 38-м.
 9. Давлат сирларини сақлаш тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг 1993 йил 7 май Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1993, №5, 232-м.
 10. Махаллий давлат ҳокимияти тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг 1993 йил 2 сентябр Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1993, №9, 320-м.
 11. Акциядорлик жамиятлари ва акциядорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг 1996 йил 26 апрел Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1996, №5-6, 61-м.
 12. Фуқаролар соғлиқини сақлаш тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг 1996 йил 29 август Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1996, №9, 128-м.
 13. Ўзбекистон Республикаси ташиқ сийсий фаолиятининг асосий тамойиллари тўғрисида 1996 йил 26 декабр Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1997, №2, 35-м.
 14. Сийсий партиялар тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг 1996 йил 26 декабр Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1997, №2, 36-м.
 15. Таълим тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг 1997 йил 29 август Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1997, №9, 225-м.
 16. Давлат божхона хизмати тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг 1997 йил 29 август Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1997, №9, 230-м.
 17. Давлат солиқ хизмати тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг 1997 йил 29 август Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1997, №9, 232-м.
 18. Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини давлат томонидан назорат қилиш тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг 1998 йил 24 декабр Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1999, №1, 8-м.
 19. Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг 1999 йил 14 апрел Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1999, №5, 110-м.
 20. Нодавлат нотижорат ташиқлотлари тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг 1999 йил 14 апрел Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1999, №5, 115-м.
 21. Йул ҳаракати хавфсизлиги тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг 1999 йил 19 август Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1999, №9, 215-м.
 22. Ўзбекистон Республикасининг Давлат чегараси тўғрисида 1999 йил 20 август Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1999, №9, 217-м.
 23. Телекоммуникациялар тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг 1999 йил 20 август Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1999, №9, 219-м.
 24. Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг 2000 йил 26 май Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2000, №5-6, 147-м.

25. *Ўзбекистон Республикасининг таъшиқ иқтисодий фаолияти тўғрисида 2000 йил 26 май Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2000, №5-6, 148-м.*
26. *Фуқаро муҳофазаси тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг 2000 йил 26 май Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2000, №5-6, 151-м.*
27. *Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг 2000 йил 14 декабр Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2001, №1-2, 8-м.*
28. *Судлар тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг 2000 йил 14 декабр Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2001, №1-2, 10-м.*
29. *Терроризмга қарши кураш тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг 2000 йил 15 декабр Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2001, №1-2, 15-м.*
30. *Қурилиш соҳасидаги ҳуқуқбузарликлар учун юридик шахсларнинг жавобгарлиги тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг 2000 йил 15 декабр Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2001, №1-2, 21-м.*
31. *Мудофаа тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг 2001 йил 11 май Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2001, №5, 80-м.*
32. *Прокуратура тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг 2001 йил 29 август Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2001, №9-10, 168-м.*
33. *Умумий ҳарбий мажбурият ва ҳарбий хизмат тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг 2002 йил 12 декабр Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2002, №12, 217-м.*
34. *Давлат статистикаси тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг 2002 йил 12 декабр Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2002, №12, 219-м.*
35. *Фуқароларнинг мурожаатлари тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг 2002 йил 13 декабр Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2003, №1, 7-м.*
36. *Ўзбекистон Республикаси Президенти фаолиятининг асосий кафолатлари тўғрисида 2003 йил 25 апрел Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2003, №3-4, 34-м.*
37. *Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари резервидаги хизмат тўғрисида 2003 йил 25 апрел Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2003, №5, 65-м.*
38. *Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси тўғрисида 2003 йил 28 август Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2003, №9-10, 138-м.*
39. *Фуқаролар йиғини раиси (оқсоқоли) ва унинг маслаҳатчилари сайлови тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг 2004 йил 29 апрел Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2004, №5, 78-м.*
40. *Фермер хўжалиги тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг 2004 йил 26 август Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2004, №9, 162-м.*
41. *Баъзи давлат бошқарув органларининг қайта таъшиқ этилганлиги муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартишлар киритиш тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг 2005 йил 15 сентябр Қонуни // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2005, №37-38, 277-модда.*
42. *Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлигини таъшиқ этиш тўғрисида”ги 2001 йил 13 феврал*

Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2001, № 3-4, 9-модда.

43. *Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Темир йўл транспорти монополиядан чиқариш ва акциялаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2001 йил 2 март Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2001, № 5, 19-модда.*
44. *Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Коммунал хизмат кўрсатиш соҳасида иқтисодий ислохотларни чуқурлаштиришнинг янги босқичи тўғрисида”ги 2001 йил 17 апрел Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2001, № 8, 39-модда.*
45. *Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Автомобиль транспорти соҳасида монополиядан чиқариш ва бошқарувни такомиллаштириш тўғрисида”ги 2001 йил 4 июн Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2001, № 11, 63-модда.*
46. *Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Республика енгил саноатини бошқаришни такомиллаштириш тўғрисида”ги 2002 йил 1 июл Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2002, № 13, 99-модда.*
47. *Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Матбуот ва ахборот соҳасида бошқарувни такомиллаштириш тўғрисида”ги 2002 йил 3 июл Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2002, № 13, 100-модда.*
48. *Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси Макроиқтисодиёт ва статистика вазирлигини қайта ташкил этиш тўғрисида”ги 2002 йил 20 декабр Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2002, № 24, 197-модда.*
49. *Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Капитал қурилишда иқтисодий ислохотларни янада чуқурлаштиришнинг асосий йўналишлари тўғрисида”ги 2003 йил 6 май Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2003, № 9-10, 69-модда.*
50. *Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Умумий фойдаланиладиган автомобиль йўллари қуриш ва улардан фойдаланишни бошқариш тизимини такомиллаштириш тўғрисида”ги 2003 йил 19 август Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2003, № 15-16, 120-модда.*
51. *Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Республика давлат бошқаруви органлари тизимини такомиллаштириш тўғрисида”ги 2003 йил 9 декабр Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2003, № 23, 229-модда.*
52. *Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Хўжалик бошқарув органлари тизимини такомиллаштириш тўғрисида”ги 2003 йил 22 декабр Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2003, № 24, 236-модда.*
53. *Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Кинематография соҳасида бошқаришни такомиллаштириш тўғрисида”ги 2004 йил 16 март Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2004, № 11, 126-модда.*
54. *Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Саноатда ва кончиликда ишларнинг беҳатар олиб борилишини назорат қилиш агентлигини Ўзбекистон Республикаси Саноатда, кончиликда ва коммунал-маиший секторда ишларнинг беҳатар олиб борилишини назорат қилиш давлат инспекциясига айлантириш тўғрисида”ги 2004 йил 9 июл Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2004, № 28, 319-модда.*
55. *Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлигини ташкил этиш тўғрисида”ги 2004 йил 27 сентябр Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2004, № 38, 422-модда.*

56. *Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Транспорт ва транспорт коммуникациялари уюшмасини ташкил этиш тўғрисида”ги 2004 йил 11 октябр Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2004, № 40-41, 435-модда.*
57. *Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Қурилиш материаллари саноатида иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш ва тармоқни жадал ривожлантириш тўғрисида”ги 2005 йил 24 март Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2005, № 12-13, 88-модда.*
58. *Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Амалдаги қонун ҳужжатлари мониторинги институтини ташкил қилиш тўғрисида”ги 2005 йил 2 апрел Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2005, № 14, 100-модда.*
59. *Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш, рақобат ва тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш давлат қўмитасини ташкил этиш тўғрисида”ги 2005 йил 30 апрел Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2005, № 17-18, 127-модда.*
60. *Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Бозор ислохотларини чуқурлаштириш ва иқтисодиётни янада эркинлаштириш соҳасидаги устувор йўналишлар амалга оширилишини жадаллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2005 йил 14 июн Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2005, № 23-24, 166-модда.*
61. *Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Тадбиркорлик субъектларини ҳуқуқий ҳимоя қилиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2005 йил 14 июн Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2005, № 23-24, 167-модда.*
62. *Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Тадбиркорлик субъектлари томонидан тақдим этиладиган ҳисобот тизимини такомиллаштириш ва уни ноқонуний талаб этганлик учун жавобгарликни кучайтириш тўғрисида” 2005 йил 15 июн Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2005, № 23-24, 168-модда.*
63. *Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ташиқ иқтисодий ва савдо алоқалари, хорижий инвестицияларни жалб этиш соҳасида бошқарув тизимини такомиллаштириш тўғрисида”ги 2005 йил 21 июл Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2005, № 28-29, 206-модда.*
64. *Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси Ташиқ иқтисодий алоқалар, инвестициялар ва савдо вазирлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги 2005 йил 26 июл Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2005, № 30-31, 225-модда.*
65. *Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Тадбиркорлик субъектларини текширишни янада қисқартириш ва унинг тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2005 йил 5 октябр Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2005, № 40, 303-модда.*
66. *Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Вилоятлар, шаҳарлар ва туманлар ҳокимликлари ҳузуридаги назорат инспекциялари тузилмасини тартибга солиш тўғрисида”ги 2000 йил 21 ноябр Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2000, № 9-10, 144-модда.*
67. *Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Вояга етмаганлар ишлари бўйича комиссиялар фаолиятини такомиллаштириш ҳақида”ги 2000 йил 21 сентябр Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2000, № 6, 99-модда.*
68. *Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон темир йўллари” Давлат-акциядорлик компаниясини бошқаришни ташкил этишни*

такомиллаштириш тўғрисидаги 2001 йил 3 март Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2001, № 5, 23-модда.

69. *Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Алоқа ва ахборотлаштириш соҳасида бошқарувни таъкил этишни такомиллаштириш тўғрисида”ги 2002 йил 23 сентябр Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2002, № 17-18, 139-модда.*
70. *Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Стандартлаштириш, метрология ва маҳсулотлар ҳамда хизматларни сертификатлаштириш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2002 йил 3 октябр Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2002, № 19, 146-модда.*
71. *Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси фаолиятини таъкил этиш тўғрисида”ги 2003 йил 8 январ Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2003, № 1-2, 7-модда.*
72. *Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2003 йил 27 август Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2003, № 15-16, 138-модда.*
73. *Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси фаолиятини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2003 йил 2 декабр Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2003, № 23, 233-модда.*
74. *Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Давлат бошқаруви ҳудудий органлари тузилмасини такомиллаштириш тўғрисида” ги 2004 йил 5 январ Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2004, № 1-2, 11-модда.*
75. *Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Электр энергетикада назорат бўйича давлат агентлигини Электр энергетикада назорат бўйича давлат инспекциясига айлантириш тўғрисида”ги 2004 йил 1 март Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2004, № 9, 105-модда.*
76. *Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон автомобиль ва дарё транспорти агентлиги фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2004 йил 10 март Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2004, № 10, 120-модда.*
77. *Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбеккино” Миллий агентлиги фаолиятини таъкил этиш тўғрисидаги 2004 йил 17 март Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2004, № 11, 128-модда.*
78. *Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикаси Давлат геология ва минерал ресурслар қўмитаси фаолиятини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2004 йил 17 март Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2004, № 12, 143-модда.*
79. *Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекенгилсаноат” Давлат-акциядорлик компанияси бошқарув тузилмасини такомиллаштириш ва республика енгил саноатини янада ривожлантиришни рағбатлантириш чора-тадбирлари тўғрисидаги 2004 йил 25 март Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2004, № 12, 145-модда.*
80. *Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Машинасозлик тармогини ислоҳ қилиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2004 йил 5 май Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2004, № 18, 205-модда.*
81. *Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Тошишаҳарйўловчитранс” Давлат уюшмасини “Тошишаҳарйўловчитранс” акциядорлик компаниясига*

- айлантириш тўғрисидаги 2004 йил 11 июн Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2004, № 24, 274-модда.
82. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон темир йўллари” Давлат-акциядорлик компаниясини бошқаришни таъкил этишни янада такомиллаштириш тўғрисидаги 2004 йил 3 август Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2004, № 31, 353-модда.
83. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги фаолиятини такомиллаштириш тўғрисида”ги 2004 йил 5 август Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2004, № 31, 356-модда.
84. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўздонмахсулот” Давлат-акциядорлик корпорациясини “Ўздонмахсулот” акциядорлик компаниясига айлантириш тўғрисидаги 2004 йил 6 август Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2004, № 31, 358-модда.
85. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Электр ва иссиқлик энергиясидан фойдаланиш қоидаларини тасдиқлаш тўғрисида”ги 2005 йил 27 январ Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2005, № 3-4, 26-модда.
86. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Регламенти тўғрисида”ги 2005 йил 14 феврал Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2005, № 7, 55-модда.
87. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Фуқароларни муддатли ҳарбий хизматга йиғиш ва жўнатиш, уларни ҳарбий қисмларда қабул қилиш, шунингдек Ўзбекистон Республикаси Қуролли кучлари резервига бўшатишган ҳарбий хизматчиларни яшаш жойларига қайтариш тартиби тўғрисида”ги 2005 йил 15 март Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2005, № 10-11, 74-модда.
88. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Дори-дармон” Давлат-акциядорлик уюшмасини “Дори-дармон” акциядорлик компаниясига айлантириш тўғрисидаги 2005 йил 20 май Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2005, № 21, 150-модда.
89. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги ҳузуридаги Ўрмон хўжалиги бош бошқармаси тузилмасини такомиллаштириш тўғрисида”ги 2005 йил 10 август Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2005, № 32-33, 247-модда.
90. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Матбуот, ахборот тизимлари ва телекоммуникациялар соҳасида бошқарув тузилмасини такомиллаштириш тўғрисида”ги 2005 йил 16 август Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2005, № 32-33, 255-модда.
91. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикаси соғлиқни сақлаш муассасаларини молиялаштириш ва бошқариш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги 2005 йил 28 сентябр Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2005, № 39, 298-модда.
92. Ўзбекистон алоқа ва ахборотлаштириш агентлиги тўғрисида Низом // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2004, № 19, 220-модда.
93. Ўзбекистон автомобиль ва дарё транспорти агентлиги тўғрисида Низом // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2004, № 10, 120-модда.
94. Ўзбекистон “Ўзкоммунхизмат” агентлиги тўғрисида Низом // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2004, № 10, 115-модда.

III. Асосий адабиётлар

1. Алимов Х.Р. Маъмурий ҳуқуқ. Дарслик. – Т.: ЎЗР ИИВ Академияси, 1995.— 203 б.
2. Алимов Х.Р., Соловьева Л.И. и др. Административное право Республики Узбекистан. Учебник для юридических вузов. — Т.: Адолат, 1998. – 484 с.
3. Алимов Х.Р., Махмудов А.А., Исмоилов Н.Т. Маъмурий ҳуқуқ. Дарслик. 2-нашр. – Т.: ЎЗР ИИВ Академияси, 2003.— 367 б.
4. Хамедов И. Административное право. Учебник. - Т.: УМЭД, 2004. – 234 с.
5. Козлов Ю.М. Административное право: Учебное пособие. М.: Юристъ, 2003. – 318 с.
6. Кутыбаева Е.Д. Органы исполнительной власти Республики Каракалпакстан. Учебное пособие. – Н.: Каракалпакстан, 2001. – 148 с.
7. Назаров К. Маъмурий ҳуқуқ. Ўқув қўлланма. —Т.: СамДУ, 2004. - 214 б.
8. Хакимов Г. Маъмурий ҳуқуқ (махсус қисм). Ўқув қўлланма. – Т.: ТДЮИ, 2005. - 331 б.
9. Хван Л.Б. Адвокат и производство по делам об административных правонарушениях в Республике Узбекистан. Учебное пособие. – Т.: Konsauditinform-Nashr, 2006. – 160 с.
10. Худойбердиева.В., Хожиев Э. Маъмурий ҳуқуқ. Ўқув қўлланма.—Т.: ТДЮИ, 2001. - 98 б.
11. Хожиев Э. Маъмурий ҳуқуқ. Ўқув қўлланма. —Т.: ТДЮИ, 2001. - 331 б.
12. Хожиев Э. Давлат хизмати. Ўқув қўлланма. – Т.: ТДЮИ, 2004. - 127 б.
13. Хожиев Э. Самигжонов Ф. Маъмурий қонунчилик тизими. Ўқув қўлланма. – Т.: ТДЮИ, 2005. - 219 б.
14. Ли А.А., Билолхўжаева Ш.Б, Хожиев Э., Самигжонов Ф. Маъмурий ҳуқуқ. Ўқув дастури. – Т.: ТДЮИ, 2005. – 20 б.
15. Ли А.А., Хожиев Э. Административное право. Учебная программа. - Т.: ТДЮИ, 2006. – 20 с.
16. Хожиев Э., Самигжонов Ф. Ўзбекистон Республикаси маъмурий ҳуқуқи. Услубий кўрсатма. —Т.: ТДЮИ, 2003.—36 б.

IV. Қўшимча адабиётлар

1. Адушкин Ю.С. Административная ответственность: некоторые итоги реформирования российского законодательства // Материалы международного симпозиума. - Т., 10-11 сентября 2005 г. – Т.: ТГЮИ, 2005. - С.134-163
2. Бахромов Х. Маъмурий мажбурият. // Ж. Ҳаёт ва қонун. – 2005. – 1-сон. – Б. 32-37.
3. Бахромов Х., Селиманова С. Административная ответственность: обстоятельства, влияющие на назначение наказания. // Ж. Ҳуқуқ. Право. Law. – 2005. - №3. – С. 78-79.
4. Билолхўжаева Ш. Проблемы правовой регуляции государственной службы. // Материалы международного симпозиума. 10-11 сентября 2005 г. – Т.: ТГЮИ, 2005. – С. 275—280.
5. Билолхўжаева Ш. Конституционные основы правового положения общественных организаций. // Илмий-назарий анжуман материаллари. 3 декабр 2005.— Т.: ТДЮИ, 2005. – С. 313-321.
6. Бобоев Д. Маъмурий йўл билан ушлаб туриш маъмурий таъсир чораси сифатида. // Ж. Ҳуқуқ. Право. Law. 2005. № 4. – Б. 82-87.
7. Буравлев Ю.М. Проблемы реформирования и управления системой государственной службы в России // Ж.Государство и право, 2003, №7. – С.10-18
8. Йўлдошев А. Маҳаллий бошқарувда фуқароларнинг иштироки.// Ж. Давлат ва ҳуқуқ. 2004. № 2. – Б. 10-12.
9. Кутыбаева Е.Д. Асосий қонун ва ҳўжалик бошқариш. // Ж. Ҳаёт ва қонун. 1996. № 12. – Б. 51-54.

10. Кутыбаева Е.Д. К вопросу о совершенствовании организации и деятельности функционального аппарата государственного управления Республики Каракалпакстан. // Сб. Вестник Каракалпакского отделения Академии Наук Республики Узбекистан. 1999. № 1-2. – С. 95—99.
11. Кутыбаева Е.Д. Исполнительная власть. Республики Туркменистан. // Ж. Возрождение. 1999. № 9. – С. 20—21.
12. Кутыбаева Е.Д. Корақолпоғистон ижроия ҳокимиятида вазирликнинг ўрни. // Ж. Ҳаёт ва қонун. 1998. № 8. – Б. 10-13.
13. Кутыбаева Е.Д. Конституционно-правовые основы организации и деятельности местных органов исполнительной власти Республики Каракалпакстан. // Наука и образование Южного Казахстана. 1998. №8. – С. 138—141.
14. Кутыбаева Е.Д. Правовые основы взаимоотношений местных органов исполнительной власти с органами самоуправления граждан (по материалам Республики Каракалпакстан). (Труды международной научно-технической и учебно-методологической конференции) Наука и образование-эффективные рычаги реализации стратегии. – К.: Алматы, Гылым. 1999. – С. 120-121.
15. Кутыбаева Е.Д. Приобретенные направления развития административно-правовой науки в Республики Узбекистан. // Ж. Ҳуқуқ, Қаро, Law. – 2000. – 15 б.
16. Ли А.А. Административная юстиция в Узбекистане: основные черты и перспективы развития // Материалы пятого научного симпозиума Ассоциации Административного права азиатских стран. – Нагоя (Япония), 23-25 ноября 2002 г. – С. 2-10
17. Ли А.А. Административно-правовое регулирование в сфере разгосударствления и приватизации в Республике Узбекистан // Материалы пятого научного симпозиума Ассоциации Административного права азиатских стран. – Нагоя (Япония), 23-25 ноября 2002 г. – С. 11-19
18. Ли А.А. К вопросу об Административно-процессуальном Кодексе Республики Узбекистан // Материалы международной конференции. – Т.: ТГЮИ, 2004. С.113-127.
19. Ли А.А. Современное состояние административного законодательства Республики Узбекистан и тенденции его развития // Материалы международного симпозиума. – Т.,10-11 сентября 2005 г. – С.119-134
20. Охотский Е.В. Правовой статус государственного служащего Российской Федерации.// Ж. Государство и право, 2003, №9. – С. 17-26
21. Саиджонов А. Ҳокимлик институти ва ижро ҳокимияти. // Ж. Ҳаёт ва қонун. 2005. №2. – Б. 58-59.
22. Хазанов С.Д. Правовое регулирование административных процедур в российском законодательстве: состояние и перспективы // Материалы международного симпозиума. – Т.:10-11 сентября 2005 г. – С. 86-103
23. Хван Л.Б. Административная ответственность в налоговых правоотношениях: проблема правоприменения и перспективы развития законодательства в Республике Узбекистан // Материалы международного симпозиума. – Т.,10-11 сентября 2005г. – С. 176-201
24. Хожиев Э. Давлат бошқаруви. Илмий-оммабон рисола. – Т.: ТДЮИ, 2006.—288 б.
25. Хожиев Э. Ижтимоий бошқарув моҳияти ва ўзига хос хусусиятлари. // Илмий-анжуман материаллари. – Т.: ТДЮИ, 2005. – Б. 72—76.
26. Хожиев Э. Давлат бошқаруви.// Ж. Ҳаёт ва қонун. 2005. № 2. – Б. 22-
27. Хожиев Э. Ўзбекистон Республикасининг маъмурий-ҳудудий тузилиши. Илмий-оммабон рисола. —Т.: ТДЮИ, 2002. -21 б.
28. Хожиев Э. Давлат хизмати. // Илмий-оммабон рисола – Т.: ТДЮИ, 2004. - 127 б.
29. Хожиев Э. Конституция ва Ўзбекистон Республикаси маъмурий ҳудудий тузилиши. // Илмий-оммабон рисола. – Т.:ТДЮИ, 2005. – 24 б.
30. Хожиев Э. Маъмурий ҳуқуқда жавобгарлик // Ж. Қонун ҳимоясида. 1999. № 9. – Б. 15-19
31. Хожиев Э. Маъмурий жавобгарлик // Илмий-оммабон рисола. – Т.: ТДЮИ, 2006. – 150 б.
32. Интернетдан олинган маълумотлар: www.ails.nuu.uz; www.ask.elibrary.com; www.yourdictionary.com; www.free-ed.net; www.uzsi.net/portal/index/php.